

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 8 (83) 2007

Certificatul de înregistrare

nr. 1003600061124

din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova

Universitatea de Studii Europene din Moldova

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Eugenia TOFAN

Redactor stilist *Ariadna STRUNGARU*

Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Rusnac (doctor habilitat în istorie, academician),

Iurie Sedlețchi (doctor în drept),

Gheorghe Avornic (doctor habilitat în drept),

Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),

Tudor Popovici (doctor în drept),

Elena Aramă (doctor habilitat în drept),

Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),

Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),

Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),

Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACȚIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222

Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.

e-mail: revistadrept@yahoo.com

Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Victor STEPANIUC

Consolidarea statalității Moldovei – o premisă importantă pentru edificarea statului de drept 2

Sergiu BRÎNZĂ

Analiza unor cazuri din practica judiciară privind infracțiunile săvârșite prin sustragere 5

Gheorghe COSTACHE

În actualitate: pregătirea cadrelor de juriști de înaltă calificare 11

Igor CIOBANU

Tendențe moderne în politica penală: tendința moderată 14

Vitalie STATI

Despre practica aplicării răspunderii pentru infracțiunile privind viața sexuală. Considerente de ordin teoretic și practic 16

Maria STRULEA

Legalizarea veniturilor ilegale în dreptul comparat 22

Artur REȘETNICOV

Unele aspecte ale reglementării răspunderii penale pentru falsificarea documentelor pe teritoriul Republicii Moldova: analiză juridico-istorică 25

Liuba BRÎNZĂ

Reabilitarea persoanei în procesul penal: analiză retrospectivă 31

Alexandru ARMEANIC

Criteriile de diferențiere a veniturilor bugetare 37

Oleg BONTEA

Rolul Curții Internaționale de Justiție în soluționarea diferendelor internaționale 39

Dumitru POSTOVAN

Discreția judiciară în sistemul de drept anglo-saxon 44

Irina MOSCALCIUC

Problema stabilirii elementelor circumstanțiale agravante ale infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii 49

Igor HADÎRCĂ

Studiu terminologic asupra noțiunilor utilizate în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora 55

Natalia CHIBAC

Subiecții contractului de servicii turistice 67

Valeriu NEMERENCO

Aspecte comparate în organizarea administrativă a municipiilor-capitală 70

Iulia BĂNĂRESCU

Modificarea, revocarea, caducitatea și nulitatea testamentului 75

Marian DRILEA

Cu privire la mecanismul frânelor și contrabalanțelor, necesar pentru funcționarea eficientă a puterilor separate 79

Iulius-Cezar DUMITRESCU

Forța juridică a tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului în raport cu prevederile celorlalte acte normative decât Constituția 82

CONSOLIDAREA STATALITĂȚII MOLDOVEI – O PREMISĂ IMPORTANTĂ PENTRU EDIFICAREA STATULUI DE DREPT

Victor ȘTEPANIUC,

*președintele Comisiei parlamentare pentru cultură, știință,
învățământ și mass-media*

SUMMARY

Traditional theories demonstrate that the state is the basic institution of the political system, the organization which carries out the regulative-normative government functions of all the aspects of the people's life. In the vision of the great philosopher Jean-Jacques Rousseau, the state is created by the society to defend its interests. This is built on the basis of a social agreement and "will exist for ever". The scientists, advocates of the socialist system, demonstrate that the state is a historical structure, generated by private property, which functions in the interests of the leading classes of the society. They assert that the state has a temporary character and it will disappear in the long run.

Teoriile tradiționale demonstrează că statul este institutul de bază al sistemului politic, organizația care îndeplinește funcțiile de conducere regulativ-normativă a tuturor aspectelor vieții poporului. În viziunea marelui filosof Jean-Jacques Rousseau, statul este creat de societate pentru a-i apăra interesele ei. Acesta se construiește în baza unui acord social și „va exista veșnic”. Savanții adepți ai orânduirii socialiste demonstrează că statul este o structură istorică, generată de proprietatea privată, care acționează în interesele claselor diriguitoare ale societății. Ei susțin că statul are caracter temporar și deci va dispărea cu timpul.

Pe parcursul secolelor XIX-XX filosofi și politicienii europeni au înaintat un număr impunător de teorii despre stat. Pritre acestea trei sunt de bază: modelul statului democratic, modelul statului proletar (socialist), teoria statului poporului (totalitar).

Practica istorică a secolului XX a demonstrat că popoarele lumii, în primul rând cele ale Europei, optează pentru tipul democratic al statului, bazat pe principiile de exprimare a voinței poporului, pe eligibilitatea organelor de stat, pe adoptarea Constituției în condițiile plebiscitului.

Statul contemporan și suveran, care este preocupat de prosperarea poporului, este chemat să îndeplinească în această cheie funcțiile interne și externe. La funcțiile interne ale statului se pot atribui: consolidarea societății, asigurarea securității publice, adoptarea și realizarea legilor, menținerea ordinii publice, cimentarea ideii național-statală, asigurarea puterii poporului și autoadministrării, reglementarea relațiilor economice, sociale și politice, crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea culturii etc. La funcțiile externe sunt raportate: apărarea intereselor de stat pe arena internațională, menținerea capacității de apărare a țării la nivelul corespunzător, participarea la soluționarea problemelor globale, dezvoltarea

colaborării economice și politice interstatale reciproc avantajoase.

Republica Moldova, care și-a declarat independența la 27 august 1991, în ultimii 15 ani s-a dezvoltat ca stat democratic. Din primele zile după obținerea independenței, problema aprecierii rolului statului în promovarea reformelor social-economice și politice a fost (și rămâne) una de bază nu doar ca abordare teoretică, ci și ca practică politică.

Politicienii care au condus țara în 1990-2000 au ignorat experiența realizată cu succes de către majoritatea țărilor din Europa, care ne convinge că în secolul XX, în dependență de dezvoltarea social-economică și politică a țărilor europene, clasele cărmuitoare au utilizat două tipuri de reglementare, care au ca scop consolidarea statului. În timpul crizelor social-economice, SUA, Franța, Marea Britanie ș.a. au recurs la reglementarea puternică a statului, care urmărea să obțină consolidarea și eficiența instituțiilor statului. Dimpotrivă, în perioada ascensiunii economice, erau folosite măsuri cu caracter liberal, se efectua descentralizarea puterii și se dezvoltau diferite forme ale autoadministrării. Astfel s-a fortificat în Europa secolului XX statul (social) de drept.

În Moldova însă, guvernările liberale au activat pentru „reducerea” statului. Declinul social-economic al țării, care este o consecință a reformelor liberale din anii 1991-2000, în rezultatul cărora PIB-ul s-a redus cu 64%, volumul producției în industrie și agricultură a scăzut de 2-3 ori, sfera socială a fost devastată, a prejudiciat vitalitatea statului moldovenesc. În această perioadă au suferit aproape toate componentele constitutive ale statului: aparatul de guvernare, populația, identitatea și unitatea națională, teritoriul (hotarele), aplicarea legislației, suveranitatea național-statală.¹

1. *Aparatul de guvernare.* Eficiența guvernării, profesionalismul, competența, disciplina, responsabili-

tatea s-au redus esențial. Epurările de cadre pe motive politice și etnice au dezorganizat exercițiul de administrare în majoritatea ramurilor economiei.

2. *Populația (identitatea și unitatea națională)*. Reformele economice și social-politice au semănat neîncredere și instabilitate în societate. Lipsa locurilor de muncă și a salariilor decente a stimulat emigrarea masivă a forței de muncă. Toate acestea au dezintegrat populația, au slăbit unitatea națională.

Identitatea național-statală a Republicii Moldova este prejudiciată. Din cauza crizelor social-politice și economice, greșelilor în politica educațional-culturală și spirituală promovată în Republica Moldova, a fost anihilată ideea națională consolidatoare. De fapt, în țară încă nu există o națiune unică, ci 4 comunități etnico-mentale: moldovenească, românească, slavofilă (rusofilă) și transnistreană.

3. *Teritoriul (hotarele)*. Din cauza extremismului, iredentismului și separatismului, Republica Moldova nu stăpânește o parte a teritoriului său legitim, fiind astfel implicată într-un conflict separatist, dirijat de forțe politice interne, dar și externe.

4. *Legislația*. Adoptarea și aplicarea legislației a cunoscut progrese în ultimii 15-16 ani. Aspectele negative ale procesului legislativ sunt: instabilitatea legislației, proasta aplicare a legilor, necunoașterea de către populație a acestora, caracterul antisocial al unor prevederi ale legislației adoptate în interesul minorității populației.

5. *Sistemul fiscal-vamal*. Este unicul domeniu care a progresat și care funcționează eficient, dar numai pe malul drept al Nistrului.

6. *Suveranitatea statală*. Deși este mai consolidată decât în anul 1990, totuși criza transnistreană știrbește vădit acest atribut al statalității.

Din cele expuse *supra* este evident că criza transnistreană, dar și cea social-economică, au afectat mult înseși bazele statalității moldovenești.

Către anul 2000, în societatea moldovenească s-a statornicit opinia despre necesitatea de a consolida statul și a spori rolul lui în reglementarea proceselor social-economice. Concepția dată a fost propusă și argumentată de PCR, care în anul 2001 câștigă alegerile parlamentare.

În primăvara anului 2001 noul Guvern a anunțat corectarea cursului reformelor. Principala sarcină a ajustării era consolidarea statului și eficientizarea reformelor, care urmau să fie realizate în interesul întregii societăți, nu numai al „clanurilor oligarhice nomenclaturiste”. Guvernul, pentru prima dată după 1991, a propus societății și a început să traducă în viață modelul de orientare socială în dezvoltarea țării, care este **viabil prin coparticiparea societății civile la exercițiul guvernării**. Deși modelul statului social a fost declarat, totuși Republica Moldova, după cum a demonstrat practica, face azi doar primii pași în ce privește promovarea acestei doctrine. Implementarea

unui sau altui model social-economic poate fi realizată doar în condițiile statului de drept, adică viabil, consolidat și „lucrative” în interesul majorității societății și al fiecărui individ în parte.

Evoluția Republicii Moldova pe parcursul ultimilor 15 ani în calitate de stat independent, precum și situația ce s-a creat în țară în ultimii 5 ani au demonstrat: consolidarea statalității moldovenești este un imperativ al timpului. Nesoluționarea multor probleme politice, sociale și economice, inclusiv a problemei privind identitatea național-statală, declinul social-economic al țării, criza transnistreană, consecvențele în promovarea politicii externe constituie, obiectiv, impedimente serioase pentru consolidarea statalității moldovenești, pentru modernizarea și dezvoltarea ei, pentru edificarea statului de drept.

Un stat slăbit instituțional, neviabil politic și social-economic nu poate fi stat de drept, nu poate asigura supremația legii, adică respectarea drepturilor și libertăților omului. El, statul, continuă să aibă caracteristici nedemocratice, existente în epocile istorice anterioare.

Statul de drept apare la o anumită etapă a dezvoltării societății umane. În statele antice sclavagiste, sclavii, care constituiau marea parte a populației, nu erau subiecți de drept, ci doar obiecte ale acestuia. Mai târziu, statele feudale oferă anumite drepturi și majorității populației, îndeosebi țăranilor. Însă, statul feudal proteja, îndeosebi, prin norme de drept păturile avute și astfel promova inegalitatea în fața legii.

Statul modern național, îndeosebi după Revoluția Franceză din 1789, a proclamat egalitatea în drepturi, supremația legii. Acest concept teoretic se realizează în practică timp de 200 de ani, însă edificarea statului de drept democratic rămâne în mare parte un ideal greu de realizat din cauza mai multor impedimente de ordin politic și social-economic cu care se confruntă statele contemporane. Pe exemplul Republicii Moldova este uneori dificil a determina existența tuturor caracteristicilor statului de drept. Merită însă să ne alăturăm unor concluzii, potrivit cărora doar un stat consolidat, adică puternic prin toate elementele sale constitutive, poate asigura supremația legii. Indiscutabil, țările subdezvoltate, cuprinse de crize social-economice, sugrumate de mișcări separatiste și iredentiste, nu pot asigura supremația legii, respectarea drepturilor omului și, ca rezultat, nu pot fi considerate state de drept.

Statul democratic este pentru cetățeni, el funcționează în numele cetățenilor săi și în interesul lor. Este știut că principiul democratismului presupune „guvernarea poporului prin popor și pentru popor”. Nu poate exista stat democratic puternic, viabil, dacă interesele majorității cetățenilor sunt ignorate, dacă nu există o coparticipare a cetățenilor la viața statului. Astfel, consolidarea statalității, fortificarea statului de drept, progresul social în general nu pot fi „montate

de sus” și devin imposibile fără dialog, colaborare a statului cu cetățenii, cu societatea civilă.

Având în vedere slăbirea statului, problemele social-economice ale țării din ultimii ani, criza identitară, apatia și depresia populația mai mulți savanți din Republica Moldova propun insistent elaborarea unor concepte integratoare pentru întreaga societate, formularea unei idei naționale. Menționăm în acest context că încă la 1999 politologul Ala Belostecinic scria: „La cel mai general mod, ideea națională ar trebui să devină o idee de mobilizare a tuturor forțelor politice, de diferite orientări, concepții și ideologii, pentru a realiza scopul suprem al partidelor politice ajunse la putere – realizarea intereselor întregului popor. Ideea națională ar presupune depășirea decalajului dintre elitele politico-economice, care au ca scop „realizarea reformelor”, și masele largi, care sunt aruncate din ce în ce mai mult în prăpastia mizeriei...”²

După 16 ani de independență statală merită să recunoaștem că un rol important în fortificarea statalității moldovenești contemporane, în condițiile actuale, îi revine, incontestabil, formării ideii național-statle, responsabilă de „cauza comună”, care consolidează societatea moldovenească. Demarând la începutul anilor '90, procesul de „democratizare” a vieții publice, guvernării au implementat în spațiul social-cultural și identitar al Republicii Moldova o nouă identitate, o ideologie anticonstituțională – românismul unic. De către acești „ideologi”, Republica Moldova independentă a fost numită „al doilea stat românesc”. În rezultatul românizării vieții spirituale a țării, îndeosebi a învățământului și culturii, societatea moldovenească după 1990 s-a scindat în ce privește valorile moral-spirituale și identitare de bază: denumirea limbii materne, denumirea statului și a poporului, atitudinea față de istorie, atitudinea față de minoritățile naționale. Aceasta s-a soldat cu tensiuni politice și interetnice, cu fortificarea mișcărilor separatiste și iredentiste, care a slăbit esențial potențialul de vitalitate al statului Republica Moldova.

Adoptată în 1994, Constituția Republicii Moldova a fost un factor important în afirmarea și consolidarea statului contemporan moldovenesc. Activitatea de consolidare a statului a continuat și după 2001, prin adoptarea unor documente cum ar fi Legea despre drepturile persoanelor ce aparțin minorităților naționale, Concepția politicii naționale, precum și amendamentele introduse în Constituție, care au fixat constituțional Statutul Autonomiei Teritoriale a Găgăuziei. Toate aceste acte legislative au servit ca punct de reper în atingerea unor scopuri în politica națională, inclusiv consolidarea societății poliетnice a Republicii Moldova, creșterea încrederii cetățenilor față de Patria lor comună, Republica Moldova. Totodată, actele legislative nominalizate sunt menite să contribuie la consolidarea temeliilor politico-juridice și istorico-culturale ale viitoarei reîntregiri național-teritoriale a Republicii Moldova.

Evident, implementarea tuturor principiilor constituționale ce se referă la identitatea național-statală, problemele protejării patrimoniului istoric și cultural al țării, studierea limbii moldovenești, sarcinile de educare a conștiinței civice a reprezentanților tuturor comunităților entice ale Moldovei rămân pe ordinea de zi.

Statul și societatea moldovenească mai rămân scindate politic, social, economic, teritorial, mental-psihologic.

Deși în ultimii ani indicii social-economici s-au îmbunătățit, relansarea economiei Moldovei încă nu s-a produs.

A rămas nesoluționată criza transnistreană, care afectează serios nu doar suveranitatea statală, ci chiar statalitatea Republicii Moldova. Merită să acceptăm că „o primă condiție pentru edificarea unui stat de drept în Republica Moldova este consolidarea statalității”³. Totodată, nu pot fi susținute tezele lansate de unii savanți, potrivit cărora cauza slăbirii statalității moldovenești este doar criza transnistreană. O analiză obiectivă a realităților demonstrează că criza transnistreană, declinul social-economic sunt consecințele unor acțiuni externe, dar, în primul rînd, ale unor politici guvernamentale. Identificarea și depășirea acestor consecințe nefaste pentru statalitatea moldovenească este o sarcină primordială a statului, a clasei politice și a societății civile, care trebuie să fie conștiente de faptul că noțiunile „consolidarea statalității moldovenești”, „statul de drept”, „statul social”, în situația Republicii Moldova, sunt în legătură interdependentă.

În concluzie:

1. Problemele consolidării statalității moldovenești este o sarcină primordială de ordin politic și social-economic pentru țara noastră.

2. Consolidarea statalității Republicii Moldova trebuie să fie o operă nu doar a statului, dar și a societății civile.

3. Politicile autorităților publice de consolidare a statalității trebuie să fie consultate cu societatea prin intermediul sondajelor și referendumurilor.

4. Drept punct de reper în colaborarea democratică și transparentă a statului cu societatea civilă pentru soluționarea tuturor problemelor politice, identitare și social-economice poate fi ideea național-integratoare, care va consolida societatea moldovenească și statalitatea Republicii Moldova și a cărei promovare va fi un prim pas spre edificarea statului de drept.

5. Doctrina statului social poate fi implementată doar pe fundamental statului de drept.

Note:

¹ A se vedea: Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău, 2004, p.70.

² *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene*. – Chișinău, 2000, p. 295.

³ *Edificarea statului de drept: Materialele Conferinței Internaționale științifico-practice*. – Chișinău, 2003, p. 69.

ANALIZA UNOR CAZURI DIN PRACTICA JUDICIARĂ PRIVIND INFRAȚIUNILE SĂVÂRȘITE PRIN SUSTRAGERE

Sergiu BRÎNZĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The article contains an analysis of some cases from the judicial practice related to offences committed by means of evasion. Although the number of the registered evasions is continuously decreasing, these offences keep their tendency of having the greatest percentage amongst the offences committed in Republic of Moldova. If taking into consideration all the offences committed by means of evasion (theft, swindle, embezzlement, robbery), it may be affirmed that almost half of the committed offences refer to evasions. This makes even more important the identification of the ways of improving the practice of applying the responsibility for the offences committed by means of evasion, so that this practice would have a unitary character, which means respecting the legality principle.

Deși numărul sustragerilor înregistrate este în continuă scădere, aceste infracțiuni își păstrează tendința de a ocupa ponderea cea mai mare în rândul infracțiunilor săvârșite în Republica Moldova. Astfel, în 2005 au fost înregistrate 11506 furturi (față de 21345, câte au fost înregistrate în 2000). Cât privește jafurile și tâlhăriile, numărul acestor infracțiuni, înregistrate în 2005, este de 1449 (față de 2932, câte au fost înregistrate în 2000). În 2005, proporția furturilor înregistrate este de 41,7% din numărul total de infracțiuni înregistrate. În același an, proporția jafurilor și tâlhăriilor înregistrate constituie 5,25%.¹ Astfel, dacă luăm în considerație și celelalte infracțiuni săvârșite prin sustragere (escrocheria, delapidarea averii străine, pungășia), putem constata că aproximativ jumătate din infracțiunile săvârșite sunt cele care fac parte din rândul sustragerilor.

Cu atât mai importantă devine identificarea căilor de perfecționare a practicii de aplicare a răspunderii pentru infracțiunile săvârșite prin sustragere, astfel încât această practică să aibă un caracter unitar în sensul respectării principiului legalității. De aceea, în cele ce urmează ne propunem să analizăm unele abordări litigante care apar în practica judiciară de aplicare a răspunderii penale pentru sustrageri.

Astfel, într-o speță, T.M. a fost condamnată pentru faptul că, exercitând funcția de inspector principal al Inspectoratului Fiscal de Stat al jud. Cahul, împreună cu o altă persoană – inspector superior în cadrul aceleiași autorități publice – s-a legitimat față de vânzătoarea F.O. și, contrar atribuțiilor de serviciu, au efectuat în mod abuziv un control al activității economice a unității comerciale, la care era angajată

F.O., urmărind de fapt scopul de a obține gratuit produse alimentare.

În procesul controlului, amenințând-o pe F.O. cu tragerea la răspundere administrativă pentru încălcările descoperite în activitatea economică, T.M. și-a trecut în posesie produse alimentare în valoare de aproximativ 200 de lei, în lipsa consimțământului lui F.O.

În aceeași zi, împreună cu aceeași persoană, T.M. a săvârșit acțiuni similare într-o altă unitate comercială, în privința vânzătoarei A.A. De această dată, suma prejudiciului patrimonial a fost de aproximativ 150 de lei.

Conducându-se de prevederile Codului penal din 1961, instanța de fond a calificat acțiunile condamnatei conform alin. 2 art. 123 (ca sustragere prin abuz de serviciu, săvârșită în mod repetat și în urma înțelegerii prealabile de către un grup de persoane) și alin. 2 art. 184 (ca abuz de putere sau abuz de serviciu, săvârșit în mod repetat).

Prin Decizia nr. 1 r/a-46/2002 din 2.04.2002, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a admis recursul procurorului, considerând că din sentință urmează a fi exclusă condamnarea lui T.M. în baza alin. 2 art. 184 C. pen. RM din 1961.²

O calificare finală de altă natură a fost efectuată în privința lui C.I., acel inspector superior al Inspectoratului Fiscal de Stat al jud. Cahul, care a însoțit-o pe T.M. în săvârșirea activității infracționale. În acest sens, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție, prin Decizia nr. 1 r/a-50/2002 din 16.04.2002, a confirmat că instanța de fond a procedat just, calificând cele săvârșite de C.I. conform alin. 2 art. 123 și alin. 2 art. 184 C. pen. RM din 1961.³

În cele ce urmează, raportându-ne la obiectul de referință al prezentului studiu, vom încerca să răspundem la următoarele întrebări:

1) au săvârșit oare T.M. și C.I. sustragerea prin abuz de serviciu?;

2) cum ar fi calificată fapta celor două persoane, luând în considerație prevederile legii penale în vigoare?

Amintim că în art. 123 C. pen. RM din 1961 se prevedea răspunderea pentru însușirea sau delapidarea avutului proprietarului, încredințat celui vinovat sau care se află în administrarea lui, precum și sustragerea avutului proprietarului de către o persoană oficială (împuțernicită) prin abuz de serviciu.

Atât T.M., cât și C.I., și-a trecut ilegal în posesie bunuri străine. Ilegal, deoarece a lipsit consimțământul posesorului legitim al acestor bunuri. Mai mult, ceea ce este mai important, sustragerea, săvârșită de cei doi, a fost posibilă anume datorită abuzului de serviciu pe care l-au comis. Or, din dispoziția alin. 1 art. 123 C. pen. RM din 1961 rezultă că, în ipoteza sustragerii prin abuz de serviciu, bunurile străine nu sunt încredințate făptuitorului, nici nu se află în administrarea lui. În contrast, în cazul însușirii sau delapidării, bunurile străine sunt încredințate făptuitorului sau se află în administrarea lui. Astfel, prin situația-premisă vizând regimul juridic al bunurilor care formează obiectul material al infracțiunii, sustragerea prin abuz de serviciu se deosebește de celelalte două modalități normative – însușirea și delapidarea – prevăzute în art. 123 C. pen. RM din 1961.

Așadar, pentru sustragerea prin abuz de serviciu, este tipic că bunurile străine nu se află în posesia legitimă a făptuitorului, dar trec ilegal, datorită folosirii de către făptuitor a situației sale de serviciu, în posesia acestuia.⁴ De aceea, răspunzând la prima întrebare din cele specificate mai sus, susținem că T.M. și C.I. au săvârșit tocmai sustragerea prin abuz de serviciu. Or, imposedarea bunurilor străine a fost făcută prin darea de către făptuitori, în calitatea lor de persoane cu funcție de răspundere, a unor dispoziții verbale ilegale către persoane materialmente responsabile, cu privire la eliberarea gratuită a bunurilor respective făptuitorilor. În acest mod, făptuitorii au utilizat prerogativele ce le revin în virtutea funcției ocupate: de a emite dispoziții în privința persoanelor materialmente responsabile, care posedă legitim bunurile râvnite de către făptuitori.

În alt context, a fost oare justificată calificarea celor săvârșite de T.M. și C.I. conform regulilor concursului de infracțiuni – în baza alin. 2 art. 123 și alin. 2 art. 184 C. pen. RM din 1961?

Privitor la raportul dintre cele două infracțiuni concurente, în Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme, „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea averii proprietarului” nr. 5 din 6.07.1992, se arată: „Delimitând sustragerea prin abuz de serviciu și abuzul de serviciu, e necesar a reieși din faptul că infracțiunea urmează a fi încadrată în baza art. 123 C. pen. RM (se are în vedere Codul penal din 1961 – *n.a.*) doar în cazurile în care abuzul de serviciu ... a servit drept mijloc de sustragere ... Dacă abuzul de serviciu a fost săvârșit din motive de profit, dar n-a avut drept scop sustragerea averii, acțiunea va fi încadrată în baza art. 184 C. pen. RM (se are în vedere Codul penal din 1961 – *n.a.*)”.⁵ Așadar, interpretând cele reproduse, conchidem că nu este cu puțință concursul ideal dintre infracțiunea de sustragere prin abuz de serviciu (prevăzută la art. 123 C. pen. RM din 1961) și infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu (prevăzută la art. 184 C. pen. RM din 1961).

Dar poate în speța exemplificată *supra*, se atestă nu concursul ideal, dar concursul real? În opinia lui A.I. Boițov, „se impune calificarea suplimentară conform articolului care prevede răspunderea pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, în acele cazuri când se atestă concursul real, adică atunci când abuzul de putere sau abuzul de serviciu a constituit nu metoda de săvârșire a sustragerii, dar o infracțiune de sine stătătoare, care e săvârșită de rând cu sustragerea prin abuz de serviciu”.⁶ Considerăm că, această regulă de calificare, care este corectă de altfel, nu poate fi aplicată în raport cu cele săvârșite de T.M. și C.I.

Cele două persoane au săvârșit o infracțiune unică de sustragere prin abuz de serviciu, infracțiune din care nu poate fi defalcată o altă infracțiune: cea de abuz de putere sau abuz de serviciu. Or, controlul activității economice a celor două unități comerciale, a servit ca pretext pentru săvârșirea acțiunilor abuzive. Atât acest control, cât și amenințarea cu aplicarea răspunderii administrative, nu poate fi detașat de contextul sustragerii prin abuz de serviciu. Unitatea de motiv, scop, victimă, loc de săvârșire a infracțiunii etc. mărturisesc în mod clar despre prezența unei infracțiuni unice: cea de sustragere prin abuz de serviciu. Faptul că această infracțiune presupune două etape nu se confundă cu aceea că ea ar coexista alături de infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu: la prima etapă, cea a acțiunii adiacente, se comite abuzul de serviciu; la cea de-a doua etapă, cea a acțiunii principale, se comite luarea ilegală și gratuită a bunurilor străine. Cele două tipuri de acțiuni au la bază aceeași intenție infracțională, formând un sistem de acțiuni, și nu acțiuni independente una

față de cealaltă. Deci, se integrează perfect în tiparul infracțiunii unice, reliefat în art. 28 C. pen. RM.

Din aceste considerente, nu este corectă condamnarea lui C.I. conform alin. 2 art. 123 și alin. 2 art. 184 C. pen. RM din 1961. Acesta, ca și T.M., trebuia condamnat numai potrivit alin. 2 art. 123 C. pen. RM din 1961. De fapt, C.I. a fost tras la răspundere de două ori pentru același abuz de serviciu. Este absolut neclar de ce instanța superioară a calificat diferit fapta celor doi, odată ce ei au săvârșit, împreună, acțiuni similare? De ce excluderea condamnării în baza alin. 2 art. 184 C. pen. RM din 1961 a fost acceptată doar în privința lui T.M., odată ce C.I. nu a comis un exces de autor?

Acum, să încercăm să răspundem la cea de-a doua întrebare, pe care am formulat-o mai sus: cum ar fi calificată fapta celor două persoane – T.M. și C.I. – luând în considerație prevederile legii penale în vigoare?

Este adevărat că, la lit. d) alin. (2) art. 191 C. pen. RM, se prevede răspunderea pentru delapidarea averii străine, săvârșită cu folosirea situației de serviciu. Însă, nu se poate face abstracție de faptul că obiectul material al infracțiunii de delapidare a averii străine îl pot constitui numai acele bunuri străine care, până la începerea executării activității infracționale, au fost încredințate în administrarea făptuitorului. Această condiție nu este pretabilă în nici un caz bunurilor care au fost sustrase de către T.M. și C.I. Or, la momentul începerii executării activității infracționale, aceste bunuri se aflau în posesia vânzătoarelor F.O. și, respectiv, A.A. Așadar, prevederea de la lit. d) alin. (2) art. 191 C. pen. RM nu este aplicabilă faptelor săvârșite de T.M. și C.I.

Cu atât mai mult este inaplicabilă prevederea de la lit. d) alin. (2) art. 190 C. pen. RM, care stabilește răspunderea pentru escrocheria săvârșită cu folosirea situației de serviciu. Nici T.M., nici C.I. nu au înșelat victimele, nici nu au abuzat de încrederea lor. Legitimațiile, pe care le-au prezentat victimelor, erau autentice. Deci, T.M. și C.I. nu și-au arogat atribuții, pe care nu le-au deținut în realitate. Ambele persoane au săvârșit fapta infracțională tocmai în virtutea competenței de serviciu, pe care au deținut-o efectiv.

Invocând practica, I.A. Klepički și V.I. Rezanov propun să fie calificate ca abuz de putere sau abuz de serviciu acțiunile neviolente ale persoanei cu funcție de răspundere, care intră în posesia bunurilor străine, abuzând de putere sau de serviciu (de exemplu: în cazul percheziției corporale, ia de la victimă banii; ia bunurile străine sub acoperirea efectuării unor acțiuni aparent legale (sub formă de amendă, la efectuarea percheziției etc.); ia bunurile ilegal comercializate

de la comercianții stradali etc.).⁷ Observăm că cele exemplificate se înscriu în registrul faptelor săvârșite de T.M. și C.I. Însă, nu putem fi de acord cu soluția de calificare propusă de I.A. Klepički și V.I. Rezanov.

În sensul art. 327 C. pen. RM (ca și în sensul articolului corespondent din Codul penal al Federației Ruse – art. 285), abuzul de putere sau abuzul de serviciu nu poate presupune luarea ilegală și gratuită a bunurilor străine. Dacă o persoană cu funcție de răspundere ia deschis – ilegal și gratuit – bunurile străine, fapta ei formează componența de jaf (art. 187 C. pen. RM). Anume aceasta este soluția de calificare aplicabilă faptelor lui T.M. și C.I., luând în considerație prevederile legii penale în vigoare.

În art. 187 C. pen. RM nu este stabilită circumstanța agravantă „cu folosirea situației de serviciu”. Deci, prezența faptică a acestei circumstanțe nu poate determina agravarea răspunderii penale pentru T.M. și C.I. În schimb, nu se poate ignora că, atât în privința lui F.O., cât și în privința lui A.A., și-a găsit exprimare agravanta „de două sau mai multe persoane” (prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 187 C. pen. RM). Întrucât celor săvârșite de T.M. și C.I. nu le poate fi incumbată prevederea de la alin. (4) art. 186 C. pen. RM, activitatea lor infracțională reprezintă nu repetarea infracțiunii de jaf, dar concursul real dintre două infracțiuni de jaf, săvârșite de două sau mai multe persoane.

Dacă ar fi existat o intenție unică de a sustrage bunurile, atât de la F.O., cât și de la A.A., ar fi existat o singură infracțiune de jaf, săvârșită de două sau mai multe persoane. Aceasta deoarece pluralitatea de victime nu condiționează necesarmente pluralitatea de infracțiuni. Determinantă este stabilirea lipsei sau existenței intenției infracționale unice, pentru a se stabili dacă cele săvârșite formează infracțiunea unică prelungită sau concursul de infracțiuni. În opinia noastră, examinării acestui aspect instanța de fond nu i-a acordat o atenție adecvată, în legătură cu stabilirea vinovăției lui T.M. și C.I.

În final, este necesar să reproducem opinia lui Z.A. Neznamova: „Nu este oportună excluderea sustragerii prin abuz de serviciu din rândul formelor de sustragere, deoarece persoanei cu funcție de răspundere în această ipoteză, indiferent de atribuțiile pe care le are, bunurile străine nu-i sunt încredințate”.⁸ În acest plan, putem menționa că faptul neprevederii exprese în Codul penal în vigoare a sustragerii prin abuz de serviciu nu înseamnă dezincriminarea unei asemenea fapte: ea nu mai există în parametrii pe care i-a avut în contextul art. 123 C. pen. RM din 1961, însă se regăsește în alte norme penale (de exemplu, așa cum s-a putut vedea, în art. 187 C. pen. RM). Totodată, trebuie de menționat că

sfera de aplicare a art. 123 C. pen. RM din 1961 (în partea în care se referă la sustragerea prin abuz de serviciu) nu este deloc echivalentă cu sferile de aplicare a prevederilor de la lit. d) alin. (2) art. 190 și de la lit. d) alin. (2) art. 191 C. pen. RM, privite laolaltă. De aici, rezultă principalul (dar nu unicul) dezavantaj al calificării faptelor săvârșite de T.M. și C.I. conform articolului care prevede răspunderea pentru jaf: în planul diferențierii răspunderii penale, la calificare nu poate fi luat în considerație faptul că ei și-au folosit situația de serviciu. Astfel, deși sunt persoane cu funcție de răspundere, vor fi tratate ca și oricare alte persoane care săvârșesc jaful.

În vederea perfecționării legii penale, probabil, ar fi îndreptățită completarea art. 187 C. pen. RM cu o prevedere, în care ar fi stabilită agravanta „cu folosirea situației de serviciu”. Astfel, legea penală ar reacționa mai eficient în cazurile în care persoanele decidente uzează exagerat de prerogativele ce le-au fost conferite, pentru a comite sustragerea deschisă. O asemenea soluție *de lege ferenda* ar fi de preferat în locul celei pe care ne-o sugerează Z.A. Neznamova. Or, restabilirea incriminării sustragerii prin abuz de serviciu ar crea interferențe indezirabile cu dispoziția de la lit. d) alin. (2) art. 190 C. pen. RM. Deci, ar reprezenta un potențial de aplicare eronată a legii penale.

Într-o altă ordine de idei, semnalăm existența în practica judiciară a unei alte probleme legate de calificarea infracțiunii de jaf.

Astfel, prin sentința judecătorei Bălți, S.V. a fost condamnat în baza alin. 3 art. 120 C. pen. RM din 1961 (care prevedea răspunderea pentru jaful săvârșit prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință), pentru faptul că a pătruns în locuința lui T.V., de unde a sustras bunuri în valoare totală de aproximativ 100 de lei. După părăsirea locuinței, S.V. a fost observat de stăpânul casei. La somația verbală a lui T.V. făptuitorul nu a răspuns și a dispărut.

Este interesant cum, în ședința de apel, Tribunalul municipiului Bălți a argumentat existența în fapta lui S.V. a semnelor componenței de furt, și nu a celei de jaf: „Pe tot parcursul dezbaterilor judiciare, inculpatul a declarat că nu a văzut pe nimeni după ce părăsise locuința și a negat săvârșirea faptei de jaf. În același timp, L.T. (unicul martor al celor săvârșite – *n.a.*) nu a declarat judecății că a observat cum inculpatul a sustras bunurile. Ba mai mult ca atât, după părăsirea locuinței, S.V. nu a aplicat nici o violență față de L.T. și nici nu a amenințat-o cu nimic pentru a reține bunurile nemijlocit după sustragere”⁹ (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Ce vrea să semnifice această ultimă remarcă? Căci lui S.V. nu i-a fost incriminată săvârșirea faptei

de jaf cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe. Ceea ce este mai grav constă în faptul că instanța de apel consideră că aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe reprezintă o circumstanță indispensabilă pentru oricare infracțiune de jaf. Cu alte cuvinte, o modalitate agravată a jafului este percepută eronat ca variantă-tip a jafului. Categorie, o asemenea poziție nu poate fi acceptată, reprezentând o înțelegere distorsionată a literei legii penale.

Dintr-o altă perspectivă, trebuie de menționat că în practica judiciară a Federației Ruse au fost atestate mai multe cazuri când jaful a fost incorect calificat ca tâlhărie. Aceasta deoarece fie 1) sustragerea a fost săvârșită în lipsa vreunei violențe sau amenințări cu violența¹⁰, fie 2) s-a considerat eronat că violența (sau amenințarea cu violența), care însoțește sustragerea, este periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei, deși în realitate această violență (sau amenințarea cu violența) este nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei.¹¹

Relevantă în acest sens este condamnarea pentru tâlhărie a lui Jigalov, Șumeiko și Sergheeva. Această soluție a instanței de fond este criticată de instanța superioară, pe motiv că nu se întemeiază pe probe administrate în cauză: instanța de fond a indicat în sentință că condamnații i-au legat victimei ochii și mâinile. Aceste acțiuni au fost apreciate drept amenințare cu violența periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei. Însă, instanța de fond nu aduce probe care ar demonstra că legarea ochilor și mâinilor victimei ar fi amenințat în vreun fel viața sau sănătatea acesteia. Nu se confirmă nici aceea că, în procesul sustragerii, condamnații ar fi amenințat într-un alt mod viața sau sănătatea victimei.¹²

Există un real pericol ca asemenea erori să fie admise și în practica judiciară a Republicii Moldova. Afirmăm aceasta, întrucât în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.04.2004,¹³ se conțin explicații care se contrazic: „Violența nepericuloasă pentru viața și sănătatea victimei ... e considerată cauzarea unei vătămări ușoare a integrității corporale sau a sănătății (sublinierea ne aparține – *n.a.*), precum și aplicarea intenționată a loviturilor sau altor acțiuni violente care au cauzat numai dureri fizice” (pct. 5); „Drept violență periculoasă pentru viață și sănătate ..., urmează a fi considerată vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, urmată de o dereglare de scurtă durată a sănătății (sublinierea ne aparține

– n.a.), sau vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății, care a fost urmată de dereglarea de lungă durată a sănătății, precum și alte acțiuni care, deși nu au pricinuit vătămările menționate, au creat la momentul aplicării lor un pericol real pentru viața și sănătatea victimei” (pct. 6).

Să admitem că o persoană săvârșește o sustragere care este însoțită de vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății. Ce soluție de calificare trebuie să adopte instanța de judecată? Reieșind din cele două explicații ale Plenului Curții Supreme de Justiție, persoana respectivă ar trebui trasă la răspundere atât conform lit. e) alin. (2) art. 187 C. pen. RM, cât și conform art. 188 C. pen. RM. Dar o asemenea soluție, de-a dreptul paradoxală, nu poate fi aplicată, deoarece este de neconceput concursul ideal dintre tâlhărie și jaful săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe. Aceași violență nu poate fi, în același timp, periculoasă pentru viață sau sănătate și nepericuloasă pentru viață sau sănătate.

Mai grav este că existența explicațiilor controversate din Hotărârea Plenului nr. 23/2004, consemnate mai sus, este, într-o anumită măsură, stimulată de unii doctrinari.

Astfel, într-o culegere de teste și spețe pentru examenul de licență, V. Cușnir, V. Berliba și R. Cojocar propune candidaților la absolvire următorul subiect:

„Ce presupune violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei (art. 187 alin. (2) lit. e) C. pen):

a) cauzarea unei vătămări ușoare a integrității corporale sau a sănătății, precum și aplicarea intenționată a loviturilor sau a altor acțiuni violente care au cauzat numai dureri fizice;

b) vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății persoanei, urmată de o dereglare de scurtă durată a sănătății, sau vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății, care a fost urmată de dereglarea de lungă durată a sănătății, precum și alte acțiuni, care, deși nu au pricinuit vătămările menționate, au creat la momentul aplicării lor un pericol real pentru viața și sănătatea victimei;

c) vătămarea corporală gravă sau crearea unei stări de pericol efective pentru viața victimei;

d) vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății persoanei, urmată de o dereglare de scurtă durată a sănătății?”¹⁴

Se presupune că una dintre cele patru variante de răspuns trebuie să fie corectă. Dar, observăm că nici una din variantele de răspuns nu este corectă. Varianta

corectă de răspuns este următoarea: fie cauzarea intenționată a leziunii corporale, care nu a avut drept urmare o dereglare de scurtă durată a sănătății, nici o pierdere neînsemnată dar stabilă a capacității de muncă, fie aplicarea intenționată a loviturilor sau săvârșirea altor acțiuni violente care au cauzat o durere fizică, dacă acestea nu au creat pericol pentru viața sau sănătatea victimei.

Interesant, cum ar fi apreciată o asemenea variantă de răspuns, formulată de către pretendentul la absolvire, de către cei care verifică răspunsurile: ca răspuns corect sau ca răspuns greșit? După cum se poate observa, ceea ce este obiectiv corect nu întotdeauna încapă în tiparul a ceea ce este subiectiv corect.

În alt context, suscită interes soluționarea în practica judiciară a problemei privind momentul de consumare a sustragerii.

Astfel, într-o speță s-a constatat că S.I. a pătruns în curtea casei lui B.V., de unde a luat, de pe sfoara de rufe, o cămașă și un pulover. În momentul în care părea curtea cu bunurile luate S.I. a fost văzut de către M.D., care i-a cerut să lase bunurile luate. Însă, S.I. nu s-a conformat cererii, a ieșit pe poartă și și-a continuat calea. Văzând aceasta, M.D. a intrat în casa lui B.V. și i-a comunicat că i-au fost sustrate bunurile. B.V. l-a ajuns din urmă pe S.I. și i-a cerut să-i restituie bunurile. De această dată, S.I. s-a conformat.

În protestul său, prim-adjunctul procurorului general a afirmat că, în cazul dat, din cauze care nu depind de voința făptuitorului (la concret, datorită intervenției victimei), acesta nu și-a putut realiza integral intenția de sustragere deschisă.

La rândul său, Colegiul penal al Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova, în decizia nr. 2 d-199/96 din 25.04.1996, consideră că această concluzie este incorectă: infracțiunea de jaf se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a dispune și folosi bunurile luate.¹⁵

Susținem poziția instanței superioare. Or, la momentul intervenției victimei, întrucât făptuitorul părăsise curtea victimei, el obținuse posibilitatea reală de a dispune și folosi bunurile luate. Deci, infracțiunea de jaf depășise momentul de consumare. Alta ar fi fost situația, dacă făptuitorul și-ar fi încetat activitatea infracțională, abandonând bunurile în momentul în care a fost somat de către martorul M.D. La acel moment, făptuitorul se afla încă în curtea casei victimei. Deci, nu obținuse încă posibilitatea reală de a dispune și folosi bunurile acesteia. Dacă făptuitorul s-ar fi supus cererii martorului, cele săvârșite de el trebuiau calificate ca tentativă la infracțiunea de jaf.

Pune în gardă mențiunea despre săvârșirea infracțiunii de furt, care apare în sus-numita decizie

a Colegiului penal al Judecătoriei Supreme.¹⁶ Bineînțeles, nu poate fi susținută o asemenea idee. Probabil, inițial, făptuitorul a avut intenția să comită infracțiunea de furt. Însă, înainte de consumarea activității infracționale, această intenție a suferit transformări. Iar transformările date se datorează intervenției martorului M.D.: odată ce făptuitorul a fost surprins în procesul săvârșirii sustragerii, el a ignorat descoperirea sa, continuând realizarea sustragerii. Implicit, intenția inițială (de a săvârși furtul) s-a transformat în intenția supravinită (de a săvârși jaful). Întrucât momentul apariției intenției supravinite nu a depășit momentul de consumare a sustragerii, cele săvârșite constituie infracțiunea de jaf.

De asemenea, prezintă interes o altă speță din practica judiciară: S.V. a fost condamnat pentru furt și tentativă de furt, întrucât a pătruns în bucătăria de vară a lui Z.L., din care a sustras bunuri în valoare de 460 de ruble. Aceste bunuri le-a învelit într-un pulover și le-a aruncat peste gard. Apoi S.V. s-a întors la locul faptei, încercând să pună în sac alte bunuri aparținând lui Z.L. Însă a fost reținut.

Prezidiul Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești a recalificat cele săvârșite de S.V. în baza doar a prevederilor cu privire la tentativa de furt: S.V. nu obținuse posibilitatea reală de a dispune și folosi bunurile luate, inclusiv bunurile aruncate peste gard. Intenția a fost îndreptată spre sustragerea bunurilor în câteva tranșe din aceeași sursă. Rezultă că infracțiunea nu a fost dusă până la capăt din cauze ce nu depind de voința făptuitorului.¹⁷

Este absolut corectă critica în privința sentinței instanței de fond. Nu pot fi aplicate regulile concursului de infracțiuni, odată ce S.V. a avut intenția să comită o infracțiune unică. Or, sustragerea nu poate fi considerată consumată în cazul în care a fost scoasă numai o parte din bunuri, existând intenția făptuitorului de a sustrage toate bunurile selectate. Cele două episoade infracționale, în care evoluează S.V., alcătuiesc în ansamblu infracțiunea unică prelungită de furt. Nu putem să nu-i dăm dreptate lui M. Basarab, care afirmă: „Constituind o unitate de infracțiune, infracțiunea continuată (altfel spus, infracțiunea prelungită – *n.a.*) nu se poate fragmenta în acte componente tratate autonom”.¹⁸ Dezvoltând ideea, menționăm că, potrivit alin. (2) art. 30 C. pen. RM, infracțiunea prelungită se consumă din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale. Deci, fapta lui S.V. trebuie considerată consumată din momentul în care a încercat să sustragă bunurile constituind cea de-a doua tranșă. Întrucât primul episod infracțional își pierde autonomia în economia infracțiunii unice prelungite, momentul lui de finalizare trebuie interpretat doar ca moment de

debut al următorului episod infracțional. Nicidecum ca moment de consumare a unei infracțiuni de sine stătătoare.

Note:

¹ Numărul infracțiunilor înregistrate // www.statistica.md/statistica/dat/932/ro/Justitie_1998_2005_ro.htm

² Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1r/a-46/2002 din 2.04.2002 // Molfinfolex.

³ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1r/a-50/2002 din 16.04.2002 // Molfinfolex.

⁴ S. Brînză. *Infracțiuni contra proprietății*. – Chișinău: USM, 1999, p. 179.

⁵ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 325-333.

⁶ А.И. Бойцов. *Преступления против собственности*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 640.

⁷ И.А. Клепицкий. В.И. Резанов. *Получение взятки в уголовном праве России*. – Москва, 2001, p. 62.

⁸ *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. – Москва: Норма-Инфра-М, 1998, p. 223-224.

⁹ Decizia Colegiului penal al Tribunalului mun.Bălți al Republicii Moldova nr. 1a-188/98 din 6.05.1998 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 1998, nr. 8, p. 13.

¹⁰ Надзорная инспекция переквалифицировала действия осужденного с пп.«а», «б» ч.2 ст.162 (разбой) на ч. 3 ст. 30 и пп. «а», «б», «в» ч. 2 ст. 161 УК РФ (покушение на грабеж) (Извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2004, nr. 3, p. 16; Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации № 458П04 // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2005, nr. 4, p. 18; Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации № 164П04 от 14.04.2004 // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2004, nr. 12, p. 16.

¹¹ Действия осужденного обоснованно переквалифицированы с пп. «а», «б» ч. 2 ст. 162 УК РФ (разбой) на пп. «б», «г» ч. 2 ст. 161 УК РФ (грабеж) (Извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2004, nr. 2, p. 14; Определение № 9-Д04-43 по делу Тюрева и Герасименко // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2005, nr. 12, p. 6.

¹² Действия виновных в отношении потерпевшего при совершении хищения имущества не были сопряжены с насилием, опасным для его жизни и здоровья, либо с угрозой применения такого насилия, поэтому они переквалифицированы с разбоя на грабеж (Извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2003, nr. 1, p. 17.

¹³ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 8, p. 5-11.

¹⁴ V. Cușnir, V. Berliba, R. Cojocar. *Drept penal. Culegere de teste și spețe pentru examenul de licență*. – Chișinău, 2007, p. 75.

¹⁵ Определение Коллегии по уголовным делам Верховного Суда Республики Молдова № 2d-199/96 от 25.04.1996 // Бюллетень Верховного Суда Республики Молдова, 1996, nr. 6, p. 29.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Постановление Президиума Верховного Суда Молдавской ССР от 10.04.1986 // Обзор законодательства и судебной практики Верховного Суда Молдавской ССР, 1996, nr. 1, p. 15.

¹⁸ G. Antoniu, C. Mitrache, R. Stănoiu și alții. *Noul Cod penal comentat* / Sub red. lui G. Antoniu. – București: ALL Beck, 2006, p. 580.

ÎN ACTUALITATE: PREGĂTIREA CADRELOR DE JURIȘTI DE ÎNALTĂ CALIFICARE

Gheorghe COSTACHE,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

SUMMARY

With the proclamation of independence and sovereignty of Republic of Moldova there appeared the necessity of training law personnel of higher qualification, able to understand, realize and promote the new, democratic juridical institutions, standards and principles of law in the national legislation and in the daily activity of the new state - Republic of Moldova.

At present, reproduction of scientific personnel represents one of the activity spheres of any civilized state. A well regulated system of training scientific personnel and confirmation of the respective degrees constitute the basis of the reproduction of scientific potential of a country.

Problema pregătirii cadrelor de juriști de înaltă calificare este o problemă mai veche. În statul totalitar, în perioada sovietică, în fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească activa doar un număr infim de doctori în științe juridice. Republica noastră era lipsită de dreptul de a avea un Institut de cercetări științifice în domeniul dreptului și teoriei statului, așa cum se practica în alte republici sovietice, ca Ucraina, Belarus și alte republici.

Or, se știe că „recunoașterea de către societate a importanței și rolului științei a determinat constituirea acesteia într-o deosebită instituție socială. Materializarea acestei instituții sociale favorizează apariția în societate a unui grup de oameni preocupați completamente de procesul cunoașterii. Istoriceste, dezvoltarea acestei instituții sociale în diferite state formează modele de pregătire a cadrelor științifice, conforme tradițiilor, normelor morale și cutumelor specifice cutărui sau cutărui popor. Perpetuarea acestei instituții sociale are la bază procesul de reproducere a cadrelor științifice.

Actualmente, reproducerea cadrelor științifice reprezintă una dintre sferele de activitate ale oricărui stat civilizat. Un sistem bine reglementat de pregătire a cadrelor științifice și de confirmare a gradelor respective constituie baza reproducerii potențialului științific al unei țări”.¹

Odată cu proclamarea independenței și suveranității statului Republica Moldova a apărut necesitatea pregătirii unor cadre de juriști de înaltă calificare,

care să înțeleagă, să conștientizeze și să promoveze instituțiile juridice noi, democratice, standardele și principiile de drept în legislația națională și în viața cotidiană a tânărului stat Republica Moldova.

„Mecanismul de pregătire și reproducere a cadrelor științifice în specialitățile juridice se constituie relativ mai târziu decât în alte domenii științifice deja afirmate și cu tradiție în mediul investigativ autohton. O influență considerabilă asupra procesului de reproducere a cadrelor științifice în domeniul jurisprudenței o are școala din Rusia. Inițial, studiile superioare în domeniul științelor juridice tradițional se făceau în Ucraina și Rusia. Evident, influența metodologiei ruse în investigațiile științifice de ordin juridic este relevantă. Doar spre sfârșitul anilor '90, odată cu susținerile tezelor de doctorat în România de către cetățenii Republicii Moldova și constituirea unor relații de colaborare cu țara vecină, începe să se prefigureze tradiția școlii românești în cercetările juridice autohtone. Faptul că teritoriul republicii este situat geografic pe continent la interferența marilor culturi europene și slave și-a lăsat amprenta și asupra metodologiei științifice. Cercetarea juridică modernă relevă atât sinteza literaturii juridice din spațiul slav, cât și din statele europene, alte țări de pe mapamond”², susține pe bună dreptate, Tatiana Spătaru, doctor habilitat în sociologie, conferențiar universitar.

Susținerea tezelor de doctor în drept și de doctor habilitat în drept are loc în cadrul tuturor specialităților cu profil juridic. La ora actuală am crescut cadre tinere

de doctor habilitat în drept la mai multe specialități: drept constituțional, drept internațional și altele. Odată cu reducerea numărului membrilor Consiliului Științific Specializat, s-a ajuns la apropierea mai mare a membrilor Consiliului de tema tezei de doctorat și, prin aceasta, știința dreptului a avut de câștigat.

Tot mai rare devin cazurile când trebuie să invităm specialiști din Rusia, Ucraina, România.

Totodată, aș vrea să remarc faptul că invitarea unor savanți de talie europeană din diferite țări, cum se practica mai până ieri la susținerea tezelor de doctor și de doctor habilitat, nu era o tradiție rea. Ea își avea efectele sale pozitive: se întruneau savanți renumiți, cu o bogată pregătire teoretică și practică, cu merite adânci în știința dreptului și se luau în dezbateri diverse aspecte ale problemelor legate fiind întotdeauna de realitatea din Republica Moldova sau din Ucraina, Rusia, România. Și aceasta era o experiență utilă, o modalitate de a face un schimb de opinii științifice, teoretice, practice etc., etc.

Funcționarea consiliilor științifice specializate doar într-o singură specialitate este, desigur, mai eficientă în pregătirea cadrelor de juriști.

Rolul juriștilor în promovarea unui stat de drept, a societății civile și în implementarea practică a legislației în vigoare este enorm. „Problemele ce țin de ridicarea prestigiului savantului în societate sunt actuale pentru mai multe state. O guvernare care conștientizează ponderea științei ca instituție socială și promovează o politică coerentă față de acest segment elitar al societății asigură o stabilitate și un viitor prosper propriei țări. În virtutea evenimentelor care se derulează în partea Europei Centrale și de Est, Republica Moldova are de-a face cu fenomenul „exodului de creiere”, constatându-se probleme deosebit de serioase la capitolul reproducerii cadrelor științifice în asemenea domenii, precum științele tehnice și agrare. Deosebitele deficiențe financiare și materiale, pe care le întâmpină instituțiile ce activează în domeniul științei, și-au lăsat amprenta asupra continuității procesului de reproducere a cadrelor științifice. Faptul că în ultimii ani persoanele cu studii superioare muncesc la negru în alte state demonstrează ignoranța forțelor guvernamentale față de capitalul uman autohton”.³

Anume juriștii sunt chemați (într-o măsură mai mare, în opinia noastră) să contribuie la cel mai înalt grad la ridicarea culturii spirituale a societății, inclusiv morale, politice și juridice. Oamenii trebuie să conștientizeze valoarea vieții umane, a păcii civile și concordiei, imposibilitatea soluționării prin forță a contradicțiilor sociale, interetnice și a altor

contradicții, eficiența în acest sens a criteriilor morale și legale.

Un rol hotărâtor în edificarea statului de drept îl are cultura și conștiința juridică a cetățenilor. Aceste categorii constituie acel focar, în care influența diferiților factori – economici, sociali și politici – se concentrează în comportamentul firesc al oamenilor.

Vacuumul valoric-ideologic, creat în urma prăbușirii vechilor simboluri și în lipsa noilor simboluri ale credinței, sub influența situației social-politice și economice critice, a condus la ignorarea normelor sociale și la criminalizarea societății, ceea ce a avut un impact negativ asupra edificării statului de drept și dezvoltării statalității noastre.

„Un merit deosebit îl au și unii juriști din țară care au însușit în profunzime conținutul legilor în vigoare, le aplică corect, respectând cu strictețe buchia legii în interesul general al societății și al cetățeanului în parte. Aceștia sunt cunoscuți în societate și impun un comportament decent pentru toți destinatarii legilor, lucru așteptat și dorit de cetățeni”, menționează Tudor Popovici⁴, vorbind despre rolul juriștilor din Moldova în promovarea ideii despre o societate civilă, democratică și implementarea în practică a legislației în vigoare. În acest sens, autorul citat mai sus accentuează: „În opera de inițiativă legislativă și adoptare a legilor nu încerc să diminuez semnificația legiuitorului, care definitivează actele juridice, le îmbunătățește, le modelează și le aduce utilizatorului în forma pe care o vedem publicată. Însă, în acest mic discurs am avut scopul să menționez activitatea de rutină, activitate extrem de complicată, ale cărei aspecte nu sunt atât de cunoscute, chiar de către mulți juriști, de către factorii de decizie, care adeseori dispun de rezultatele muncii lor, efectuate însă cu mare trudă și aproape gratuit. Această muncă cu dăruire de sine poate fi considerată o jertfă adusă statalității țării și de cei care o depun trebuie să ne amintim”.

Ne raliem la cele spuse și am adăuga că Parlamentul Republicii Moldova ar activa mai eficient, dacă în componența lui ar fi mai mulți juriști.

Astfel, juriștii joacă un rol hotărâtor, practic, în toate sferele de activitate umană. Aspectele vieții sociale, economice și organizatorico-statale sunt acoperite cu legi care corespund într-o bună parte cerințelor Consiliului Europei și Uniunii Europene. Dar în această direcție mai avem mult de făcut. În primul rând, trebuie să ne asigurăm cu cadre de juriști de calificare înaltă, pentru a putea racorda legislația noastră la cea europeană pe baze științifice, pe cercetări fundamentale ce iau în considerație trecutul nostru istoric, obiceiurile, tradiția etc.

Or, marele Demostene spunea că legile sunt „sufletul statului, căci după cum corpul lipsit de suflet cade, tot astfel și un stat se prăbușește, dacă nu există legi”⁵.

Cine dacă nu juriștii de înaltă calificare ar trebui să se gândească asupra unor probleme noi, apărute și dictate de condițiile de tranziție la economia de piață, de transformările adânci din viața politică, socială, morală a societății, care necesită interpretare, fundamentare juridică obiectivă, corectă.

Aș scoate aici în evidență problema inițiativei legislative populare, pornite din mijlocul poporului, pe care am mai avut ocazia să o pun în dezbatere.

Inițiativa legislativă populară este prevăzută în mai multe constituții:

- Constituția României: „inițiativa legislativă aparține, după caz, Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot” (art. 73 alin. (1));

- Constituția Italiei: „poporul exercită dreptul de inițiativă a legilor prin propunerea unui proiect redactat pe articole, prezentat de cel puțin 50.000 de alegători” (art. 71, alin. (2));

- Constituția Spaniei: „o lege organică stabilește formele de exercitare și cerințele inițiativei populare pentru prezentarea propunerilor de lege. În toate cazurile vor fi necesare, cel puțin, 500.000 de semnături verificabile” (art. 87 alin. (3)).

Mă bucur că am fost auzit și susținut de unii savanți juriști de la noi din republică. Astfel, doctorul habilitat în drept, profesorul universitar Ion Guceac accentuează în susținerea poziției mele că „în virtutea faptului că, în conformitate cu Constituția, poporul este deținătorul suveranității naționale, este necesară legiferarea în același cadru normativ a formei de intervenție directă a poporului în procesul legislativ, precum se dovedește a fi dreptul la inițiativă legislativă. În cazul în care inițiativa populară ar fi recunoscută

și în Republica Moldova, această instituție ar putea aduce următoarele avantaje:

- admiterea și facilitarea participării cetățenilor în procesul legislativ, stimulând, în ultimă instanță, participarea civică;

- îmbunătățirea imaginii Parlamentului în rândurile cetățenilor (mai ales în măsura în care Parlamentul ar da curs unora dintre propunerile legislative ale cetățenilor);

- creșterea încrederii cetățenilor în procesele democratice prin introducerea unor proiecte de legi în dezbatere parlamentară, ceea ce ar contribui la refacerea interesului pentru politică;

- educația cetățenilor în spirit democratic (orice inițiativă legislativă presupune cunoștințe temeinice ale inițiatorilor nu numai referitor la domeniul la care face referire propunerea legislativă, ci și cu privire la tehnica legislativă; totodată, activitatea de colectare a semnăturilor necesită informarea unui număr mare de cetățeni cu privire la propunerile de reglementări pentru care li se solicită susținerea)⁶.

Note:

¹ T. Spătaru. *Analiza cantitativ-calitativă a tezelor de doctorat în drept, confirmate de către Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare* (2006) // *Legea și Viața*, 2007, nr. 4, p. 4.

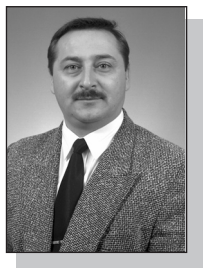
² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ T. Popovici. *Rolul juriștilor din Moldova în promovarea ideii despre o societate civilă, democratică și implementarea în practică a legislației în vigoare* // *Revista Națională de Drept. Ediție specială*, 2006, nr. 12, p. 9.

⁵ Th. Sigmenschy. *Dicționarul înțelepciunii*. Ediția a III-a. – Chișinău: Meridian, 1995, p. 279.

⁶ I. Guceac. *Edificarea unei societăți democratice în condițiile constituționalismului contemporan* // *Revista Națională de Drept. Ediție specială*, 2006, nr. 12, p. 17.

TENDINȚE MODERNE ÎN POLITICA PENALĂ: TENDINȚA MODERATĂ

Igor CIOBANU,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Moderate tendency is the penal policy of the nations of the XXI-st century, representing the policy of decency. It is axed on the idea that both a very harsh repression, or completely giving up al these will lead to a continuous growth of the phenomenon 3c (crime, criminal, criminality).

Some ideas and proposals of the moderate are found in preventive and curative models of anti-infraction social reaction, its independent appearance should be considered the year of 1985, when this tendency dominated at the VII-th Congress in Milano „Prevention of Delinquency for Liberty, Justice, Peace and Development”.

Aceasta este ultima tendință apărută în cadrul modelelor/tendințelor de reacție socială împotriva criminalității, unde se încearcă îmbinarea și compromisul între vechi și nou, între modelul preventiv/curativ și tendința neoclasică, represivă. *Tendința moderată* este politica penală a națiunilor secolului XXI, reprezentând politica bunului simț. Ea se axează pe ideea că atât o represiune foarte dură, cât și o renunțare completă la aceasta vor duce la creșterea continuă a fenomenului 3k (crimă, criminal, criminalitate).

În sfârșit, toți trebuie să înțeleagă (de la președinți de state până la cetățeni de rând) că lupta împotriva criminalității nu poate fi dusă doar prin mijloace represive și că aceasta nu este numai problema poliției și a altor organe de drept, în ea trebuie să se implice toți membrii societății. Cetățenii trebuie să se implice cât mai activ în soluționarea problemelor comunității din care fac parte, inclusiv a problemelor ce țin de combaterea criminalității.

Unele idei și propuneri ale tendinței *moderate* se întâlnesc în cadrul modelelor preventiv și curativ de reacție socială antiinfracțională, dar ca an al apariției de sine stătătoare considerăm a fi anul 1985, când această tendință a fost dominantă în cadrul *Congresului al VII-lea de la Milano* cu tema „Prevenirea criminalității pentru libertate, justiție, pace și dezvoltare”. La acest Congres au participat delegații reprezentând 125 de guverne, conduse de miniștri ai justiției, de interne, procurori generali și alte înalte oficialități.

Între 26 august și 6 septembrie 1985, participanții la Congres au adoptat un șir de rezoluții de importanță majoră, printre care:

✓ *Rezoluția nr. 40/43 din 29 noiembrie 1985 (adoptată de Adunarea Generală a ONU¹), intitulată Declarația principiilor fundamentale ale justiției referitoare la victimele criminalității și la victimele abuzului de putere²;*

✓ *Principiile directoare referitoare la prevenirea crimei și la justiție penală în contextul dezvoltării și al unei noi ordini economice internaționale.³*

Astfel, lucrările Congresului s-au finalizat cu importante rezoluții/principii care s-au transformat în „Planul de acțiuni” de la Milano. Punctele-cheie ale acestui plan ar ține de exploatarea și încurajarea diverselor forme de participare a comunității la prevenirea și contracararea fenomenului criminal, prin crearea *alternativelor* la detenție:

- diversificarea sistemului de sancțiuni alternative închisorii și adoptarea sancțiunilor noi, ca *avertismentul penal, amânarea nelimitată a pronunțării sentinței, măsuri de compensare a victimei;*

- acordarea priorității pedepselor *pecuniare* (în Germania, Austria, Suedia etc.);

- introducerea *zilelor-amendă* ce ar permite o mai bună individualizare a pedepsei⁴;

- păstrarea măsurilor recomandate de modelul curativ ce țin de *suspendarea executării pedepsei, probațiune* și alte forme alternative pedepsei cu închisoarea;

- aplicarea cât mai frecventă a pedepsei cu *munca neremunerată în serviciul comunității* etc.

Unele din aceste propuneri și-au găsit consacrarea juridică în Codul penal al Republicii Moldova, altele sunt în plan de implementare – *medierea*.

Am propune o cât mai mare diversificare atât a alternativelor, cât și a modului de executare a pedepsei cu închisoarea. *Arbitrajul, Curțile de conciliere*, pedepsele cu „*semilibertatea*” sau „*semidetenția*” ș.a. ar reduce considerabil supraaglomerarea închisorilor din Republica Moldova, înlesnind condamnaților contactele cu familia și cu mediul social normal și, în final, ar avea un efect educativ cu mult mai mare. Este necesar și transferul unor forme de comportament antisocial din sfera dreptului penal în sfera medicală, psihologico-psihiatrică sau socială. Spre exemplu, acțiunile violente cu caracter sexual (art. 172 alin. (1) C. pen. al RM), incestul (art. 201 C. pen. RM), alte infracțiuni „fără victime”. Acest lucru este posibil în cadrul *dejuridicizării*, care, alături de scoaterea din cadrul dreptului penal a unor fapte antisociale, a căpătat o nouă semnificație ce permite soluționarea conflictelor de drept penal de către părți, cu ajutorul unor instituții publice sau private.

Toate acestea ar permite o diminuare a criminalității și o mai bună protecție a victimelor în sensul asigurării despăgubirilor acestora. Spre exemplu, Codul penal al Republicii Moldova prevede în șirul circumstanțelor atenuante (art. 76 lit. (f)) *repararea* benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate. Am considera ca mult mai eficace o prevedere din Codul penal al României, unde în art. 81 și 86 se stipula: „În cazul condamnării pentru o infracțiune prin care s-a produs o pagubă, instanța poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei numai dacă până la pronunțarea hotărârii *paguba a fost integral reparată* sau plata despăgubirilor este garantată de o societate de asigurări”.⁵

Pe de altă parte, aceeași asigurare a intereselor victimei o aduce și *mediațiunea*, care, sperăm, în timpul apropiat se va aplica și în Moldova. Aplicarea acestei proceduri este posibilă atunci când se consideră că rezolvarea conflictului poate avea loc fără procesul penal. În consecință, mediațiunea are drept scop *reconcilierea* părților cu ajutorul unui mediator (persoană terță).

Suntem de părere că tendința *moderată* în politica penală a Republicii Moldova are un mare viitor, nu în ultimul rând datorită faptului că sunt oferite multiple alternative viabile pedepsei cu închisoarea.

Pe lângă aceste două mari tendințe moderne, în cadrul grupului de orientări contemporane s-au formulat și alte tendințe, cea mai specifică fiind *tendința radicală*, provocată de școala de Criminologie de la Berkley („Noua criminologie”). Ea își propune *abolirea politicii penale* și a întregului sistem penal, dat

fiind că acesta nu și-a dovedit eficacitatea, supunând doar condamnații la suferințe fizice și morale.

Tendința radicală propune o strategie de înlocuire treptată a actualei politici penale cu un sistem de instanțe de control social, organizate la nivelul colectivității. Principala teză este propusă de *Baratta*, care susține că pentru izbânda orientării aboliționiste cea mai reușită acțiune reformatoare a dreptului penal contemporan nu este substituția acestuia cu un drept penal perfecționat, ci *înlocuirea* lui prin altceva mai bun și eficient protecției societății și dreptului omului contra criminalității.⁶

Considerăm debutul acestei tendințe ca fiind nereușit, autorii ei neavând puterea de convingere în cadrul înlocuirii represiunii penale cu măsurile și acțiunile penale. Ar fi mult mai util ca eforturile specialiștilor să fie axate pe perfecționarea modelelor și tendințelor deja existente, cu atât mai mult cu cât resursele acestora nu au fost nici pe de parte epuizate. În acest sens este binevenită *cooperarea în materie penală*, care cunoaște o evoluție ascendentă, determinată în mare parte de integrarea europeană și, în consecințele acestei integrări, de problemele tot mai grave generate de terorism și criminalitatea organizată transnațională.

Cu toate că controlul criminalității rămâne de competența internă a fiecărui stat, zi de zi crește necesitatea unei cooperări *regionale* în materie penală. Acest lucru vine să asigure siguranța internă și internațională în fața pericolului generat de criminalitatea transnațională. Scopul final al *regionalizării* dreptului penal constă în evitarea dificultăților practice care apar în acest domeniu în relațiile dintre state. La baza cooperării trebuie să se afle *tratate* regionale bilaterale în materie penală. Modelele unor atare tratate sunt pe larg promovate de Națiunile Unite. Totodată, urmează a fi create organisme cu atribuții de cooperare în materie juridică, precum și prevăzute procedurile de reglementare a eventualelor probleme.

Note:

¹ *A se vedea*: A. Ungureanu. *Prelegeri de criminologie*. – Iași: Cugetarea, 1999, p. 373-408.

² *A se vedea*, pe larg: I. Ciobanu. *Criminologie*. Vol. II. Declarația principiilor fundamentale ... – Chișinău: Cartdidact, 2004, p. 264-267.

³ *Ibidem*, p. 268-284.

⁴ *A se vedea*: Gh. Nistoreanu, C. Păun. *Criminologie*. – București: Editura Didactică și Pedagogică: R.A., 1995, p. 239-242.

⁵ Ulterior, Curtea Constituțională a României a considerat aceste prevederi drept neconstituționale // Deciziile CCR nr. 23/1998 și nr. 25/1998. – În: Monitorul Oficial al României, 1998, nr. 143.

⁶ *A se vedea*: I. Gheorghiu-Brădet. *Criminologia generală românească*. – Brașov: Tipocart Brașovia, 1993, p. 205.

DESPRE PRACTICA APLICĂRII RĂSPUNDERII PENTRU INFRAȚIUNILE PRIVIND VIAȚA SEXUALĂ. CONSIDERENTE DE ORDIN TEORETIC ȘI PRACTIC

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The article represents theoretical and practical reasons concerning the practice of applying responsibility for offences related to sexual life. The author presents several real cases referring to sexual aggression of under age and analyzes the problems that occur with regards to the application of the stipulations of art. 171-175 of the Criminal Code of Republic of Moldova.

În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, „Cu privire la practica judiciară în cazurile despre infracțiunile sexuale” nr. 7 din 29.08.1994 (în prezent – abrogată), în pct. 2, se menționează că „la soluționarea cauzelor din categoria indicată, instanțele judecătorești în fiecare caz vor cerceta multilateral, complet și obiectiv circumstanțele reale ale infracțiunii săvârșite, acordând o atenție deosebită faptului ca toate persoanele participante la aceste infracțiuni să fie trase la răspundere legală”.¹ Deși stilul acestei formulări suferă de o anumită sinuozitate, esența ei este clară: nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea vreunei infracțiuni privind viața sexuală, decât în strictă conformitate cu legea penală. În același fâgaș, în preambulul Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”, nr. 17 din 7.11.2005, se proclamă „scopul interpretării și aplicării corecte și uniforme a legislației ce reglementează răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor respective (adică, a infracțiunilor privind viața sexuală – n.a.)”.²

Urmărind aceleași obiective, ne propunem în cele ce urmează să supunem examinării unele aspecte ale aplicării în practică a normelor din Capitolul IV „Infracțiunile privind viața sexuală” din Partea Specială a Codului penal.

Astfel, ca o componentă a categoriei de inviolabilitate sexuală a persoanei apare noțiunea de inviolabilitate sexuală a minorului. Inviolabilitatea sexuală a minorului constituie o condiție importantă a dezvoltării sexuale normale a acestuia. În opinia lui C. Enăchescu, experiențele psihotraumatizante din perioada formării personalității, cum sunt violul, raporturile sexuale între rude, în grup etc., au un caracter de brutalitate și generează sentimente de „vinovăție

sexuală”, cu consecințe grave asupra personalității individului și a comportamentului sexual al acestuia.³ Tocmai de aceea, legea penală apără inviolabilitatea sexuală a minorului, chiar și atunci când, în unele situații, se atestă manifestarea voinței lui.

Într-o speță, s-a stabilit că C.V. și D.I., aflându-se în stare de ebrietate, prin înțelegere prealabilă, au ademenit-o prin înșelăciune pe minora B.E., având vârsta de 9 ani, în subsolul unui bloc de locuit. Acționând coordonat, profitând de starea de neputință a victimei, aplicându-i lovituri cu mâinile, picioarele și cu o piatră, au violat-o și și-au satisfăcut pofta sexuală în formă perversă. Pentru faptele lor, cei doi au fost condamnați în baza alin. 3 art. 102 C. pen. RM din 1961 (pentru violul săvârșit de un grup de persoane asupra unei minore în vârstă de până la 14 ani), precum și în baza alin. 2 art. 103¹ C. pen. RM din 1961 (pentru satisfacerea prin constrângere a poftei sexuale în forme perverse, săvârșită de un grup de persoane asupra unui minor), în același rând și în baza alin. 2 art. 96 C. pen. RM din 1961 (pentru vătămarea intenționată mai puțin gravă a integrității corporale, dacă a avut un caracter de schingiuire sau de tortură).⁴

În primul rând, în legătură cu acest caz este de observat că făptuitorii au exploatat credulitatea victimei, comunicându-i că, în subsolul în care ulterior și-au săvârșit infracțiunile s-ar fi aflat câinele pe care victima îl căuta. Ceea ce demonstrează că minorii (mai ales, cei impuberi), datorită lipsei de experiență și imaturității psihosociale, sunt mult mai expuși pericolului săvârșirii unei infracțiuni privind viața sexuală.

În același timp, remarcăm că făptuitorii au folosit înșelăciunea nu pentru a săvârși raportul sexual și satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, dar pentru

a determina victima să se deplaseze ca și cum benevol la locul săvârșirii faptei. În general, determinarea la acte sexuale⁵, pe calea înșelăciunii, nu poate constitui temeiul aplicării răspunderii penale conform art. 171-173 C. pen. RM. Dar, nu același lucru se poate menționa în cazul în care victima este un copil de vârstă fragedă. Are sau nu victima o asemenea calitate, trebuie să se stabilească în fiecare caz aparte. Unii copii se dezvoltă în plan psihofiziologic mai precoce, alții – mai tardiv. De aceea, în contextul analizat, putem considera că nu are o vârstă fragedă acel copil care are o reprezentare clară despre semnificația consimțământului pe care îl acordă în vederea întreținerii unor acte sau contacte sexuale. Dacă însă copilul nu are o asemenea reprezentare, atunci determinarea lui la acte sexuale, pe calea înșelăciunii, trebuie calificată, după caz, conform lit. b) alin. (3) art. 171 sau lit. a) alin. (3) art. 172 C. pen. RM. Aceasta întrucât o asemenea ipoteză implică faptul că victima este un copil de vârstă fragedă.

Insistăm asupra stabilirii în fiecare caz concret a împrejurării dacă este sau nu victima un copil de vârstă fragedă. În acest registru, amintim că, potrivit pct. 5) art. 143 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003⁶, expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea stării psihice sau fizice a părții vătămate, dacă apar îndoieli în privința capacității ei de a percepe just împrejurările ce au importanță pentru cauza penală și de a face declarații despre ele, dacă aceste declarații ulterior vor fi puse, în mod exclusiv sau în principal, în baza hotărârii în cauza dată.

Luând aceasta în considerație, nu putem exclude că chiar și un minor având vârsta de 9 ani ar putea fi recunoscut ca având vârstă fragedă. În context, merită atenție un exemplu din practica judiciară română, relevant și pentru conjunctura juridică autohtonă: „În raport cu vârsta victimei – 9 ani – la data consumării actului sexual cu inculpatul, nu se poate considera că aceasta ar fi avut măcar reprezentări vagi în legătură cu ceea ce semnifică, biologic și moral, un act sexual, pentru a fi putut să ia o hotărâre în deplină cunoștință; din acest punct de vedere nu se poate reține deci că minoră și-a exprimat în mod liber voința, consimțind la practicarea unor acte sexuale. În consecință, fapta inculpatului constituie infracțiunea de viol ..., iar nu infracțiunea de raport sexual cu o minoră...”⁷

Revenind la speța din practica judiciară autohtonă, pe care am analizat-o mai sus, amintim că făptuitorii au profitat de starea de neputință a victimei.⁸ Ca atare, noțiunile „înșelăciune” și „profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra

ori de a-și exprima voința” sunt autonome una față de cealaltă. Totuși, dacă victima este un copil de vârstă fragedă, diferențele dintre cele două noțiuni se pot estompa. Aceasta deoarece, în prim-plan iese aceea că făptuitorul exploatează împrejurarea că victima nu poate înțelege semnificația celor ce i se întâmplă. În acest context, relevăm următorul exemplu din practica judiciară: „*Atâta vreme cât inculpatul – condamnat pentru tentativă la infracțiunea de viol... – încerca să întrețină relații sexuale cu o fetiță în vârstă de numai 6 ani, constrângerea prin care s-a încercat realizarea actului sexual este implicită, inculpatul profitând că la această vârstă victima nu se putea apăra și nu-și putea manifesta voința, nedându-și seama de ceea ce i se întâmplă*”⁹

Într-o altă ordine de idei, în legătură cu speța din practica judiciară autohtonă, consemnată mai sus, trebuie de menționat că, în recursul său, unul dintre condamnați – D.I. – a susținut că a fost neîntemeiat condamnat pentru viol, întrucât victima nu a fost deflorată.¹⁰

Bineînțeles, pentru a constata existența violului, nu este obligatorie confirmarea deflorării victimei. De altfel, chiar instanța de recurs a stabilit just: „*Faptul că pătimita nu a fost deflorată nu exclude săvârșirea raporturilor sexuale, luând în considerație... construcția anatomică a corpului ei la această vârstă*”¹¹ Aceeași idee este susținută în următoarele spețe din practica judiciară română: „*Pentru consumarea infracțiunii de viol, nu este necesar ca persoana vătămată să fi fost deflorată, fiind suficient ca inculpatul să fi introdus organul său sexual în cavitatea vaginală a femeii, împotriva voinței acesteia, în urma violențelor sau amenințărilor la care a fost supusă*”¹²; „*Incriminând violul ... art. 197 C. pen. (se are în vedere Codul penal român din 1968 – n.a.) are în vedere conjuncția sexuală, fără a condiționa însă consumarea infracțiunii de realizare a actului sexual în condiții care să facă posibilă procreația*”¹³

Așadar, chiar introducerea parțială a membrului viril în vestibulul vaginului trebuie considerată viol în formă consumată, deoarece s-a produs conjuncția organului sexual masculin și a organului sexual feminin. Pe de altă parte, simpla palpăre sau simplul contact al organelor sexuale, între ele, nu reprezintă o conjuncție, deci nu constituie raport sexual. Ca atare, o asemenea faptă, dacă victima este o persoană care nu a atins vârsta de 16 ani, trebuie calificată conform art. 175 „Acțiuni perverse” din Codul penal.

Dintr-o altă perspectivă, categoric nu putem fi de acord cu condamnarea lui C.V. și D.I. pentru vătămarea intenționată mai puțin gravă a integrității

corporale, suplimentar față de viol și satisfacerea prin constrângere a poftei sexuale în forme perverse.

În acest sens, este edificantă următoarea speță din practica judiciară a Federației Ruse: *Djabarov a fost recunoscut vinovat în vătămarea intenționată gravă, care a provocat decesul victimei, precum și în viol și acțiuni violente cu caracter sexual, săvârșite repetat, care au provocat din imprudență decesul victimei.*

Cea de-a doua instanță a modificat sentința, excluzând din ea condamnarea cu privire la vătămarea intenționată gravă care a provocat decesul victimei. S-a motivat că violența aplicată a fost nemijlocit legată de realizarea raportului sexual și a acțiunilor cu caracter sexual; de aceea, decesul victimei se găsește în legătură cauzală doar cu violul și acțiunile cu caracter sexual.

În urma recursului procurorului, instanța superioară a atras atenția asupra lipsei de temeinicie a unei asemenea poziții: instanța de fond a indicat în sentință că Djabarov a introdus mâna în vagin după săvârșirea violului. În același timp, nu s-a stabilit că aceste acțiuni au fost săvârșite în scopul satisfacerii poftei sexuale în forme perverse. Dar, așa cum a determinat expertiza, anume ele au condus la moartea victimei.¹⁴

Suntem de acord cu această afirmație. Or, în sensul legii, constrângerea, aplicată în contextul violului sau al acțiunilor violente cu caracter sexual, se realizează înainte de sau în paralel cu raportul sexual sau acțiunile cu caracter sexual. În acest caz, constrângerea este absorbită de componentele de infracțiuni prevăzute la art. 171 sau 172 C. pen. RM. Dacă însă violența se aplică după consumarea raportului sexual sau a acțiunilor cu caracter sexual, se impune calificarea suplimentară, conform art. 151, 152, 153 sau 154 C. pen. RM.

Ceea ce trezește nedumerire în legătură cu soluția instanței de fond este că urmarea prejudiciabilă – decesul victimei – a fost reținută de două ori: atât în legătură cu vătămarea intenționată gravă, cât și în legătură cu violul și acțiunile violente cu caracter sexual. Dar în speță este vorba de o singură persoană care și-a pierdut viața. Nu pot fi reținute în concurs trei infracțiuni urmate de decesul victimei (aceasta neputând muri de trei ori). În mod regretabil, nici una din instanțele judecătorești, care au avut cauza în examinare, nu au remarcat că decesul victimei, ca urmare prejudiciabilă, trebuia reținut la calificare o singură dată – în raport cu vătămarea intenționată gravă.

Speța, adusă ca exemplu, aparținând jurisprudenței ruse, constituie un contraexemplu față de speța aparținând jurisprudenței autohtone. Or, analizând

faptele lui C.V. și D.I., se poate constata că ei au aplicat violența înainte de și în paralel cu raportul sexual și satisfacerea poftei sexuale în forme perverse. Nu după acestea. Deci, nu a existat nici un temei pentru o calificare suplimentară în conformitate cu alin. 2 art. 96 C. pen. RM din 1961. Ca exemple cum trebuia soluționată o asemenea cauză pot fi prezentate următoarele două motivări din practica judiciară română: „*Într-adevăr, actele de violență exercitate pentru a înfrânge împotrivirea victimei la viol intră în conținutul specific infracțiunii de viol, astfel că nu comportă o încadrare juridică distinctă, nefiind vorba – prin urmare – de un concurs de infracțiuni, cum greșit s-a considerat*”¹⁵; „*Vătămarea victimei în scopul săvârșirii violului se consideră ca făcând parte din elementele constitutive ale infracțiunii de viol, așa încât este nelegală hotărârea care condamnă atât pentru tentativa la viol, cât și pentru vătămarea corporală*”.¹⁶

Atenționăm asupra unei dileme care apare în legătură cu calificarea faptei de constrângere în scopul realizării raportului sexual, urmate de decesul victimei înainte de începerea raportului sexual.

Astfel, la lit. d) pct. 24 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre infracțiunile sexuale”, nr. 7 din 29.08.1994, era formulată o explicație care nu-și are analog în cadrul hotărârii similare, care funcționează la moment: „Acțiunile persoanei, care a încercat să violeze victima care, salvându-se de vinovat, a încercat, de exemplu, să treacă de la balcon pe scara de incendiu, dar a căzut și a decedat, urmează să fie calificate în baza art. 15 și alin. 5 art. 102 C. pen. RM (se are în vedere tentativa la violul ce a avut urmări extrem de grave, în contextul Codului penal din 1961 – n.a.)”.¹⁷

În practica judiciară română, în ipoteze similare, s-a dispus ca cele săvârșite să fie calificate ca viol având ca urmare moartea sau sinuciderea victimei, în formă consumată.¹⁸

Ambele puncte de vedere sunt vulnerabile. Astfel, vizavi de primul punct de vedere s-ar putea obiecta că urmarea prejudiciabilă – decesul victimei – s-a produs. De ce atunci calificarea să fie făcută cu raportarea la dispoziția legală privind tentativa? Față de cel de-al doilea punct de vedere, s-ar putea obiecta că nu se ia în considerație că raportul sexual, ca acțiune principală din cadrul violului nu s-a realizat, deci făptuitorul nu și-a dus intenția până la capăt.

Din păcate, legea penală în vigoare nu lasă posibilitate pentru o a treia cale, care nu ar fi caracterizată prin asemenea deficiențe. O asemenea cale poate fi

propusă doar din perspectiva perfecționării legii penale: excluderea din alin. (3) art. 171 C. pen. RM (și din alin. (3) art. 172 C. pen. RM) a prevederii de la lit. e) (respectiv, a prevederii de la lit. d)), care se referă la ipoteza violului (acțiunilor violente cu caracter sexual), care a provocat (au provocat) din imprudență decesul victimei. În acest caz, nu ar mai fi subestimat sau, din contra, supraestimat pericolul social al faptei de constrângere în scopul realizării raportului sexual (acțiunilor cu caracter sexual), urmate de decesul victimei înainte de începerea raportului sexual (acțiunilor cu caracter sexual).

Într-adevăr, dacă calificarea se face conform art. 27 și lit. e) alin. (3) art. 171 (sau art. 27 și lit. d) alin. (3) art. 172) C. pen. RM, atunci pericolul social al faptei se subestimează. Atunci când calificarea se face potrivit lit. e) alin. (3) art. 171 (sau lit. d) alin. (3) art. 172) C. pen. RM, fără invocarea art. 27 C. pen. RM, pericolul social al faptei se supraestimează.

În ipoteza *de lege ferenda*, calificarea ar fi făcută conform regulilor concursului de infracțiuni: pe de o parte, art. 27 și 171 (sau art. 27 și 172) C. pen. RM, iar, pe de altă parte, art. 149 C. pen. RM.

În ipoteza *de lege lata*, suntem nevoiți să optăm pentru calificarea conform art. 27 și lit. e) alin. (3) art. 171 (sau art. 27 și lit. d) alin. (3) art. 172) C. pen. RM. Deși această soluție de calificare nu este perfectă, ea este preferabilă soluției de calificare conform lit. e) alin. (3) art. 171 (sau lit. d) alin. (3) art. 172) C. pen. RM. Aceasta deoarece ea nu încalcă dispoziția alin. (2) art. 3 C. pen. RM, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă.

După această digresiune absolut necesară, să revenim *ad rem*.

În acord cu lit. b) alin. (2) art. 171 și lit. b) alin. (2), lit. a) alin. (3) art. 172 C. pen. RM, făptuitorul trebuie să manifeste bună-știință cu privire la vârsta victimei minore.¹⁹ După A.I. Rarog, prin sintagma „cu bună-știință” se desemnează procedeul tehnic specific, aplicat pentru caracterizarea laturii subiective a infracțiunii. El semnifică modul de indicare în lege a faptului că, pâna a săvârși fapta, subiectul cunoștea despre prezența unor circumstanțe esențiale pentru calificarea infracțiunii sau aplicarea pedepsei, adică subiectul cunoștea cu certitudine despre aceste circumstanțe.²⁰

Așadar, în contextul agravantelor stabilite la lit. b) alin. (2) art. 171 și la lit. b) alin. (2), lit. a) alin. (3) art. 172 C. pen. RM, făptuitorul trebuie să aibă certitudinea privind vârsta victimei la momentul săvârșirii infracțiunii. Această certitudine rezultă *ex re* (de exemplu, din maniera de conduită

a victimei, din aspectul ei exterior, din anturajul în care se găsește victima, din sursele documentare etc.). Dacă făptuitorul presupunea (deci, manifesta incertitudinea), în mod întemeiat, că victima a împlinit majoratul, agravantele analizate nu-i pot fi imputate. O astfel de ipoteză se poate atesta în cazul acelor victime care au o vârstă cu puțin sub 18 ani sau care, datorită proceselor de accelerare, arată mai în vârstă.

Privitor la ipoteza în care victima are o vârstă cu puțin sub 18 ani, este relevantă următoarea speță: *A.V., Ch.V., N.I., C.V. și B.G. au fost condamnați, conform alin. 3 art. 102 C. pen. RM din 1961, pentru violul săvârșit de un grup de persoane asupra unei minore. Însă, din probele administrate rezultă că despre vârsta victimei putea să știe doar A.V., care nu le-a spus celorlalți coautori că victima este minoră. Astfel, în Decizia nr. 1 r/a-175/2003 din 18.12.2003, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a rezumat că nu poate fi făcută concluzia că Ch.V., N.I., C.V. și B.G. puteau să-și dea seama care e vârsta reală a victimei, întrucât S.V. urma să îplinească vârsta majoratului peste aproximativ o lună.*²¹

Privitor la ipoteza în care victima arată mai în vârstă, datorită procesului de accelerare, se prezintă ca edificată următoarea speță din practica judiciară română: *T.I., K.L. și S.T.A. au fost condamnați pentru violul unei persoane care nu a împlinit vârsta de 14 ani. Instanța superioară a stabilit că această încadrare juridică nu este corectă. În primul rând, pentru că, la data săvârșirii infracțiunii, victima împlinise vârsta de 14 ani. În al doilea rând, este nelegală reținerea agravantei „dacă victima nu a împlinit vârsta de 14 ani”, întrucât făptuitorii nu au cunoscut vârsta victimei, a cărei înfățișare determina aprecierea unei vârste cuprinse între 17-20 ani.*²²

Un interes deosebit în legătură cu considerarea vârstei victimei ca circumstanță esențială pentru calificarea infracțiunilor privind viața sexuală îl comportă următoarea speță din practica judiciară rusă: *Krâdjaian a făcut cunoștință cu minorele F. și K., ambele având vârsta de 16 ani. La întrebarea lui despre vârstă, ele au răspuns că au 18 ani. Krâdjaian le-a invitat pe F. și K. în automobilul său, pretextând că vrea să le arate ceva. În automobil, a început să le constrângă să bea vin sau votcă. La refuzul lor, Krâdjaian a reacționat prin aplicarea loviturilor peste față. În pofida rezistenței depuse de F., făptuitorul, aplicând violența, a condus-o în scara blocului în care locuia. Profitând de circumstanța că nu e reținută, K. a fugit. Bănuind că Krâdjaian o poate viola pe F., ea, dintr-un apartament al unui bloc din*

vecinătate, a apelat telefonic miliția, comunicându-i despre cele întâmplate. În timpul acesta Krâdjaian, în apartamentul său, a dezbrăcat-o pe F., a săvârșit asupra ei acțiuni violente cu caracter sexual, după care a anunțat-o că o va viola. F. l-a rugat să n-o facă, întrucât are doar 14 ani și este fecioară. Totuși, înfrângând rezistența ei, făptuitorul a încercat să realizeze, prin constrângere fizică, raportul sexual. Însă, nu și-a putut duce intenția până la capăt, deoarece a fost reținut de milițieni.

Pentru faptele sale, Krâdjaian a fost recunoscut vinovat de comiterea tentativei de viol, săvârșite cu bună-știință asupra unei minore, și a acțiunilor violente cu caracter sexual, săvârșite cu bună-știință asupra unei minore.²³

Astfel, instanța de judecată nu a luat în considerație că, la momentul săvârșirii acțiunilor violente cu caracter sexual, făptuitorul avea certitudinea că victima are împlinită vârsta de 18 ani. Însăși victima i-a comunicat această informație. Deci, făptuitorului nu-i putea fi incriminată agravanta „cu bună-știință asupra unui minor”. Această agravantă poate fi reținută numai în raport cu tentativa de viol, deoarece, la momentul săvârșirii acestei fapte, Krâdjaian avea reprezentarea subiectivă că victima are 14 ani.

În unele cazuri, agravanta „cu bună-știință asupra unui minor” coexistă alături de alte agravante.

În acest plan, poate fi adusă ca exemplu următoarea speță din practica judiciară română: Începând cu anul 1999, victima L.M.A. s-a aflat la întreținerea făptuitorului și a soției sale, în baza unei înțelegeri intervenite între cei doi soți și mama victimei. În februarie 2002, făptuitorul a pus la cale un plan minuțios, prin care, în mai multe rânduri, a abuzat sexual de victimă, aceasta având vârsta de 12 ani, împotriva voinței ei, prin violență. Acțiunile infracționale ale făptuitorului s-au desfășurat până la data de 31 martie 2002, când minora a scris un bilet de adio, descoperit de colegii de clasă, care l-au anunțat pe dirigintele minorei.²⁴

Observăm că, în situația descrisă, victima s-a aflat la întreținerea făptuitorului. Traducând aceasta în termenii uzitați la lit. a) alin. (3) art. 171, victima s-a aflat sub ocrotirea făptuitorului. Or, victima se află sub ocrotirea făptuitorului atunci când ultimul are calitatea de tutore sau de curator în raport cu victima, sau când acesta și-a asumat în fapt sarcina de a ocroti un minor.

Este de consemnat că acțiunile infracționale în privința lui L.M.A. s-au desfășurat pe parcursul a aproximativ trei luni. După caz, cele săvârșite pot forma – în mod exclusiv sau în conexiune – infracțiunea unică prelungită, repetarea infracțiunii sau concursul

de infracțiuni. În context, pentru a se putea reține că infracțiunea de viol (acțiunea violentă cu caracter sexual²⁵) a fost comisă în mod prelungit sau în mod repetat, este necesar a se stabili, printre altele, că – atât primul raport sexual (prima acțiune cu caracter sexual), cât și cele ulterioare – au loc prin constrângere fizică sau psihică sau profitându-se de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința. Dacă însă o parte din raporturile sexuale (actele de homosexualism sau lesbianism) au fost întreținute în lipsa constrângerii explicite sau implicite, specificate mai sus, va exista concursul real dintre viol (acțiuni violente cu caracter sexual) în formă prelungită sau repetată, pe de o parte, și infracțiunea prevăzută la art. 174 C. pen. RM, în formă prelungită sau repetată, pe de altă parte.²⁶

După această digresiune, să menționăm că, de asemenea, circumstanța agravantă „victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau în tratamentul făptuitorului”²⁷ a fost atestată în următoarele cazuri: *medicul stomatolog, care are în tratament o pacientă între 14-18 ani, a săvârșit un viol asupra acesteia*²⁸; *violul a fost săvârșit asupra unei minore bolnave de către un medic curant, fiind irelevant că minora nu aparține circumscripției în care funcționează medicul*²⁹; *antrenorul a săvârșit violul asupra unei eleve minore din grupa de a cărei pregătire sportivă se ocupa*.³⁰

Într-un caz similar s-a dispus că, în mod greșit, instanța de fond a reținut concursul dintre infracțiunea de incest și infracțiunea de viol în formă neagravată, ignorând agravanta violului „victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau în tratamentul făptuitorului; aceasta chiar dacă este vorba de săvârșirea violului de către tată asupra fiicei sale minore”.³¹ Într-adevăr, părintele este cel care asigură grija, ocrotirea și educarea copilului său. Însă, nici noțiunea „părinte”, nici noțiunea „persoana care asigură grija, ocrotirea, protecția, educarea sau tratamentul victimei”, nu sunt echivalente cu conceptul „rudă (în raport cu cealaltă persoană care întreține raportul sexual sau în raport cu victima) pe linie dreaptă până la gradul trei inclusiv, precum și pe linie colaterală (frate, soră, văr primar)”, concept care funcționează în contextul componenței de infracțiune prevăzute la art. 201 „Incest” din Codul penal al Republicii Moldova. Cu alte cuvinte, aplicarea art. 201 C. pen. RM este compatibilă cu aplicarea prevederilor de la lit. a) alin. (3) art. 171 C. pen. RM.³²

Finalizând acest studiu, trebuie de menționat că s-a reușit să fie cuprinsă numai o parte din problemele care apar în legătură cu aplicarea prevederilor

art. 171-175 C. pen. RM. Vom reveni asupra altor aspecte, care marchează aplicarea acestor prevederi, într-o investigație ulterioară. În special, intenționăm să cercetăm, în plan teoretico-practic, posibilitatea existenței coautoratului în ipoteza violului (acțiunilor violente cu caracter sexual).

Note:

¹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 316-324.

² Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr. 3, p. 11-15.

³ C. Enăchescu. *Tratat de psihosexologie*. – Iași: Polirom, 2003, p. 75.

⁴ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 ca-72/2002 din 2.04.2002 // Moldinfolex.

⁵ Cu privire la înțelesul noțiunii de acte sexuale (raportat la înțelesul noțiunii de raport sexual), *a se vedea*: S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 161.

⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

⁷ Tribunalul mun. București, decizia nr. 169/1982 // V. Papadopol, Șt. Danes. *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*. Vol. III. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 286.

⁸ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 ca-72/2002 din 2.04.2002 // Moldinfolex.

⁹ Curtea de Apel București, secția a II-a penală, decizia nr. 196/A/1994 // Șt. Crișu, E.-D. Crișu. *Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999)*. – Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p. 488.

¹⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 ca-72/2002 din 2.04.2002 // Moldinfolex.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Tribunalul mun. București, decizia nr. 367/1991 // *Culegere de practică judiciară penală. 1991*. – București, 1991, p. 275.

¹³ Tribunalul mun. București, decizia nr. 169/1982 // V. Papadopol, Șt. Danes. *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*. Vol. III, p. 286-287.

¹⁴ Причинение вреда здоровью после совершения изнасилования или насильственных действий сексуального характера квалифицируется как реальная совокупность преступлений, предусмотренных ст.ст. 131, 132 УК РФ, и соответствующего преступления против личности (Извлечение) // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=1810.

¹⁵ Curtea de Apel Brașov, decizia penală nr. 22/A din 25.02.1997 // Șt. Crișu, E.-D. Crișu. *Op. cit.*, p. 490.

¹⁶ Tribunalul Suprem, decizia nr. 58/1959 // *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem*. – București, 1959, p. 393.

¹⁷ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002), p. 323.

¹⁸ Tribunalul Suprem, decizia nr. 197/1980 // V. Papadopol, M. Popovici. *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 403; Tribunalul Suprem, decizia nr. 112/1979 // *Ibidem*, p. 404.

¹⁹ Într-un studiu recent ne-am referit la situația oarecum bizară, când sintagma „cu bună-știință” nu e specificată la lit. b) alin. (3) art. 171 C. pen. RM. – *A se vedea*: S. Brînză, V. Stati. *Calificarea infracțiunilor privind viața sexuală: controverse și soluții* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 4, p. 2-10.

²⁰ А.И. Папог. *Квалификация преступлений по субъективным признакам*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 61.

²¹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 r/a-175/2003 din 18.12.2003 // A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 261-263.

²² Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, decizia nr. 948/2006 // www.iccj.ro/cautare.php?id=28822

²³ Уголовная ответственность по п. „g” ч. 2 ст. 132 УК РФ наступает лишь тогда, когда виновному заведомо известно о несовершеннолетнем возрасте потерпевшей (Извлечение) // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=2153

²⁴ Curtea Supremă de Justiție, secția penală, decizia nr. 937/2003 // www.iccj.ro/cautare.php?id=10216

²⁵ Pentru comoditate, am adaptat circumstanțele de fapt terminologiei legii penale autohtone.

²⁶ Subliniem, că nu avem în vedere aplicarea concomitentă a regulilor repetării infracțiunii și a regulilor concursului de infracțiuni în raport cu calificarea succesiunii aceluiași infracțiuni.

²⁷ Această circumstanță, prevăzută la lit. b) alin. 2 art. 197 din Codul penal român din 1968, este similară cu circumstanța prevăzută la lit. a) alin. (3) art. 171 din Codul penal al Republicii Moldova.

²⁸ Tribunalul jud. Hunedoara, decizia nr. 995/1973 // V. Papadopol, M. Popovici. *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975*. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 349.

²⁹ Tribunalul Suprem, decizia nr. 1258/1976 // V. Papadopol, M. Popovici. *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 335.

³⁰ Tribunalul Suprem, decizia nr. 2871/1976 // *Ibidem*.

³¹ Curtea Supremă de Justiție, decizia nr. 87/1993 // Dreptul, 1994, nr. 3, p. 117.

³² Aceasta nu înseamnă că renunțăm la punctul de vedere, potrivit căruia calificarea conform art. 201 și 171 C. pen. RM înseamnă că făptuitorul este tras la răspundere de două ori pentru același raport sexual; deci, este supraevaluat pericolul social al celor săvârșite. În consecință, în vederea perfecționării legii penale, am propus completarea art. 171 C. pen. RM cu o prevedere, în care să fie stabilită agravanta „asupra soțului (soției) sau a unei rude pe linie dreaptă (până la gradul trei inclusiv) sau rude pe linie colaterală (frate, soră, văr primar)”. Totodată, în paralel, am propus abrogarea art. 201 C. pen. RM. – Pentru detalii, *a se vedea*: S. Brînză, V. Stati. *Calificarea infracțiunilor privind viața sexuală: controverse și soluții* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 5, p. 2-10.

LEGALIZAREA VENITURILOR ILEGALE ÎN DREPTUL COMPARAT

Maria STRULEA,
doctor în drept, lector superior (USM)

SUMMARY

In various countries the role of the legal basis curbing the criminal enterprise of criminal communities is played by the legislation making it difficult to legalize the means, obtained through crime. The absence of such a legislation creates most favorable conditions for the flourishing of dirty business. For a more successful determination of this matter there have been used the normative acts of different states.

În legislația britanică sunt câteva texte care reglementează aspecte privind fondurile rezultate din activitățile criminale.

Un prim text este cuprins în secțiunea 24 a *Actului pentru sancționarea traficului de droguri*, adoptat în anul 1986, în care se stipulează că „orice persoană care acordă asistență unui terț, pentru ca acesta să poată profita de fonduri, știind sau suspectând că ele pot proveni dintr-un trafic de stupefiante, este pasibilă de o pedeapsă care poate ajunge până la 14 ani închisoare”.¹

În plan represiv însă, *Criminal Justice Act* din 1993 a lărgit câmpul delictelor aducătoare de profit, care va fi supus ulterior spălării, la fapte ilegale, altele decât traficul de droguri sau terorismul, incluzând în aria acestuia și traficul de arme. Spălarea profiturilor din traficul cu stupefiante este prevăzută în *Drug Trafficking Act* din 1994, în timp ce spălarea banilor rezultând din activitatea ce ține de terorism rămâne a fi supusă unei legislații specifice.

Al doilea text este cuprins în *Actul de prevenire a terorismului*, adoptat în 1989, care sancționează orice persoană care acordă asistență pentru obținerea sau disimularea fondurilor provenite dintr-o activitate ce ține de terorism. Însă, noul *Terrorism Act* prevede că „orice persoană care participă, fie este în înțelegere, la o operațiune, prin care ar facilita reținerea sau controlul de către o altă persoană a profiturilor teroriste, prin disimulare, transfer într-o altă jurisdicție, transfer prin reprezentant sau prin orice alt mijloc, comite o infracțiune de spălare pasibilă de o pedeapsă de până la 14 ani închisoare”.²

În virtutea art. 19 al acestei legi, „orice persoană care crede sau suspectă un astfel de act de spălare este obligată să facă o declarație în fața autorității competente, fără să i se poată imputa încălcarea regulilor secretului sau confidențialității”.

În general, definiția infracțiunii spălarea banilor este completată prin existența unei obligații de declarare a tranzacțiilor suspecte care se aplică tuturor persoanelor prezente pe teritoriul Marii Britanii. Eschivarea de la această declarație constituie o

infracțiune penală pasibilă de închisoare de până la 5 ani.

Este dificil a face o interpretare a dispozițiilor penale privind spălarea banilor în legislația engleză, aceasta din considerentul că lipsește un act normativ unic – particularitate a sistemului juridic englez. Conform doctrinei penale engleze, semnele infracțiunii sunt elementul obiectiv (fizic) și cel subiectiv (psihic).

Elementul obiectiv constă în fapta comisă prin acțiune sau inacțiune, care a cauzat o daună relațiilor sociale ocrotite de legea penală.³ Prin urmare, spălarea banilor se exprimă preponderent prin acțiune, exceptând cazurile de eschivare de la prezentarea declarațiilor de suspectie, care constituie, de asemenea, o infracțiune. Modalitățile spălării banilor pot fi distinse prin prisma prevederilor *Terrorism Act* care, fără titlu exhaustiv, a indicat printre acestea: disimularea; transfer într-o altă jurisdicție; transfer prin reprezentant; orice altă modalitate. Pentru consumarea infracțiunii nu este necesară survenirea cărorva consecințe.

În ce privește elementul subiectiv, el este intenționat, cu atât mai mult cu cât legea a admis înțelegerea prealabilă în vederea comiterii faptei.

Subiect este o altă persoană decât cea care a obținut venitul criminal, fie din trafic de droguri sau din activitate ce ține de terorism. Drept subiect al infracțiunii pot fi considerați inclusiv avocații și contabilii care exercită activitate sau operațiuni de plasare a valorilor mobiliare pentru clienții lor. Desigur, de cele mai dese ori aceștia sunt profesioniștii cărora li se impune obligația de identificare a clientului sau a reprezentantului acestuia, atunci când clientul nu este beneficiarul real al contului sau al tranzacției, precum și obligația de a conserva documentația bancară sau comercială. Obligațiile sus-numite sunt prevăzute într-un alt act, denumit *Money Laundering Regulations*, adoptat în 1993, sau *Regulations '93*. Acesta din urmă, cu titlu de transpunere în plan național a directivei europene privind spălarea banilor, impune băncilor, instituțiilor financiare nebankare sau

instituțiilor de plasare a valorilor mobiliare o serie de reguli antisplărare.

Spre deosebire de alte legislații, cea engleză privește mai la general fapta spălării banilor, limitând însă subiectul acesteia, fapt exprimat și prin numărul mic de condamnări pronunțate în Marea Britanie.

Argentina poate fi atribuită statelor de risc în privința spălării banilor, luând în considerație amplasarea geografică a acesteia în regiunea producătoare de droguri. Modalitățile de prevenire a spălării banilor sunt impuse prin *Legea privind drogurile*, nr. 23.737 din 10 octombrie 1989, care a impus o serie de măsuri de contracarare a spălării banilor, în special prin sistemul bancar.

La 13 aprilie 2000, Congresul (Camera reprezentanților și Senatul) a adoptat *Legea privind spălarea banilor* (nr. 25.246). Noua lege a creat în cadrul Ministerului Justiției Uniunea privind colectarea Informației Financiare, a cărei sarcină este de a monitoriza informația privitor la spălarea banilor.

Prescripțiile de bază sunt incluse în Capitolul 13 al Codului penal al Argentinei care prevede răspunderea penală pentru „Tănuirea și spălarea banilor de origine criminală”.

Dispoziția art. 277 din acest Cod penal prevede pedeapsa privativă de libertate de la 6 luni până la 3 ani pentru cel care „după comiterea infracțiunii de către o altă persoană, la a cărei săvârșire nu a luat parte:

a) a ajutat cuiva să se eschiveze de la urmărirea sau consecințele urmăririi întreprinse de către organele competente;

b) a tănuit, a schimbat sau a distrus urmele, probele sau instrumentele infracțiunii, fie a ajutat autorul infracțiunii să facă aceasta;

c) a dobândit, a primit sau a ascuns banii, lucrurile sau bunurile de proveniență criminală;

d) nu a anunțat despre comiterea infracțiunii sau nu a identificat autorul infracțiunii sau părtașii lui care îi erau cunoscuți, fiind obligat să dea curs urmăririi penale în cazul respectiv;

e) a asigurat păstrarea rezultatului sau a venitului din comiterea infracțiunii sau a ajutat autorul sau părtașul lui să facă aceasta”.⁴

Interpretând dispozițiile normei respective, se observă că în calitate de venit se înțelege doar produsul unei infracțiuni, adică al unei fapte prevăzute de legea penală a Argentinei. Totodată, este necesar ca infracțiunea primară să fi fost comisă de către o altă persoană, la a cărei comitere subiectul spălării banilor să nu fi participat.

Deși subiectul infracțiunii de la art. 227 este persoana care nu a fost nici autor, nici coparticipant la prima infracțiune, însăși legea penală argentiniană nu face distincție certă între categoriile participanților la infracțiune. Astfel, potrivit art. 45 din Codul penal argentinian, se consideră că a luat parte la comiterea faptei atât autorul, cât și persoanele care au acordat acestuia ajutor sau „coparticipare”, fără de care fapta nu ar fi fost dusă până la capăt. Deci, participația cuprinde două categorii: autorul (sau coautorii) și alți

coparticipanți. În rândul celor din urmă nu se face însă distincție. Esențial este ca aceștia să-și fi dat acordul prealabil de a coparticipa la infracțiune, chiar dacă toate faptele le realizează deja după consumarea infracțiunii.

De aceea, subiect al infracțiunii prevăzute în art. 277 nu poate fi coparticipantul, cu atât mai mult autorul infracțiunii inițiale. Persoana devine autor al faptei ilicite de la art. 277 cu condiția că nu și-a dat acordul prealabil de comitere, de aceea formele elementului obiectiv al faptei incriminate la art. 277 nu sunt decât modalități ale favorizării. Din considerentul că în art. 277 nu este specificat scopul în vederea căruia au fost comise faptele indicate, ținem să subliniem că art. 277 prevede, de fapt, răspunderea pentru acțiunile de favorizare, care se comit nu doar cu scopul de a legaliza veniturile criminale, dar și în oricare alt scop.

Însuși elementul material se exprimă atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni, acestea din urmă în cazul existenței obligației subiectului de a da urmărire cauzei respective (de exemplu, colaborator al organelor de drept).

Fapta se comite doar intenționat.

Pedeapsa se agravează în cazul circumstanțelor agravante, cum ar fi:

– infracțiunea a fost deosebit de gravă;

– autorul a acționat în scop cupidant;

– autorul săvârșește favorizarea ca îndeletnicire.

Deci, art. 277 prevede răspunderea pentru favorizare, în timp ce art. 278 incriminează spălarea banilor.

Elementul material al spălării banilor se exprimă prin următoarele modalități: schimb, transfer, gestiune, vindere, dispunere sau o oricare altă folosire a banilor sau bunurilor, dobândite în urma infracțiunii, la care autorul acestora nu a participat, în rezultatul cărora originea bunurilor primare sau dispuse ar fi putut obține aspectul unei origini legale, cu condiția că mijloacele atrase într-o singură operațiune sau într-o operațiune ce cuprinde mai multe acte au depășit 50.000 peso.

Toate aceste modalități pot consta din comiterea unei singure operațiuni sau a mai multor acte, evident, întotdeauna fiind exprimate prin acțiuni.

Subiectul este un terț în raport cu infracțiunea primară. Deci, persoana care dintr-o infracțiune a obținut niște venituri, cărora ulterior tot ea le-a atribuit un aspect legal, va fi ținută responsabilă doar pentru infracțiunea primară, deși a săvârșit și unele operațiuni în vederea legalizării capitalurilor.

Totodată, nivelul de la care veniturile pot constitui obiect al spălării banilor este de 50.000 peso; până la acest nivel fapta nu este calificată drept infracțiune. Însă, dacă valoarea patrimoniului este mai mică, atunci autorul infracțiunii se pedepsește conform art. 277, adică pentru favorizare, cu condiția să nu fi participat la comiterea faptei primare (art. 278 alin. 2).

Este pasibil de o pedeapsă mai ușoară cel care comite, din neglijență, acțiunile indicate în art. 278 alin. (1).

În calitate de agravantă este examinată comiterea faptei de către un membru al organizației criminale sau al bandeii.

Adiacent art. 278 este art. 279, care agravează pedeapsa în cazul în care spălarea banilor este comisă de către o persoană funcționar al statului ce a săvârșit fapta în timpul exercitării funcțiilor sale sau în legătură cu îndeplinirea acestora, adică este un subiect special, căruia, în calitate de pedeapsă complementară obligatorie, poate să i se interzică anumite drepturi pe un termen de la 3 la 10 ani.

Tot în art. 279 este prevăzută și răspunderea pentru spălarea banilor de către cei ce exercită o activitate producătoare pentru care este necesară o permisiune oficială.

Spre deosebire de alte legislații, cea argentiniană a stabilit mult mai clar distincția dintre spălarea banilor și favorizare, incriminându-le chiar în același capitol al Codului penal.

Odată cu ratificarea *Convenției de la Strasbourg*, majoritatea statelor CSI au incriminat fapta spălarea banilor și în legislațiile lor penale interne, atât în coduri penale, cât și în legi penale speciale.

Ținem să menționăm, întâi de toate, că unele state au preluat proiectul unui astfel de articol din proiectul Codului penal-Model al CSI. Art. 258 al acestui proiect de cod a prevăzut infracțiunea spălarea banilor în Titlul *Infracțiunii contra proprietății și a modului de desfășurare a activității economice*. Dispoziția articolului prevede următoarele modalități de spălarea banilor: „tănuirea sau denaturarea surselor ilegale și a naturii, provenienței, locului aflării, plasării, mișcării sau a drepturilor asupra bunurilor, obținute cu bunăștiință pe cale ilegală, după cum și folosirea unor astfel de mijloace bănești sau a altor bunuri pentru desfășurarea activității de antreprenoriat sau a altei activități economice”. Proiectul codului a prevăzut infracțiunea de gravitate medie.

Unele dintre statele CSI, ca, de exemplu: Belarus⁵, Georgia⁶, Kazahstan⁷, Kârgâzstan⁸, au incriminat spălarea banilor, al cărei obiect generic îl formează relațiile sociale privind desfășurarea normală a activității economice. În timp ce republicile Turkmenistan⁹ și Uzbekistan¹⁰ nu au incriminat expres spălarea banilor, atribuind însă astfel de fapte la infracțiunea de „dobândire sau distribuire a averii obținute cu bunăștiință pe cale ilegală”, acestea din urmă constituind infracțiuni contra proprietății.

Scopul nu este expres indicat în textul legilor. De exemplu, în art. 156/6 C. pen. al Republicii Belarus acesta poate fi interpretat doar pornind de la titlul articolului: *Legalizarea veniturilor infracționale*, același lucru fiind constatat și în art. 194 C. pen. al Georgiei, art. 193 C. pen. al Kazahstanului, art. 183 C. pen. al Kârgâzstanului. De altfel, făcând o remarcă asupra tehnicii legislative, în nici unul dintre codurile penale ale statelor sus-nominalizate nu există formula „spălarea banilor”, fiind în fiecare caz păstrată însăși chintesența termenului dat: cel de „legalizare a veniturilor infracționale”.

Prin venit se înțelege, în sens larg, nu doar banii și alte lucruri, ci și însuși dreptul patrimonial – de exemplu, în Codul penal al Georgiei. Legislațiile tuturor statelor recunosc proveniența veniturilor doar din infracțiune, nu și din alte fapte susceptibile de pedeapsă penală.

În ce privește modalitățile, Codul penal al Kazahstanului și Codul penal al Kârgâzstanului au prevăzut și modalitatea de folosire a mijloacelor bănești sau a bunurilor în vederea realizării activității de întreprinzător. Vrem însă să subliniem că aceasta trebuie înțeleasă *stricto sensu*, adică folosirea veniturilor doar într-o activitate legală; în caz contrar, s-ar schimba calificarea infracțiunii.

Nici în una din legislațiile nominalizate nu este expres prevăzut subiectul, astfel încât există posibilitatea ca acesta să fie atât autorul infracțiunii primare, cât și un terț al acesteia, deși doctrina acestor state cuprinde acțiuni diferite.

Un element distinctiv al legislației penale a Republicii Belarus este prevederea conform căreia se admite liberarea persoanei de răspundere penală, dacă ea de bunăvoie a declarat despre fapta comisă sau a transmis veniturile infracționale. Din această perspectivă, prevederile Codului penal al Bielorusiei sunt cele mai lejere, cu atât mai mult cu cât permit chiar și liberarea de răspundere în anumite condiții.

Elementul subiectiv la toate legislațiile în materia legalizării veniturilor criminale este intenția, ea exprimându-se prin certitudinea cunoașterii provenienței veniturilor și scopul urmărit.

Majoritatea legislațiilor prevăd pedepse alternative celei privative de libertate pentru fapta spălarea banilor, în comparație cu legislațiile occidentale în materie care, din acest punct de vedere, sunt mai aspre.

Note:

¹ C. Voicu, G.Șt. Ungureanu, A.C. Voicu. *Investigarea criminalității financiar-bancare*. – București: Polipress, 2003, p. 236.

² Rapport d'information. La Grande-Bretagne, Gibraltar et les Dépendances de la Couronne. Tome 1. Volume 4. – Paris: Assemblée nationale, 2001, p. 38.

³ *A se vedea*: V. Bujor, L. Buga. *Drept penal comparat*. – Chișinău, 2003, p. 45.

⁴ Уголовный кодекс Аргентины. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 218.

⁵ Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 120.

⁶ Уголовный кодекс Грузии. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 102.

⁷ *Ibidem*, p. 56.

⁸ Уголовный кодекс Кыргызской Республики. – În: В. Михайлов, Е. Трошкин, А. Баньковский. *Противодействие легализации „грязных” доходов: правовые и организационные формы*. – Минск: Тесей, 2001, p. 79.

⁹ Уголовный кодекс Республики Туркменистан. – În: В. Михайлов, Е. Трошкин, А. Баньковский. *Противодействие легализации „грязных” доходов: правовые и организационные формы*. – Минск: Тесей, 2001, p. 67.

¹⁰ Уголовный кодекс Республики Узбекистан. – În: В. Михайлов, Е. Трошкин, А. Баньковский. *Противодействие легализации „грязных” доходов: правовые и организационные формы*. – Минск: Тесей, 2001, p. 196.

UNELE ASPECTE ALE REGLEMENTĂRII RĂSPUNDERII PENALE PENTRU FALSIFICAREA DOCUMENTELOR PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA: ANALIZĂ JURIDICO-ISTORICĂ

Artur REȘETNICOV,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The article represents a juridical-historical analysis of some aspects of the penal responsibility settlement for the falsification of the documents on the territory of Republic of Moldova. With the development of social relations, a radical change happened with regards to the perception of the juridical nature of falsification of documents. The stipulations of the Synod Rules of the Alexei Mihailovici tsar (1649), Punishments' Code (1844), the Russian Criminal Code (1903), the Ukrainian Soviet Socialist Republic Criminal Codes (1922, 1927), and the Moldovan Soviet Socialist Criminal Code (1961) are presented.

La momentul începerii aplicării în Basarabia a dreptului penal rus, răspunderea penală pentru falsificarea documentelor era reglementată, pe teritoriul Imperiului Rus, în principal de Pravila de Sobor a țarului Alexei Mihailovici, datând din anul 1649.¹ Subliniind semnificația deosebită a acestui act normativ, N.S. Taganțev menționează: „... istoria legislației noastre (a legislației ruse – *n.a.*) începe cu Pravila de Sobor a țarului Alexei Mihailovici”.² Desigur, au existat anterior și alte acte normative. Însă, Pravila de Sobor este prima lege sistematizată în istoria Rusiei.

Încă până la apariția legiurii specificate, falsificarea documentelor se supunea sancționării. Pravila de Sobor a lărgit mult sfera de incriminare a faptelor legate de falsificarea documentelor, precum și a faptelor conexe având ca obiect material (produs) documentele false. Sugestiv, acestea erau denumite „scrisori dichisite” („нарядные письма”).³

În literatura de specialitate, Pravila de Sobor este denumită, uneori, cod⁴, ceea ce, din punct de vedere juridic, nu este corect. Totuși, ținem să menționăm că cele mai multe fapte vizând falsificarea documentelor erau concentrate într-un singur capitol – Capitolul patru – intitulat „Despre cei care subscriu și cei care plăsmuiesc peceti”. Tributare epocii în care au fost aplicate, reglementările din acest capitol stabileau pedeapsa capitală pentru cei vinovați de faptele pe care le incrimina.

În esență, odată cu dezvoltarea relațiilor sociale, s-a produs o schimbare radicală a percepției naturii juridice a faptei de falsificare a documentelor. În

Pravila de Sobor, prin falsificarea documentelor inițial se avea în vedere doar atingerea adusă inviolabilității și autenticității hrisoavelor oficiale sau a acelor documente la a căror întocmire au luat parte sau trebuiau să ia parte autoritățile publice. Iată de ce, efectele juridice pentru cel care le falsifica se produceau numai în plan juridico-civil. Nimic surprinzător, întrucât Pravila de Sobor înglobează materia care privește nu una, ci, probabil, toate ramurile de drept de la acea vreme.

Treptat, însă, viziunea asupra naturii juridice a falsificării documentelor a evoluat spre asimilarea acestei fapte cu escrocheria. Despre aceasta mărturisește, în special, soluția pronunțată în cauza penală, privitoare la Ceciulin și Korolkov, la care se referă I.Ia. Foinițki.⁵

Către anul 1844 a fost alcătuit proiectul noului Cod de pedepse criminale și corecționale (în continuare – Codul de pedepse), cu desemnarea detaliată a temeiurilor introducerii în proiect a fiecărei dintre dispozițiile acestuia.⁶

În Codul de pedepse, normele cu privire la falsificarea documentelor sunt disipate în diverse compartimente, neexistând ca și înainte o percepere unitară a naturii juridice a acestui grup de fapte. De exemplu, normele, care incriminau falsul în acte publice, fac parte din titlul consacrat infracțiunilor de serviciu (art. 358-533). La concret, aceste norme erau concentrate în Capitolul IV „Despre falsurile în exercițiul funcțiunii” al Titlului V din Diviziunea III. De menționat, că răspunderea pentru falsul în acte publice se diferenția mai cu seamă în funcție de specificul

obiectului material (produsului) infracțiunii: corectarea sau răzuirea textului ucazurilor; întocmirea unor acte oficiale false; confecționarea certificatelor de boală, a referințelor etc.

O altă parte a normelor privind falsificarea documentelor au fost incluse în titlul consacrat infracțiunilor contra ordinii de administrare. Ordinea de administrare era privită ca ansamblul intereselor statului, care nu erau nemijlocit legate de asigurarea sistemului politic existent, nici de îndeplinirea obligațiilor de serviciu de către reprezentanții autorităților, nici de executarea diverselor prestații, nici de asigurarea integrității patrimoniului public, nici de asigurarea vărsămintelor în vistieria statului.

În calitate de categorie distinctă a infracțiunilor contra ordinii de administrare evolua uzurparea autorității, însoțită de folosirea acesteia pentru săvârșirea unei alte fapte. La această categorie se raporta, inclusiv, confecționarea și folosirea de către o persoană particulară a unor documente oficiale, care erau cu bună-știință false.

Elaborarea doctrinară a reglementărilor privind falsificarea documentelor a fost, în mare parte, finalizată către sfârșitul sec.XIX. În teoria dreptului penal rus, clasificarea documentelor (ca obiect material al infracțiunii) se fundamenta, în principal, pe sistematizarea legislativă a infracțiunilor legate de falsificarea documentelor. Astfel, S.V. Poznășev relatează despre: 1) documentele oficiale și 2) documentele neoficiale (private). La rândul lor, documentele neoficiale (private) erau clasificate în: documente notariale; documente „domestice” (adică documente care nu cereau autentificare notarială).⁷ Deși concepută acum aproximativ două secole, această divizare pe clase a obiectelor materiale (produselor) falsificării documentelor continuă să-și păstreze actualitatea.

Prin „falsificare a documentelor” se înțelegea prezentarea denaturată a realității în formă documentară.⁸ În general, ca subiect al acestei fapte putea să apară oricare persoană fizică responsabilă, fie că era persoană cu funcție de răspundere, fie că era o persoană particulară. În acest sens, conceptul generic „falsificarea documentelor” se aplica atât falsului în acte publice, cât și confecționării de către o persoană particulară a unor documente oficiale care erau cu bună-știință false. Pentru întrunirea relevanței penale, era necesar ca făptuitorul, care falsifică documentul, să aibă drept scop folosirea documentului fals ca și cum acesta ar fi autentic. În același timp, era necesar ca, prin trăsăturile sale esențiale, documentul falsificat să imită documentul autentic.

Se distingeau două varietăți principale de falsificare a documentelor: falsul material și falsul intelectual. Astfel, prin „fals material” se înțelege fapta infracțională exprimată în alterarea conținutului unui document autentic. Ca obiect material putea să apară fie documentul autentic oficial, fie documentul autentic privat.

Prin „document oficial” se avea în vedere acel document care emana de la autoritățile publice (Senat, ministere, alte instituții guvernamentale, guberniale sau județene).⁹ În cazul falsificării documentelor private, se avea în vedere: cambiile, hârtiile de afaceri, actele notariale etc.¹⁰

Falsul intelectual se deosebea de falsul material prin aceea că era întocmit chiar din numele persoanei sau instituției de la care trebuia să emane. Ceea ce se denatura era 1) momentul întocmirii documentului, care atesta anumite fapte juridice sau 2) semnificația juridică a acestor fapte.¹¹

În general, în Codul de pedepse se atribuie o accepție destul de largă noțiunii „falsificarea documentelor”. Astfel, se asimilau falsului în acte publice, fiind sancționate ca și acesta: distrugerea sau sustragerea de către funcționarii judiciari a actelor judecătorești; eludarea prohibiției ca funcționarul public să nu practice activitatea de afaceri; asumarea unor angajamente interzise față de vistieria statului etc. De asemenea, trebuie de consemnat aprehensiunea oarecum arbitrară a limitelor faptei de falsificare a documentelor. De exemplu, dacă se atestau cheltuieli într-un volum mai mare decât cele efectuate în realitate, fapta funcționarului public nu mai era considerată fals în acte publice. Ea era sancționată ca hoție, adică mai atenuat în comparație cu regimul sancționator pentru falsul de acte publice. La fel, se asimila hoției detașarea pecetilor aparținând autorităților, urmată de aplicarea acestora pe documentele false.

Într-o altă ordine de idei, este notabil că în art. 827 se completează lista documentelor private care puteau constitui obiectul material (produsul) falsificării documentelor. De acum încolo, o asemenea calitate se atribuia și testamentelor.

Ulterior, a fost augmentată și lista modalităților normative sub care putea evolua falsificarea documentelor: vânzarea sau gajarea averii imobiliare străine, sau fictive, sau sechestrate etc.; vânzarea unui șerb fugar, ca și cum acesta ar fi aparținut făptuitorului, existând înțelegerea cu cel vândut. În ambele cazuri, era obligatorie perfectarea unei creanțe, care, bineînțeles, *ab initio*, trebuia considerată falsă și nulă. De consemnat că, într-un caz apropiat – vânzarea unor bunuri cu bună-știință sustrase sau obținute pe

altă cale ilegală – cele săvârșite erau calificate ca participație la hoție. Aceasta deoarece, în ipoteza dată, nu era indispensabilă întocmirea unui document.

Prezintă interes faptul că drept modalități normative ale falsificării documentelor au început a fi considerate: vânzarea concomitentă câtorva persoane a dreptului de proprietate literară asupra aceleiași opere; arogarea paternității asupra unei opere literare; perceperea unei dobânzi de prisosință în cazul cămătăriei; bancruta frauduloasă; fraudă privitoare la asigurări (de exemplu, incendierea bunurilor asigurate); vânzarea unor mărfuri contrafăcute etc.

Examinarea problematicii privind falsificarea documentelor, conform Codului de pedepse, ar fi incompletă fără a se face referire la reglementarea răspunderii penale pentru escrocherie. Or, în contextul acestei fapte infracționale, documentele false au început să îndeplinească tot mai frecvent rolul de mijloace de săvârșire a infracțiunii.

În acest plan, trebuie de menționat că Secțiunea I a Capitolului IV al Diviziunii XII din Codul de pedepse se numește „Despre însușirea prin uz de fals sau alt fel de înșelăciune a documentului străin imobiliar”. Referitor la faptele incriminate în acest compartiment, I.Ia. Foinițki afirmă: „Însușirea bunurilor imobile pe calea înșelăciunii reprezintă acțiunea persoanei, care, posedând sau folosind un domeniu străin imobiliar, fie numai locuind pe el în baza procurii sau a unui alt contract, va întrebuița, în scopul însușirii acestui domeniu, orice fel de înșelăciune. De asemenea, legea se referă și la cazul în care persoana dată va prezenta, în mod fals, un document imobiliar străin ca fiind al său în actele ori în documentele prezentate de către ea în judecată sau în fața autorității (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.¹²

În Capitolul V din Diviziunea XII a Codului de pedepse se stabilește, în art. 2200, răspunderea pentru înșelăciunea la încheierea obligațiilor. Se are în vedere „fapta în care cineva îl antrena pe altul într-o afacere nerentabilă și destul de incomodă, în interes material sau în alte scopuri personale, pe calea comunicării cu intenție a unor informații, date, încredințări false”.¹³ Însă, aceasta reprezintă doar varianta-tip a infracțiunii, pentru că varianta ei agravată implică însușirea de către făptuitor a rangului persoanei aflate în serviciul statului, sau prezentarea unor documente false ori a unor scrisori comerciale false, sau folosirea altor genuri de falsuri.

Ca falsificare a documentelor, erau sancționate următoarele modalități ale escrocheriei: prezentarea spre semnare unui orb a unei alte creanțe decât cea care a fost în acord cu voința și intenția lui, ori abuzul

de semnătura aplicată carte blanche, comise în scop de înavuțire (art. 2205-2206 ale Codului de pedepse); executarea de către reprezentant a unui contract în baza procurii, a cărei desființare (deci falsitate) îi era cunoscută.

În concluzie la cele consemnate privind reglementarea răspunderii pentru falsificarea documentelor în Codul de pedepse trebuie să remarcăm caracterul dispersat al acestor reglementări. În principiu, conceptul de falsificare a documentelor este extrapolat asupra întregii arii semantice a noțiunii de înșelăciune. În majoritatea cazurilor, componentele de infracțiuni, legate de falsificarea documentelor, sunt construite după modelul infracțiunilor formale. Pentru calificare, nu avea însemnătate esențială nici măcar faptul dacă, ulterior, cu ajutorul documentului falsificat, s-a reușit sau nu atestarea unor fapte juridice. În același timp, era necesar ca făptuitorul, în momentul falsificării documentelor, să urmărească scopul folosirii acestora.

Aceste tendințe și-au găsit continuitate în actul normativ care a succedat Codul de pedepse. Este vorba despre Codul penal rus din 1903 (în continuare – Codul penal)¹⁴, numit, pe bună dreptate, „ultimul act legislativ fundamental al Imperiului Rus în sfera dreptului penal material”.¹⁵

Ca și în legiuirea anterioară, Codul penal conține, în compartimentul dedicat infracțiunilor de serviciu, norma care incriminează falsul în acte publice. Definiția legislativă a noțiunii de fals în acte publice nu a suferit modificări considerabile, în comparație cu definiția corespunzătoare din Codul de pedepse.

Într-un alt compartiment se stabilește răspunderea pentru falsificarea documentelor săvârșite de o persoană particulară. Noțiunea „falsificarea documentelor” e definită ca alterare sau refacere a documentelor, în scopul folosirii acestora ca și cum ar fi autentice, în vederea atestării apariției, modificării ori încetării drepturilor și obligațiilor. În comparație cu legiuirea anterioară, Codul penal a considerat că fapta de falsificare a documentelor aduce atingere nu doar interesului public, dar și interesului privat. Ca urmare, ea a fost exclusă din rândul infracțiunilor contra ordinii de administrare.

În legătură cu definiția sus-menționată a noțiunii „falsificarea documentelor” trebuie de menționat că, în dreptul penal rus, aceasta s-a elaborat sub influența puternică a doctrinei germane. Dar nu în toate privințele. Astfel, în opinia penalistului german A.F. Berner, noțiunea de document nu trebuie înțeleasă prea îngust; important este ca documentul să aibă funcția de probare a raporturilor juridice; noțiunea de

document nu poate fi redusă în nici un caz la noțiunea de document scris.¹⁶

Caracterul scris al documentului și-a găsit consacrară în dreptul penal rus, tocmai în pofida influenței germane. În principal, aceasta se datorează eforturilor lui A.A. Jijilenko, care și-a fundamentat concepția în una din lucrările sale.¹⁷ De menționat că acesta a criticat sancționarea falsificării documentelor nescrise în dreptul penal german, susținând că aceasta este o reminiscență a trecutului, care nu mai corespunde tendințelor moderne de dezvoltare a dreptului.¹⁸ Totuși, progresul continuu al relațiilor sociale – care a determinat faptul ca documentația să devină mult mai complexă – alături de revoluția care s-a produs în procedeele de fixare a ideilor umane (ca să aducem ca exemplu doar apariția fotografiei și a cinematografului), au făcut să nu aibă dreptate tocmai A.A. Jijilenko. Într-o lume aflată în permanentă schimbare, caracterul scris al documentului, ca semn obligatoriu al definiției noțiunii de document, conferea acestei definiții o senzație de neadaptare realităților sociale.

Așa cum rezultă din alte norme ale Codului penal, legiuitorul rus privea documentul fals nu numai în calitate de obiect material (produs) al infracțiunii, dar și ca mijloc de săvârșire a infracțiunii. De exemplu, în pct. 3 art. 611 din Codul penal se prevedea răspunderea pentru prezentarea spre încasare a documentului, pentru perceperea întregii sume indicate în el sau numai a unei părți din această sumă, dacă datoria percepută este cu bună-știință stinsă. De asemenea, în conformitate cu art. 612 din Codul penal, se incrimina fapta de îndemnare a unui orb să semneze un document, al cărui conținut nu corespunde cu voința reală a semnatarului, sub chipul corespunderii acestuia și în detrimentul averii sau intereselor patrimoniale ale semnatarului sau ale altei persoane, urmată de uzul unui asemenea document.

În încheierea analizei reglementării răspunderii pentru falsificarea documentelor în Codul penal, este necesar să subliniem că falsificarea documentelor private se sancționa mai sever decât falsificarea documentelor oficiale. Însă, la etapa imediat următoare de dezvoltare a relațiilor sociale situația s-a schimbat radical.

Ca urmare a Revoluției Socialiste din Octombrie, la 12.10.1924 a fost formată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Pe teritoriul acesteia se aplica legislația penală unională și cea ucraineană. Primul Cod penal de factură sovietică, aplicat pe teritoriul actual al Republicii Moldova, trebuie considerat Codul penal al RSS Ucrainene din

1922 (în continuare – Codul penal din 1922). La scurt timp, acestuia i-a urmat Codul penal al RSS Ucrainene din 1927 (în continuare – Codul penal din 1927).

Astfel, de exemplu, în Capitolul II „Infracțiuni de serviciu” al Părții Speciale a Codului penal din 1922, în art. 116, se prevedea răspunderea pentru falsul în actele publice. În cadrul capitolului consacrat infracțiunilor contra ordinii de administrare se incrimina fapta de falsificare a documentelor de către o persoană particulară.¹⁹ De menționat că, în același capitol, se stabilea răspunderea pentru astfel de infracțiuni (calitativ diferite, în accepțiunea actuală), cum sunt: banditismul; evaziunea fiscală; infracțiunile ecologice etc. În afară de aceasta, în Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal din 1922, în art. 189, era stabilită răspunderea pentru falsificarea, în scop de cupiditate, a documentelor oficiale sau neoficiale. Această faptă infracțională era privită ca una derivată din infracțiunea de escrocherie (art. 187, 188 ale Codului penal din 1922), odată ce, în nota la art. 187 din acest act normativ, prin „înșelăciune” se înțelegea fie comunicarea unor false informații, fie tănuirea unor circumstanțe, a căror comunicare era obligatorie. Totuși, documentul îndeplinește un rol diferit în contextul celor două infracțiuni, care sunt legate prin derivație: obiectul material (în cazul infracțiunii prevăzute la art. 189 din Codul penal din 1922); mijlocul de săvârșire a infracțiunii (în cazul infracțiunii de escrocherie).

Aceeași tendință se păstrează în Codul penal din 1927. Astfel, în capitolul dedicat infracțiunilor patrimoniale din acest act normativ se prevede o serie de infracțiuni, care nimeresc, parțial, sub incidența noțiunii de escrocherie, dar în același timp conțin asemenea elemente, care nu sunt înglobate în noțiunea generală de escrocherie.

Printre infracțiunile conexe escrocheriei pot fi considerate: 1) contrafacerea documentelor; 2) alterarea acestora; 3) falsificarea instrumentelor de marcaj.

Pe bună dreptate, legiuitorul ucrainean a exclus din capitolul consacrat infracțiunilor patrimoniale componența de contrafacere a documentelor oficiale, fie chiar comisă în scop de înavuțire. Totodată, în capitolul menționat din Codul penal din 1927 a rămas art. 188, care prevedea răspunderea penală pentru „contrafacerea hârtiilor, documentelor și recipiselor neoficiale, care stabilesc drepturi, obligații sau beneficii patrimoniale, săvârșită în scop de înavuțire”.²⁰ Cu alte cuvinte, s-a demonstrat inconsecvență în planul derivării obiectului juridic special al falsificării documentelor²¹ din obiectul juridic generic. Caracterul (ne)oficial al documentului, ca obiect material al

infracțiunii, alături de lipsa sau prezența scopului de înavuțire, au contat mai mult în alegerea obiectului juridic generic, decât natura obiectului juridic special al infracțiunii. Trebuie de menționat că falsificarea documentelor, ca fenomen, a început să-și piardă din pericolul social. Documentele private și-au pierdut treptat semnificația, odată ce administrarea prin directive a ocupat o mare parte din terenul aparținând altădată dreptului privat. Realitatea devenise de o asemenea natură, încât cetățenii intrau nu atât de des în raporturi de drept privat. Mai mult, aceste raporturi nu erau atât de importante, încât să fie necesară o intervenție energetică a legii penale în vederea apărării speciale a interesului privat. În același timp, a crescut mult rolul raporturilor de drept public. Iar, odată cu aceasta, s-a acordat mai multă importanță apărării penale a autenticității documentelor oficiale.

Așa cum s-a menționat mai sus, pe teritoriul RASSM s-a aplicat nu numai legislația penală ucraineană, dar și legislația penală unională.

În acest sens, trebuie de menționat că la 7.07.1932 a fost adoptată Decizia Comitetului Executiv Central al URSS (CEC al URSS) și a Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS (SCN al URSS) cu privire la răspunderea lucrătorilor instituțiilor și a personalului de conducere a organelor de gospodărire pentru încălcarea regulilor pazei antiincendiară a clădirilor și încăperilor, precum și a regulilor de păstrare a documentelor de serviciu.²² În nota la acest act normativ se prevede că la răspundere penală sunt trași lucrătorii care și-au transmis legitimațiile de acces în instituție unor persoane străine. Cu alte cuvinte, se prevedea răspunderea penală pentru complicitatea la folosirea unui document, care, în astfel de condiții, dobânda ca și cum falsitate, întrucât era menit să identifice o altă persoană decât titularul de drept.

În alt context, la 27.12.1932 a fost adoptată Decizia CEC al URSS și a SCN al URSS cu privire la pașapoarte.²³ Conform acestui act normativ, falsificarea imprimatelor pentru pașapoarte atrăgea răspunderea penală ca pentru falsificarea hârtiilor de valoare de stat. Cu alte cuvinte, se stabilea aplicarea legii penale prin analogie.

De asemenea, în 1929 a fost distinct incriminată fapta de escrocherie cu cecurile. În 1937 a fost stabilită răspunderea penală pentru falsificarea de către un membru al comisiei electorale a documentelor electorale, cu ocazia alegerilor în Sovietul Suprem al URSS.²⁴ Și astfel de exemple pot continua.

În concluzie, începând cu punerea în aplicare a Codului penal din 1922, sistemul reglementar privind răspunderea penală pentru falsificarea documentelor

a fost în mare parte reconsiderat. Falsificarea documentelor era privită (ca și în Codul de pedepse) ca infracțiune contra ordinii de administrare. Alături de această infracțiune (dar într-un alt capitol) era incriminată fapta de fals în acte publice. În fine, ca infracțiune patrimonială se consideră falsificarea, în scop de cupiditate, a documentelor oficiale. În acest fel, s-a amplificat procesul de desistematizare a faptelor legate de falsificarea documentelor, proces care a debutat în epoca presovietică.

Prin Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 14.12.1940 „Cu privire la aplicarea codurilor RSS Ucrainene pe teritoriul RSS Moldovenești”²⁵ s-a dispus aplicarea pe teritoriul RSS Moldovenești inclusiv a Codului penal din 1927. Această stare de lucruri a durat până în 1961, când la 24 martie Sovietul Suprem al RSS Moldovenești a adoptat Legea RSS Moldovenești despre aprobarea Codului penal al RSS Moldovenești.²⁶

Ca și în legiurile anterioare, în Codul penal din 1961 nu s-a atribuit o identitate juridică unitară faptelor legate de falsificarea documentelor. Astfel, falsul în actele publice a fost incriminat în art. 189, Capitolul al optulea „Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere” al Părții Speciale a Codului penal din 1961. La rândul său, falsificarea sau folosirea documentelor false (alături de falsificarea sau folosirea ștampilelor, sigiliilor sau imprimatelor false) a fost incriminată în art. 209, Capitolul al zecelea „Infracțiuni contra ordinii de administrare” al Părții Speciale a Codului penal din 1961.

Comun pentru cele două infracțiuni este că, în calitate de obiect material (produs) al infracțiunii, evoluează documentul (actul) oficial fals.

Printre alte fapte infracționale, prevăzute în Codul penal din 1961, având ca obiect material (produs; mijloc de săvârșire a infracțiunii) documentul fals, se numără: contrabanda (art. 75); sustragerea de la încorporarea în serviciul militar în termen sau de la pregătirea militară obligatorie (art. 77); sustragerea prin escrocherie din avutul proprietarului (art. 122); cauzarea de pagube materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art. 126); falsificarea actelor electorale sau numărarea intenționat greșită a voturilor (art. 134); falsificarea mărcilor poștale sau a biletelor de călătorie (art. 175); depoziția mincinoasă, concluziile de expertiză sau traducerea falsă (art. 196) etc.

Note:

¹ Соборное уложение 1649 года // Российское законодательство X-XX веков. Том 3 / Под общ. ред. О.И. Чистякова. – Москва: Юридическая литература, 1985.

- ² Н.С. Таганцев. *Русское уголовное право. Часть Общая*. Том 1. – Санкт-Петербург, 1902, р. 254.
- ³ *A se vedea*: *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. – Москва: Норма-Инфра-М, 1998, р. 659.
- ⁴ *A se vedea*: К.А. Софроненко. *Соборное Уложение 1649 года – кодекс русского феодального права*. – Москва, 1958, р. 1-10; С.В. Юшков. *История государства и права СССР*. Часть I. – Москва, 1961, р. 277-278.
- ⁵ И.Я. Фойницкий. *Мошенничество по русскому праву*. – Санкт-Петербург, 1871 // allpravo.ru/library/doc101p0/instrum4088/print4096.html
- ⁶ *A se vedea*: *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных* // Российское законодательство X-XX веков. Том 6 / Под общ. ред. О.И. Чистякова. – Москва: Юридическая литература, 1985.
- ⁷ *A se vedea*: С.В. Познышев. *Особенная часть русского уголовного права*. – Москва, 1912, р. 435.
- ⁸ *Уголовное право из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. 1911 г.* Полутом 1. Общественно-юридические науки // allpravo.ru/library/doc101p0/instrum2317/print2352.html
- ⁹ *A se vedea*: С.В. Познышев. *Op. cit.*, р. 435.
- ¹⁰ *Уголовное право из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. 1911 г.* Полутом 1. Общественно-юридические науки // allpravo.ru/library/doc101p0/instrum2317/print2352.html
- ¹¹ După cum se poate remarca, înțelesul celor două noțiuni – falsul material și falsul intelectual – nu a suferit în timp metamorfoze considerabile. Pentru comparație cu accepțiunea modernă a celor două noțiuni, *a se vedea*: А. Решетников. *Folosirea documentelor false la săvârșirea infracțiunii de escrocherie* // *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 5, р. 30-33.
- ¹² И.Я. Фойницкий. *Курс уголовного права. Часть Особенная. Посвяательства личные и имущественные*. – Санкт-Петербург, 1907, р. 312.
- ¹³ А. Лохвицкий. *Уголовное право. Курс*. – Санкт-Петербург, 1871, р. 700.
- ¹⁴ *Новое Уголовное уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 года*. – Санкт-Петербург: Издательство Я.М. Канторовича, 1903.
- ¹⁵ *Российское законодательство X-XX веков*. Том 6 / Под общ. ред. О.И. Чистякова. – Москва: Юридическая литература, 1994, р. 240.
- ¹⁶ А.Ф. Бернер. *Учебник немецкого уголовного права* (Часть Особенная). С примечаниями, приложениями и дополнениями по истории ресского права и законодательству положительному Н.Неклюдова. Том II. По изд. 1867 г. // allpravo.ru/library/doc101p0/instrum3458/print3469.html
- ¹⁷ *A se vedea*: А.А. Жижиленко. *Подлог документов*. – Санкт-Петербург, 1900.
- ¹⁸ *Ibidem*, р. 6.
- ¹⁹ În context, trebuie de adăugat că, în conformitate cu Circulara Tribunalului Suprem al URSS, nr. 170 din 2.11.1922, folosirea documentelor cu bună-știință false se sancționează prin analogie cu sancționarea pentru falsificarea documentelor. – *A se vedea*: Уголовный кодекс. Текст с постатейно-систематизированным материалом законодательного и ведомственного характера. – Москва, 1924, р. 266.
- ²⁰ *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. И.Т. Голякова, З.А. Вышинской, Н.Д. Дурманова, М.М. Исаева. – Москва: Юриздат, 1943, р. 87.
- ²¹ În context, este cazul să arătăm cum au evoluat opiniile doctrinare cu privire la natura juridică a obiectului juridic special al falsificării documentelor: inviolabilitatea documentelor (А.А. Жижиленко. *Op. cit.*, р. 15, 523; П.П. Пусторослев. *Из лекции по Особенной части русского уголовного права*. Вып.1. – Юрьев, 1908, р. 118); documentele (*Уголовное право. Часть Особенная*. – Москва, 1938, р. 338; *Уголовный кодекс РСФСР: Комментарий*. – Москва, 1941, р. 213); bunurile străine (А.А. Пионтковский. *Советское уголовное право*. Том 2. – Москва, 1928, р. 233); veridicitatea și autenticitatea documentelor care emană de la instituțiile sau întreprinderile de stat ori obștești (*Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. И.Т. Голякова, З.А. Вышинской, Н.Ф. Дурманова, М.М. Исаева, р. 298).
- ²² Постановление ЦИК и СНК СССР от 7 июля 1932 г. «Об ответственности работников учреждений и управленческого аппарата хозяйственных органов за нарушение правил общей и противопожарной охраны служебных зданий и помещений и правил хранения служебных документов // *Собрание законодательства СССР*, 1932, nr. 53.
- ²³ Постановление ЦИК и СНК СССР от 27 декабря 1932 г. Положение о паспортах // *Собрание законодательства СССР*, 1932, nr. 84.
- ²⁴ *A se vedea*: А.А. Герцензон, Ш.С. Грингауз, Н.Д. Дурманов. *История советского уголовного права*. – Москва: Юриздат, 1948, р. 399, 401.
- ²⁵ Указ Президиума Верховного Совета СССР о временном применении кодексов УССР на территории МССР (принятый 14.12.1940) // *Ведомости Верховного Совета СССР*, 1940, nr. 51.
- ²⁶ Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ, 1961, nr. 10.

REABILITAREA PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL: ANALIZĂ RETROSPECTIVĂ

Liuba BRÎNZĂ,
doctorand

Recenzent: **Dumitru ROMAN,**
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The article represents a retrospective analysis of the rehabilitation of the person in the penal process. The idea of rehabilitation of the innocent person whom a penal punishment or measures of procedural penal constraints were applied, exists from ancient times. The evolution of the conception of the person rehabilitation in the legislature and social conciseness on the territory of Republic of Moldova has passed through five stages.

Ideea de reabilitare a persoanei nevinovate, față de care s-au aplicat pedeapsa penală sau măsuri de constrângere procesual penală există din vremuri străvechi. Această idee, ca nici una alta, merită o cercetare retrospectivă cel puțin din cauza că originea și destinul ei sunt legate în cel mai strâns mod de cele mai dramatice cotituri ale istoriei, atunci când se produceau transformări cruciale în doctrinele filosofice și juridice, în teorii, noțiuni, concepții despre lume.

Nu este întâmplător că ideea de repunere în drepturi a celor trași pe nedreptate la răspundere penală a avut cea dintâi rezonanță notabilă în Franța secolului al XVII-lea. Către sfârșitul vechiului drept, opinia publică începe să se manifeste contra erorilor judiciare comise, cerând reformarea instituțiilor judiciare ce dădeau naștere la asemenea greșeli. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, literații, filosofii și chiar magistrații protestează contra regulilor de procedură demodate.

Dreptul feudal nu cunoaște principiul reparării sociale a erorilor judiciare. Se acorda uneori câte o despăgubire victimei inocente, ca o măsură de caritate, dictată de un sentiment umanitar. Secolul al XVIII-lea, însă, proclamă ideea de datorie socială de a repara eroarea judiciară. În perioada imediat anterioară Revoluției de la 14.07.1789 („cucerirea Bastiliei”), exponenții „stării a treia” au promis poporului francez: libertate, egalitate și fraternitate – în locul samavolniciei legiferate în epoca absolutismului; o procedură penală democratică – în locul abuzurilor, al procesului inchizitorial secret și scris, al întemnițării din ordinul personal al regelui, precum și al torturii aplicate celor aflați sub anchetă.

Academia din Châlons sur Marne a propus un premiu asupra chestiunii privind mijloacele mai practice spre a despăgubi pe un cetățean recunoscut inocent. Două discursuri au fost prezentate: unul al lui Philipon de Madeleine: „Discurs cu privire la despăgubirea nevinovăției”, iar altul – al lui Brissot de Warville: „Răzbunarea sângelui inocent”. Ambele aceste discursuri conchid la o responsabilitate absolută a societății. Ideile lor găsiră o aplicațiune în ordonanța emisă de regele Ludovic al XVI-lea la 08.05.1788.¹

Codul de instrucție criminală francez nu a introdus nici o dispoziție în favoarea acestei chestiuni. Personalități ca Lamoignon, Voltaire, Merlin, Dupin, Bonneville de Marsangy, Faustin-Helie și mulți alții au susținut unanim că statul trebuie să repare erorile judiciare. Mai târziu, ideea a fost reluată de Emile Ollivier, Jules Richard și Jules Favres. Dar ea nu a fost tradusă în dispoziție legislativă decât în 1895.

În secolele XVIII-XIX, sub influența imboldului exercitat de Revoluția burgheză franceză, această idee juridică și-a găsit un sprijin larg, dar și oponenți înverșunați. Țările în care principiile umaniste ale iluminiștilor francezi și-au găsit adepți au legiferat practica de reabilitare a persoanelor nevinovate. Printre acestea se numără: Portugalia (legea din 14.07.1884), Suedia (legea din 12.03.1886), Norvegia (Codul de procedură penală din 1.07.1887), Danemarca (legea din 5.04.1888), Austria (legea din 16.03.1892), Mexicul (Codul penal din 15.09.1880), Brazilia (Codul penal din 11.10.1890) etc.

Totuși, trebuie de menționat că, în diferite țări, au existat atitudini diferite față de ideea de reabilitare a persoanei în procesul penal. Astfel, într-un studiu consacrat dreptului procesual penal britanic,

A.M. Uilșir specifică denumirile a circa 250 de statute adoptate în Marea Britanie între anii 1275 și 1940. Însă, între aceste statute nu se numără niciunul dedicat reabilitării.² Autorul nu numai că nu evidențiază, ca diviziune în cadrul dreptului procesual penal britanic, problema reabilitării persoanelor nevinovate. El nu analizează în genere reabilitarea ca instituție juridică. Deși atrage atenția asupra existenței unor decrete cu privire la erorile judiciare.³

În același timp, în legislația germană, încă în secolul al XVIII-lea, au apărut germenii grijei statului față de persoanele care au fost trase ilegal la răspundere penală. În acest sens, o lege adoptată în Prusia în 1776 prevede că, dacă o persoană era reținută, iar apoi achitată, „trebuia nu doar să i se întoarcă integral cheltuielile suportate, dar și să i se achite o sumă bănească anumită în calitate de compensare, reieșind din circumstanțele cazului, din contul fondurilor instanței de judecată, astfel încât persoanei achitate să-i fie reparat prejudiciul cauzat”.⁴ Ulterior, această prevedere și-a găsit dezvoltare în § 847 din Codul civil german, care reglementa chestiunea compensării bănești a suferințelor rezultate inclusiv din privațiunea ilegală de libertate.⁵

În general, în legislațiile naționale erau consacrate una sau alta din teoriile, existente în acea perioadă, cu privire la natura dreptului de reparare pecuniară față de victima unei erori judiciare.

După o primă teorie, repararea pecuniară era privită ca un drept al victimei erorii judiciare, un titlu perfect de creanță pentru individul lezat.

Iată care sunt tezele acestei teorii: 1) repararea e determinată de prejudiciul cauzat; despăgubirile trebuie acordate chiar atunci când condamnatul se bucură de o stare materială bună; 2) repararea are loc nu numai în cazul unei condamnări injuste, dar și în cazul unei urmăriri nedrepte; 3) ea este acordată de o instanță judecătorească, iar nu pe cale administrativă. Acest sistem a fost consacrat în Norvegia și Danemarca.⁶

După o a doua teorie, dreptul de reparare pecuniară avea caracterul unui ajutor, al unei asistențe din partea statului. Tezele acestei teorii sunt următoarele: 1) în acordarea reparației se ia în considerație starea materială a individului lezat; 2) această reparație nu e proporționată de prejudiciul suferit, ci de capacitatea de asistență a statului; 3) autoritatea executivă, și nu cea judecătorească este competentă a atribui îndemnizarea. Această teorie a fost legiferată în Suedia.⁷

Legea românească nu acorda nici un fel de despăgubire victimelor erorilor judiciare. În această ordine de idei, Ioan Tanoviceanu menționează: „Ni se pare contradictoriu că o lege ca a noastră atât de blândă

și favorabilă pentru infractori să nu se gândească și la vinovații care au fost greșit învinovați și să nu aibă nici un articol în favoarea acestor nevinovați”.⁸ Prin aceasta se recunoștea că dacă Codul de procedură penală român a înscris obligația de revenire asupra hotărârilor judiciare injuste, el trebuia să prevadă în același timp datoria de reparație, adică ștergerea completă a consecințelor erorii comise. Statul, printr-o despăgubire bănească și reparare morală, trebuia să înlăture cât mai mult posibil din amintirea condamnatului vestigiile de revoltă rămase în urma injustiției suferite.

În mod aparte merită a fi prezentată evoluția legislației cu privire la reabilitarea persoanei în procesul penal pe teritoriul actual al Republicii Moldova.

Primul act normativ pe acest teritoriu, care a conținut anumite idei fundamentale în materie de reabilitare, a fost Regulamentul de procedură penală al Imperiului Rus, adoptat la 20.11.1864.⁹ Una dintre concepțiile de bază constă în aceea că sentința poate fi ori de condamnare, ori de achitare. A fost abolită practica de pronunțare a sentinței de lăsare sub bănuire, deoarece ea „... era, în fond, nu altceva decât o consecință ineluctabilă, dar adversă justiției”.¹⁰

Achitarea inculpatului survenea atunci când fapta incriminată lui era recunoscută:

- 1) nedovedită;
- 2) nesusceptibilă de imputare din cauze legale;
- 3) neinterzisă și nepedepsită de vreo lege.

Persoanei achitate i se recunoștea dreptul de a solicita despăgubiri pentru daunele cauzate în urma deferirii neîntemeiate a ei judecății. Urmărirea acestor despăgubiri de la o persoană particulară, care nu a pătimit de pe urma infracțiunii, de care ea l-a învinuit pe inculpat, putea fi cerută de cel achitat în orice caz. În contrast, persoana, care a intentat acțiunea penală ce a cauzat prejudicii, putea fi urmărită numai atunci când ea a acționat cu rea-credință, denaturând împrejurările celor întâmplare, făcând depoziții mincinoase sau instigându-i pe alții să facă același lucru, fie utilizând alte procedee ilicite sau reprobabile. Persoana achitată putea cere repararea prejudiciului și de la persoanele cu funcție de răspundere, inclusiv de la anchetatorul judiciar și procuror, dacă putea să probeze că ele au acționat în mod părtinitor, împilător, fără motive sau temeuri legale, fie, în genere, cu rea-credință.

În Rusia prer evoluționară, în proiectul Codului civil era prevăzută repararea prejudiciului moral cauzat prin acțiunile unor persoane cu funcție de răspundere (ce-i drept, cu unele rezerve). Astfel, la art. 2637 din proiectul Codului civil se prevedea

că persoanele cu funcție de răspundere, angajate în serviciul de stat sau alt serviciu public, răspund pentru prejudiciul cauzat de către ele – cu intenție sau din imprudență – în exercițiul atribuțiilor sale. Totodată, legiuitorul rus nu admitea nici un fel de diferențe între diversele categorii de persoane cu funcție de răspundere, indiferent de statutul acestora. Astfel, conform art. 2639 din proiectul Codului civil, judecătorul care a pronunțat o hotărâre incorectă, într-o cauză penală sau civilă, „răspunde pentru prejudiciul produs în consecință, dacă a acționat cu intenție sau din vădită imprudență”.¹¹

Concepția de reabilitare a persoanei nevinovate a fost formulată și dezvoltată în operele unor celebri juriști din Rusia: M.A. Buțkovski, A.A. Levenstim, P.I. Liublinski, M.M. Rozin, G.S. Feldstein, I.Ia. Foinițki, S.O. Hruliov etc. Totuși, țarismul nu a acceptat toate ideile progresiste în materie, adecvate spiritului epocii. Noua procedură penală, mai mult decât alte componente ale reformei judiciare, intră în contradicție cu întregul sistem absolutist-birocratic, fiind supusă atacurilor presei reacționare, pentru ca mai apoi să fie denaturată la maxim de o contrareformă.

La 2.12.1864 a fost adoptat Codul de procedură penală român.¹² Acesta a fost aplicat cu intermitențe pe teritoriul Basarabiei: între 1865 și 1878 (în județele Cahul, Ismail, Bolgrad); între 1919 și 1937 (în întreaga Basarabie).

Printre altele, acest cod prevedea că dacă judecătorul de instrucțiune era de părere că fapta nu înfățișează nici crimă, nici delict, nici contravenție, sau că nu poate fi imputată inculpatului, el declara că nu există caz de urmărire și, dacă inculpatul va fi fost arestat, se elibera îndată.

Achitarea se pronunța atunci, când se recunoștea că fapta imputată nu are autor, fie că inculpatul nu poate fi răspunzător de acea faptă.

Acuzatul achitat putea cere daune-interese de la denunțătorii săi, pentru fapta de calomnie, fără ca membrii autorităților constituite să poată fi și ei urmăriți în același mod, pentru acuzațiile pe care au fost datori să le facă în privința delictelor pe care au crezut să le-au descoperit în exercițiul funcțiilor sale. Aceasta nu împiedica de a se intenta contra lor acțiune recursorie civilă.

Ministerul public era dator, la cererea acuzatului achitat, să-i facă cunoscuți pe denunțătorii săi.

Cererile pentru daune-interese, făcute de către acuzatul achitat contra denunțătorilor săi ori contra părții civile, erau adresate Curții cu jurați.

Repararea prejudiciului către acuzatul achitat era reglementată prin legea de la 21.03.1851.¹³ Însă,

acest act legislativ nu conținea prevederi precise vizând posibilitatea reparării materiale a prejudiciului moral, ca metodă de apărare a drepturilor civile ale persoanei. De exemplu, art. 678 din această lege obliga judecătorii, care au pronunțat o sentință injustă, să-i repare celui condamnat pe nedrept prejudiciul patrimonial, precum și să-i achite o anumită sumă de bani, conform legii.

La 1.10.1937, în România a fost pus în aplicare Codul de procedură penală „Carol al II-lea”.¹⁴ Acest act normativ a fost utilizat, de asemenea, în mod intermitent pe teritoriul actual al Republicii Moldova: între 1937 și 1940 și între 1941 și 1944 (în Basarabia); între 1941 și 1944 (în Transnistria).

Potrivit noului Cod, acțiunea penală lua sfârșit prin hotărârea instanței în fața căreia a fost dedusă, care putea pronunța condamnarea ori achitarea infractorului, încetarea ori anularea urmăririi penale. Achitarea se pronunța:

- 1) când se constata inexistența faptei imputate;
- 2) când fapta nu a fost comisă de cel învinuit;
- 3) când fapta, deși imputabilă, nu cădea sub prevederile niciunui text de lege penală, sau când unul din elementele infracțiunii lipsea;
- 4) când exista o cauză legală care înlătura responsabilitatea sau caracterul penal al faptei.

Încetarea urmăririi se pronunța când acțiunea penală era stinsă printr-o cauză legală. Anularea urmăririi se pronunța când lipsea autorizarea sau plângerea prealabilă necesară, precum și în cazul când nulitatea era prevăzută de lege.

Persoana, care, fiind deferită judecății, era ulterior achitată sau față de care era dată o ordonanță de neurmărire, avea dreptul la despăgubiri, dacă a fost deținută preventiv, însă numai în cazul când hotărârea constata că fapta pretins săvârșită nu s-a comis ori că nu a fost săvârșită de către cel care a fost deținut preventiv. Dacă, înainte de emiterea mandatului de arestare, cel achitat suferise în urma reținerii pentru cercetări, despăgubirea cuprindea și pagubele rezultate din aceasta.

Persoana recunoscută nevinovată prin hotărârea de revizuire putea obține de la stat repararea pecuniară a daunelor morale și materiale. De asemenea, statul era obligat a restitui fostului condamnat și sumele pe care acesta le-a plătit efectiv, drept daune părții civile, când nu a avut posibilitatea de a le încasa de la aceasta.

Cererea de despăgubire nu era admisă dacă:

- 1) nu a fost introdusă în termenul de trei luni de la publicarea hotărârii de revizuire;

2) dolul sau culpa gravă a fostului condamnat a fost cauza erorii judiciare;

3) fostul condamnat a mai avut alte două condamnări de aceeași natură.

După intrarea în vigoare a Codului civil din 1865, jurisprudența susținută de doctrină a promovat admiterea reparării materiale a daunelor morale. Astfel, conform art. 998 din Codul civil din 1865, orice prejudiciu obliga pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat a-l repara. S-a afirmat că, întrucât textul dat nu face distincție după cum prejudiciul e patrimonial sau nepatrimonial, înseamnă că ambele sunt susceptibile de reparare pe cale bănească.¹⁵ Deși în dreptul român nu exista un text de lege expres cu privire la repararea daunelor morale, jurisprudența antebelică includea în noțiunea de prejudiciu civil atât dauna materială, cât și dauna morală, admitând astfel pe sacră largă repararea daunelor morale.¹⁶

O cu totul altă conjunctură legislativă era atestată pe malul stâng al Nistrului. Prin decizia sesiunii a treia a Comitetului Executiv Central (CEC) al Rusiei, de legislatura a IX-a, de la 25.05.1922, a fost adoptat Codul procesual penal al RSFSR.¹⁷ La 13.09.1922, CEC al Ucrainei a adoptat decizia „Cu privire la intrarea în vigoare a Codului procesual penal al RSS Ucrainene”. În aceasta se menționa: „În scopul consolidării ordinii de drept revoluționare și al stabilirii unor dispoziții strict determinate privind procedura în cauzele penale, CEC al Ucrainei recunoaște necesară unificarea tuturor normelor procesuale într-un singur Cod procesual penal, luând ca bază Codul procesual penal al RSFSR”.¹⁸ Codul procesual penal al RSS Ucrainene a fost pus în aplicare la 20.09.1922.

La 12.10.1924 a fost formată RASS Moldovenească. Pe teritoriul ei se aplica legislația sovietică și cea ucraineană, inclusiv legislația de procedură penală.

Primul Cod procesual penal al RSS Ucrainene a acordat o atenție cuvenită încetării procesului penal și pronunțării sentinței de achitare în baza unor temeuri reabilitante, adică problemei reabilitării celor care au fost trași ilegal la răspundere penală. Erau prevăzute două temeuri reabilitante de încetare a procesului penal:

1) absența în fapta, pusă în seama învinutului, a componentei de infracțiune;

2) insuficiența probelor culese în cauză pentru deferirea persoanei atrase în calitate de învinut judecării.

Organele de anchetă preliminară nu aveau dreptul să decidă asupra încetării procesului penal. Ordonanța anchetatorului penal cu privire la încetarea

procesului penal era îndreptată împreună cu dosarul în instanța judiciară competentă, totodată, fiind înștiințat procurorul. Dacă judecata era de acord cu ordonanța anchetatorului penal, era adoptată încheierea de încetare a procesului penal. În caz contrar, judecata remitea dosarul anchetatorului penal pentru înfăptuirea în continuare a anchetei penale.

Această practică de încetare a procesului penal a fost criticată în mod justificat de către unii procesualiști,¹⁹ care propuneau ca organele de anchetă preliminară să fie investite cu funcția de încetare a procesului penal. Abia mai târziu, legiuitorul a consfințit această propunere.

În același Cod era specificat că sentința de achitare se dă atunci când:

1) nu a fost dovedit faptul infracțiunii;

2) nu a fost dovedită participarea inculpatului în comiterea infracțiunii;

3) fapta, săvârșită de inculpat, nu conține componenta de infracțiune.

În cazul pronunțării sentinței de achitare, președintele ședinței avea obligația de a elibera imediat inculpatul și de a anula măsura preventivă luată față de acesta.

La 31.10.1924 au fost adoptate Bazele procedurii penale ale Uniunii RSS și ale republicilor unionale,²⁰ în care erau nominalizate temeuri reabilitante de încetare a procesului penal și de achitare a inculpatului. În același timp, un astfel de act normativ ca bazele legislației penale ale Uniunii RSS și ale republicilor unionale²¹, menționând despre avertisment în calitate de măsură de apărare socială, menționa că dacă, în cazul dării sentinței de achitare, judecata va considera că există pericolul comiterii de către cel achitat a infracțiunii în viitor, ea poate declara avertisment persoanei inculpate. Deși această prevedere limita într-un fel drepturile celui achitat, *de facto* această normă a fost rar aplicată și nu a avut un impact asupra practicii de reabilitare.

Noul Cod procesual penal al RSS Ucrainene a fost adoptat la 20.07.1927 și a intrat în vigoare la 15.10.1927.²² Astfel de temeuri reabilitante ca „absența componentei de infracțiune” și „lipsa faptului infracțiunii” nu mai puteau fi invocate la încetarea procesului penal, ci doar la achitarea inculpatului.

În circulara sa de la 5.06.1937, Procuratura URSS a cerut de la procurori și anchetatori să nu admită, la întocmirea ordonanței de încetare a procesului penal, menționarea unor circumstanțe cu caracter compromițător, în raport cu persoanele trase la răspundere penală.²³ Totuși, toate aceste construcții teoretice, decizii juridice formale, și chiar Constituția

sovietică din 1936, nu au împiedicat săvârșirea unor abuzuri de proporții și exterminarea unor oameni nevinovați în perioada de promovare a cultului personalității. Instanțele judecătorești extraordinare, cunoscute sub denumirea de „dvoici”, „troici” etc., nu urmăreau scopul stabilirii adevărului în cauză, nici reabilitarea celor nevinovați, nici crearea de condiții pentru pronunțarea de sentințe de achitare (mai ales că unele sentințe erau pronunțate, în genere, de către organe extrajudiciare).

La 14.12.1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat Ucazul „Cu privire la aplicarea provizorie a codurilor RSS Ucrainene pe teritoriul RSS Moldovenești”.²⁴ Acest provizorat, în timpul căruia s-a aplicat și Codul procesual penal al RSS Ucrainene, a durat până în 1961.

La 25.12.1958, Sovietul Suprem al URSS a adoptat Bazele procedurii penale ale Uniunii RSS și ale republicilor unionale.²⁵ În baza acestui act normativ, republicile unionale și-au adoptat codurile sale de procedură penală. Codul de procedură penală al RSS Moldovenești a fost adoptat prin Legea Sovietului Suprem al RSS Moldovenești din 24.03.1961.²⁶ De rând cu alte temeuri de încetare a procesului penal, noul Cod a prevăzut două temeuri, în prezența cărora persoanele, trase la răspundere penală, erau reabilitate incontestabil: 1) absența faptului infracțiunii și 2) lipsa în faptă a componentei de infracțiune. Totodată, sentința de achitare se pronunță în cazurile în care:

- 1) nu se stabilea faptul infracțiunii;
- 2) în fapta inculpatului nu exista componenta de infracțiune;
- 3) nu s-a dovedit participarea inculpatului la săvârșirea infracțiunii.

Celui achitat i se acorda dreptul de a ataca, în ordine de recurs, sentința de achitare, și anume: în ceea ce privește motivele și temeuriile de achitare. De asemenea, erau reglementate chestiunile legate de casarea sentinței de achitare în ordine de recurs, în ordine de supraveghere judiciară și în cazul revizuirii sentinței de achitare în urma circumstanțelor noi apărute, precum și chestiunile legate de executarea sentinței de achitare.

În scopul implementării prevederilor art. 58 al Constituției URSS din 1977, la 18.05.1981 a fost adoptat Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS „Cu privire la repararea prejudiciului cauzat cetățeanului în urma acțiunilor ilegale ale organizațiilor de stat și obștești, precum și ale persoanelor cu funcții de răspundere în timpul îndeplinirii de către ele a îndatoririlor sale de serviciu”.²⁷ Prin acest

ucaz a fost aprobat și Regulamentul privind modul de reparare a prejudiciului cauzat cetățeanului prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală și de anchetă preliminară, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.²⁸ În literatura juridică de specialitate s-a afirmat, cu drept cuvânt, că conținutul ucazului amintit s-a dovedit a fi cu mult mai îngust decât denumirea lui.²⁹ Aceasta a generat anumite dificultăți în practica de aplicare a ucazului, dar și reproșuri fundamentate în ce privește justetea soluționării unor probleme de reparare a prejudiciului. Astfel, în scurt timp a apărut necesitatea adoptării unui act normativ calitativ nou, care ar fi rezolvat în mod adecvat problemele respective.

La 27.08.1991 a fost adoptată Declarația de Independență a Republicii Moldova.³⁰ În acord cu cerințele de democratizare a societății, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat, la 8.12.1992, Legea Republicii Moldova privind reabilitarea victimelor represiunilor politice săvârșite de regimul comunist totalitar de ocupație (7 noiembrie 1917-23 iunie 1990).³¹

În sfârșit, la 25.02.1998, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală și de anchetă preliminară, ale instanțelor judecătorești.³² Valoarea acestui act legislativ constă în reglementarea de către el a problemelor legate de efectele reabilitării persoanei în procesul penal, fiind propuse soluții în vederea restabilirii reale în drepturi a persoanelor trase pe nedrept în procesul penal.

Sintetizând, putem consemna că pot fi evidențiate cinci etape ale evoluției concepției de reabilitare a persoanei în legislație și în conștiința socială.

Prima etapă a început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când pe teritoriul Basarabiei a început a fi aplicată legislația imperială rusă care reglementa unele aspecte ale reabilitării persoanelor nevinovate. La această etapă, care a durat până la începutul secolului al XX-lea, reabilitarea reprezenta un conglomerat al instituțiilor juridice moderne de grațiere și de stingere a antecedentelor penale. Totodată, repararea prejudiciilor către cei acuzați pe nedrept era privită ca mijloc al răspunderii juridico-civile a persoanelor cu funcție de răspundere din organele de drept. Datorită operelor juriștilor ruși, a fost pus începutul conceperii raporturilor de reabilitare în calitate de raporturi de drept public. Aceleași tendințe pot fi relevate în reglementarea reabilitării persoanei nevinovate în legislația română aplicată în unele județe ale Basarabiei.

Cea de-a doua etapă a evoluției concepției de reabilitare a persoanei trebuie privită în două ipostaze: 1) 1918-1944 (în cazul Basarabiei); 2) 1917-1940 (în cazul RASSM). Este perioada funcționării în paralel a reglementărilor românești, inspirate de modelele legislative europene, și a reglementărilor sovietice.

Etapă a treia începe după terminarea celui de-al doilea război mondial și durează până la începutul anilor '80 ai secolului al XX-lea. Pentru această perioadă e specific că statul nu dorește să-și asume răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin urmărirea penală ilegală sau neîntemeiată. În același timp, se adoptă un mare număr de norme consacrate reglementării reparării prejudiciului și restabilirii drepturilor celor reabilitați. Însă aceste norme se conțin în variate acte normative, având o legătură slab pronunțată între ele, majoritatea având un caracter departamental. La această etapă, s-a format o nouă înțelegere a noțiunii de reabilitare, în comparație cu cea care a existat în Rusia pe parcursul secolelor XIX-XX.

Cea de-a patra etapă a evoluției concepției de reabilitare a persoanei în legislație și conștiința socială are ca început adoptarea Ucazului de la 18.05.1981. Din acest moment, statul a fost declarat ca subiect al răspunderii pentru prejudiciul cauzat prin urmărirea penală ilegală sau neîntemeiată. Totuși, starea fragmentară a reglementării reparării prejudiciului și a restabilirii drepturilor celor reabilitați, moștenită din perioada anterioară, rămânea a fi un dezavantaj considerabil în calea procesului de dezvoltare a instituției de reabilitare a persoanei în procesul penal.

Ultima etapă – a cincea – reprezintă etapa postsovietică de dezvoltare a statului și dreptului Republicii Moldova. La această etapă a continuat consolidarea instituției juridice specificate, prin adoptarea unor reglementări coerente și laborioase, în conformitate cu angajamentele de respectare a drepturilor omului pe arena internațională și europeană.

Note:

¹ *A se vedea:* I. Rădulescu. *Erorile judiciare și repararea lor.* – București: Curierul judiciar, 1924, p. 22.

² *A se vedea:* A.M. Уилшир. *Уголовный процесс.* – Москва, 1947, p. 492-501.

³ *Ibidem*, p. 236-237.

⁴ В.В. Бойцова, Л.В. Бойцова. *Реабилитация необоснованно осужденных граждан в современных правовых системах.* – Тверь, 1993, p. 14.

⁵ *A se vedea:* А.М. Эрделевский. *Компенсация морального вреда в России и за рубежом.* – Москва, 1997, p. 13.

⁶ *A se vedea:* I. Rădulescu. *Op. cit.*, p. 25.

⁷ *Ibidem*, p. 25-26.

⁸ I. Tanoviceanu. *Curs de procedură penală română.* – București: Soces, 1913, p. 883.

⁹ Судебные уставы 20 ноября 1864 г. с изложением рассуждений на кои они основаны, изданные Государственной канцелярией, часть II. – Санкт-Петербург, 1867, p. I-XXV.

¹⁰ Российское законодательство X-XX веков. Том VIII / Под. общ. ред. О.И. Чистякова. – Москва: Юридическая литература, 1991, p. 119.

¹¹ Проект Гражданского уложения с объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной Комиссии и с приложением законопроекта об авторском праве, одобренного Государственной Думой. Том 2. – Санкт-Петербург, 1910, p. 1315.

¹² *A se vedea:* C. Hamangiu. *Codul general al României. Legi uzuale.* Vol. I. – București, 1914, p. 920-986.

¹³ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. XXVI. Отдел 1. – Санкт-Петербург, 1852, p. 210-224.

¹⁴ Monitorul Oficial al României, 1936, nr. 65.

¹⁵ *A se vedea:* I. Albu. *Considerații în legătură cu revenirea jurisprudenței române la practica reparării bănești a daunelor morale* // Dreptul, 1996, nr. 8, p. 13.

¹⁶ I. Albu, V. Ursa. *Răspunderea civilă pentru daunele morale.* – Cluj-Napoca: Dacia, 1979, p. 168-182.

¹⁷ Собрание узаконений РСФСР, 1922, nr. 20-21.

¹⁸ Собрание узаконений УССР, 1922, nr. 41.

¹⁹ *A se vedea:* А. Иодковский. *Вопросы уголовного процесса* // Ежедельник Советской юстиции, 1925, nr. 12, p. 299; А. Эстрин. *Как улучшить наш Уголовный кодекс* // Ежедельник Советской юстиции, 1924, nr. 49, p. 849-850.

²⁰ Собрание законодательства СССР, 1924, nr. 24.

²¹ Собрание законодательства СССР, 1924, nr. 23.

²² Собрание законодательства СССР, 1927, nr. 36-38.

²³ Циркуляр Прокуратуры СССР от 5.06.1937 «Об укреплении социалистической законности» // Социалистическая законность, 1937, nr. 7, p. 115-116.

²⁴ Ведомости Верховного Совета СССР, 1940, nr. 51.

²⁵ Ведомости Верховного Совета СССР, 1959, nr. 1.

²⁶ Вештиле Советулуй Супрем ал РСМ, 1961, nr. 10.

²⁷ Ведомости Верховного Совета СССР, 1981, nr. 21.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *A se vedea:* Л. Алексеева, Е. Чефранова. *О возмещении ущерба причиненного гражданину* // Советская юстиция, 1991, nr. 5.

³⁰ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1991, nr. 11-12.

³¹ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1992, nr. 12.

³² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 50-51.

CRITERIILE DE DIFERENȚIERE A VENITURILOR BUGETARE

Alexandru ARMEANIC,
doctor în drept, conferențiar universitar (ASEM)

RÉSUMÉ

State budgetary incomes are different and are classified according to: setup sources, origin and character of budgetary incomes.

Veniturile bugetare, încasate la dispoziția statului, sunt diferite: pentru clasificarea lor se utilizează mai multe criterii. Astfel:

✓ *După sursele de constituire*, veniturile bugetare se disting în:

- venituri bugetare care se constituie din impozite, taxe, accize și taxe vamale;
- venituri bugetare care se constituie din plățile pentru serviciile prestate de instituțiile publice;
- venituri bugetare care se încasează din creșterile de capital;

- amenzile, penalitățile etc.

✓ *Din punctul de vedere al conținutului economic*, veniturile bugetare pot fi clasificate în două categorii:

- venituri bugetare care au conținut fiscal, adică: impozitele, taxa pe valoarea adăugată, accizele etc.;
- venituri bugetare care nu au caracter fiscal, cum sunt, spre exemplu: veniturile provenite din operațiunile cu capital, împrumuturile de stat, donațiile ș.a.

✓ *După sursele de proveniență*, se deosebesc:

- venituri bugetare provenite din surse interne;
- venituri bugetare provenite din surse externe (donațiile, ajutoarele din străinătate ș.a.).

✓ *Din punctul de vedere al apartenenței la verigile sistemului bugetar*, veniturile bugetare se clasifică în două categorii:

- venituri care se încasează la bugetul de stat (impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată, accizele, taxa vamală, impozitul privat etc.).

- venituri care revin bugetelor locale (impozitul pe bunurile imobiliare, impozitul pentru folosirea resurselor naturale, taxa pentru amenajarea teritoriului etc.);

✓ *După caracterul veniturilor bugetare*, există:

- venituri ordinare – acelea care au caracter permanent, se încasează cu regularitate, cum sunt, spre exemplu: impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată, accizele, impozitul pe bunurile imobile etc.;

- venituri extraordinare – se încasează în situații excepționale pentru a acoperi cheltuielile specifice, ca, de exemplu, lansarea unui împrumut de stat, emisiunea monetară etc.

În practica fiscală se întâlnește o mare varietate de venituri bugetare deosebite ca formă și conținut.

Clasificarea veniturilor bugetare se realizează după o multitudine de criterii, cum sunt:

- forma de percepere: în natură sau în bani;
- obiectul impunerii: avere, venitul sau cheltuielile;
- scopul urmărit împarte impozitele în: financiare și de ordine;
- frecvența încasării vizează: impozitele permanente și incidentale;
- locul administrării impozitelor este dat la nivelul local, federal sau al statelor membre;
- trăsăturile de fond și formă grupează impozitele în: directe și indirecte.¹

Impozitele directe se așează și se percep direct de la subiecți impozabili vizând existența venitului sau averii. La rândul lor, acestea se subîmpart în:

- 1) impozite reale – stabilite în legătură cu obiectele materiale: pământul, clădirile, fabricile, magazinele etc.;
- 2) impozite pe venituri și din circulația averii – care au legătură cu situația personală a contribuabilului, așezându-se asupra venitului realizat de persoanele fizice și juridice sau din circulația averii.

Prin modul de așezare a impozitelor directe se urmărește repartizarea echilibrată a sarcinilor fiscale asupra contribuabililor.

În cadrul impozitelor directe se disting: impozitul pe venitul persoanelor fizice; impozitul pe venitul persoanelor juridice; impozitul pe avere.

Impozitul pe venitul persoanelor fizice² vizează persoanele fizice având domiciliul sau reședința într-un anumit stat, precum și pe cele nerezidente, care realizează venituri a căror sursă se află pe teritoriul statului respectiv. În practică se utilizează diferite sisteme de impunere a veniturilor:

- impunerea separată, în care caz veniturile provenind din surse diferite se impozitează separat, cu modul de așezare și cote corespunzătoare provenienței lor;

- impunerea globală, care constă în cumularea veniturilor realizate din surse diferite de o persoană și în aplicarea unui singur impozit;

- impunerea mixtă, care este o îmbinare de impunere separată și globală; dar, în prezent, tendința pe plan mondial este cea de adaptare a sistemului de impunere pe venitul global, care elimină diferențierea sarcinii fiscale în funcție de natura venitului realizat.

Impozitul pe veniturile persoanelor fizice se stabilește, de regulă, anual, pe baza unei declarații de impunere a contribuabilului sau a informațiilor de care

dispun organele fiscale. Perceperea impozitului aferent veniturilor din salarii, premii, ajutoare materiale, dobânzi și royalty etc. se realizează, în mod frecvent, prin stopaj la sursă.

Impozitul pe veniturile societăților³ se stabilește, de regulă, pe baza declarației întocmite de acestea, prin calcularea unei cote proporționale. Pentru stabilirea venitului impozabil al societății, se pornește de la rezultatele de bilanț ale acesteia, la care se adaugă soldul stocurilor deținute, veniturile din capital, dobânzile la conturile curente, veniturile din chirii etc. Din veniturile brute astfel determinate se deduc cheltuielile de producție: dobânzile plătite, prelevările la fondul de rezervă și alte fonduri speciale, pierderile din activitatea anului curent și, eventual, din anii precedenți, diverse prelevări în scopuri social-culturale.

Impozitul pe avere⁴. Instituirea impozitului pe avere se află în strânsă legătură cu dreptul de proprietate al diferitelor persoane asupra unor bunuri mobile sau imobile. În practica fiscală se utilizează în diferite forme: *impozite asupra averii propriu-zise, impozite pe circulația averii și impozite pe sporul de avere*.

În prima categorie pot fi întâlnite atât *impozite stabilite asupra averii*, dar plătite din venitul obținut de pe urma averii respective (impozitul pe proprietate⁵, impozitul din chirii etc.), cât și *impozite pe substanța averii*, care se plătesc din însăși substanța ei (impozitul funciar și impozitul pe clădiri).

Impozitul pe circulația averii este instituit în legătură cu trecerea dreptului de proprietate asupra unor bunuri mobile sau imobile de la o persoană la alta, cum este cazul impozitului pe succesiuni, pe donații, pe actele de vânzare-cumpărare a unor bunuri imobile, impozitul pe circulația capitalurilor (donațiile, transmiterea proprietății ca urmare a decesului, vânzarea de bunuri etc.).

Impozitul pe sporul de avere vizează sporul de valoare pe care unele bunuri îl înregistrează într-o anumită perioadă de timp, cum sunt: impozitul pe plusul de valoare imobiliară, impozitul pe sporul de avere realizat în perioade de război etc.

Impozitele indirecte își definesc și delimitează plătitorii în calitate de consumatori ai bunurilor sau serviciilor, fiind suportate de aceștia, indiferent de venituri, avere, profesie sau situația personală. Aceste impozite afectează puterea de cumpărare a consumatorului, fiind prevăzute în cote procentuale asupra valorii mărfurilor vândute sau serviciilor prestate. În perioadele de avânt economic, impozitele indirecte au un randament fiscal ridicat, iar în perioadele de criză și depresiune încasările la buget pe această cale înregistrează aceeași tendință.

Impozitele indirecte cuprind: taxele de consumație, taxele vamale, monopoluri fiscale, precum și diferite alte taxe.

Taxele de consumație pe produs sau accizele incluse în prețul de vânzare al mărfurilor fabricate și realizate în interiorul țării care îl percepe. Mărfurile asupra cărora sunt așezate diferă de la o țară la alta, putând fi întâlnite atât la produse de lux (bijuterii, confecții din blănuri, mobile), aparatură tehnică avansată (aparate video, televizoare cu telecomandă), produse al căror consum nu este încurajat (țigări, băuturi alcoolice, cafea etc.), cât și la produsele de

larg consum (zahăr, sare, ulei, bere, textile, încălțăminte etc.).

Taxele generale pe vânzări îmbracă forma impozitului pe cifra de afaceri, cunoscut și sub denumirea de impozit pe circulația mărfurilor, fiind utilizat în SUA, Canada, Australia etc.

Taxa pe valoare adăugată se poate calcula prin aplicarea cotei proporționale, fie asupra valorii adăugate a fiecărui stadiu parcurs de marfă de la producător la consumator, fie asupra prețului de vânzare din stadiul respectiv din care se deduce taxa aferentă stadiului anterior, calculată identic. În practică se utilizează cu precădere a doua variantă: numărul și nivelul cotelor acestei taxe diferă de la o țară la alta și chiar de la o persoană la alta în cadrul aceleiași țări.

Monopolurile fiscale sunt instituite de stat asupra producției și/sau vânzării unor mărfuri, ca: tutun, alcool, sare, cărți de joc etc.

Monopolurile fiscale pot fi:

- *depline* – când sunt instituite asupra producției, comerțului cu ridicata și cu amănuntul;

- *parțiale* – când nu cuprind toate aceste activități.

Taxe vamale pot fi percepute asupra importului, exportului și tranzitului de mărfuri.

Taxele vamale de import sunt cele mai răspândite și au cel mai mare randament financiar în condițiile dezvoltării continue a comerțului internațional de materii prime, mărfuri de consum, produse tehnologice și multe alte bunuri.

Taxele vamale de export au fost considerate un timp preferabile, întrucât sunt suportate de cumpărătorii străini de mărfuri sau produse. Astăzi, statele industrializate le aplică doar la exportul materiilor prime, al altor bunuri și resurse aflate în cantități limitate, precum și la exportul unor produse fabricate în condiții de monopol tehnologic.

Taxele vamale de tranzit se percep de cele mai multe ori în contextul comerțului internațional de mărfuri sau produse, pentru trecerea acestor bunuri pe teritoriul unui stat terț. La etapa actuală se consideră că statele sunt interesate în tranzitul de mărfuri sau produse ce constituie o sursă de venituri în valută încasată pentru transportul bunurilor pe drumurile publice și căile ferate.

În grupa impozitelor se includ și taxele pe care persoanele fizice sau juridice le plătesc pentru serviciile de care beneficiază din partea unor instituții de drept public. Astfel, se pot enumera: taxele de notariat, consulare, de timbru, de înregistrare etc.

Note:

¹ A se vedea: A. Armeanic, V. Volcinschi, A. Rotaru, T. Gujuman, E. Tetelec, Iu. Palade. *Drept fiscal*. – Chișinău: Museum, 2001, p. 27-29.

² A se vedea: A. Armeanic. *Sistemele contemporane de impunere a veniturilor persoanelor fizice* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 7, p. 10-13.

³ A se vedea: A. Armeanic. *Specificul impunerii veniturilor persoanelor juridice în statele contemporane* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 8, p. 23-25.

⁴ A se vedea: A. Armeanic. *Caracterizarea generală a impozitului pe avere în statele contemporane* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 9, p. 14-16.

⁵ A se vedea: A. Armeanic. *Fiscalitatea în statele contemporane*. – Chișinău: CE USM, 2003, p. 50.

ROLUL CURȚII INTERNAȚIONALE DE JUSTIȚIE ÎN SOLUȚIONAREA DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE

Oleg BONTA,

doctor în drept, lector superior universitar (UASM)

SUMMARY

The Universal judicial body is the International Court of the United Nations. The court consists of a board of independent judges selected without dependence on their citizenship out of persons of high moral qualities, meeting the requirements, shown in their countries for purpose, for maximum judicial posts, or lawyers with recognized authority in the field of international law.

The court consists of fifteen members, and in its structure there can not be two citizens of the same state.

Pentru prima dată ideea creării unei structuri judiciare permanente pentru soluționarea diferendelor internaționale a fost evocată de secretarul de stat american Elihu Root, cu prilejul Conferinței de la Haga din 1907, când a propus constituirea unui tribunal internațional permanent, compus din magistrați de renume, cărora să li se încredințeze „examinarea” și „judecarea” problemelor internaționale potrivit metodei judiciare. Ideea nu a fost susținută de Conferință din cauza lipsei consensului asupra formulei de desemnare a judecătorilor ca membri ai tribunalului permanent.

Comunitatea internațională este martora primei experiențe internaționale reale a unui sistem judiciar permanent prin constituirea Curții Permanente de Justiție Internațională (CPJI), prevăzută a lua ființă de articolul 14 al Pactului Societății Națiunilor. Statutul CPJI a fost adoptat în unanimitate de Adunarea Generală a Societății Națiunilor în decembrie 1920 și a intrat în vigoare în 1921, după întrunirea ratificărilor necesare. Curtea a început să funcționeze, având sediul permanent la Haga, din 1922, desfășurând până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, timp de 18 ani, o activitate notorie: a emis 88 decizii, dintre care 31 sentințe, 27 avize consultative și 30 ordonanțe. Deși prevăzută în Pactul Societății Națiunilor și înființată în virtutea acestuia și ca urmare a voinței statelor membre ale Societății Națiunilor, CPJI a funcționat în afara acestei organizații.

După cel de-al doilea război mondial au fost instituite mai multe instanțe de judecată internaționale, cu caracter permanent și deschise tuturor statelor, părți la statutul lor. Acestea sunt: Curtea de Justiție Internațională care a înlocuit Curtea Permanentă de Justiție Internațională, fiind creată pe baza Cartei ONU; tribunalele administrative ale unor organizații internaționale (ca, de exemplu: tribunalele ONU

sau al Organizației Internaționale a Muncii). Pe baza Convenției asupra dreptului mării din 1982 se preconizează înființarea unui Tribunal internațional pentru dreptul mării și a unui Tribunal arbitral special, ambele cu caracter permanent.

Ca un aspect nou al jurisdicției internaționale, în această perioadă au apărut instanțe de judecată internaționale cu caracter regional, în cadrul unor organizații regionale, cum sunt: Curtea de Justiție comunitară a Comunităților europene; Tribunalul Agenției Europene pentru Energia Atomică; Curtea Europeană a Drepturilor Omului (din cadrul Consiliului Europei); Curtea Interamericană a Drepturilor Omului (din cadrul Organizației Statelor Americane); Tribunalul Comunității Africii Răsăritene.

După cel de-al doilea război mondial, inițiatorii ONU au urmărit să dezvolte rolul organului jurisdicțional ce urma a fi creat și să-l integreze mai strâns în sistemul Organizației. După cum am menționat, s-a hotărât crearea Curții Internaționale de Justiție (CIJ) ca organ judiciar principal al ONU (art. 92 din Cartă) și considerarea Statutului său ca parte integrantă a acesteia.

Jurisdicția internațională cu caracter permanent mai cuprinde, pe lângă CIJ (care rămâne principalul instrument al comunității internaționale în acest domeniu), instituții de același gen organizate pe plan regional sau ținând de sistemul instituțional al ONU, care vor fi tratate separat.

Curtea Internațională de Justiție este unul dintre organele principale ale ONU, fiind „organul judiciar principal al Națiunilor Unite” (Carta ONU, art. 92) cu caracter permanent, deschis tuturor statelor și având un rol important în soluționarea diferendelor internaționale și acordarea de avize calificate, din punct de vedere juridic, la cererea acestor organe ale ONU sau a instituțiilor specializate ale Organizației.

În doctrina de drept internațional se susține că CIJ are rolul nu numai de a reafirma și a fixa prin hotărârile sale principiile și normele acestui drept și de a preciza conținutul lor, ci și de a contribui la aplicarea și respectarea acestor norme.

Toți membrii Națiunilor Unite sunt *ipso facto* părți la Statutul acesteia (art. 93 alin. 1). Statele nemembre ale ONU pot deveni părți la Statut în condiții determinate în fiecare caz de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate (art. 93 alin.2) (de exemplu: Elveția sau San-Marino). Conform Statutului său, CIJ nu este doar organul judiciar al ONU, ci al întregii comunități internaționale, în sensul că accesul la jurisdicția sa este deschis chiar și statelor care nu sunt membre ale ONU și nici părți la Statutul CIJ. Aceste state vor putea sesiza Curtea, în condițiile stabilite de Consiliul de Securitate, „sub rezerva dispozițiilor speciale cuprinse în tratatele în vigoare” (art. 35 din Statutul CIJ).

Curtea Internațională de Justiție este formată din 15 judecători, aleși în același timp, dar separat, de către Adunarea Generală a ONU și de Consiliul de Securitate cu majoritate absolută de voturi, pe un mandat de 9 ani, 5 dintre ei fiind realeși la fiecare 3 ani de pe o listă de persoane propuse de grupurile naționale ale Curții Permanente de Arbitraj. În componența sa nu pot fi doi cetățeni ai aceluiași stat. Persoanele care candidează pentru funcția de judecător la Curte trebuie să aibă înalte calități morale, să poată ocupa cele mai înalte funcții judiciare în țara lor și să aibă o competență recunoscută în materie de drept internațional (Statutul CIJ, art. 2). Fiecare grup național, înainte de a înainta candidaturile, solicită opinia instanțelor judiciare superioare, a facultăților de drept din instituțiile de învățământ superior și a academiilor cu profil juridic din țară, precum și a secțiunilor naționale ale academiilor internaționale ce se ocupă cu studiul dreptului (Statutul CIJ, art. 6).

La alegerea judecătorilor Curții se are în vedere ca ei să reprezinte principalele forme de civilizație și principalele sisteme juridice existente în lume. La începuturile activității sale, Curtea era compusă din judecători europeni sau de formație occidentală. Odată cu decolonizarea și obținerea independenței de către numeroase state din Asia și Africa, componența Curții a suferit serioase modificări, ajungându-se în prezent să reflecte componența Consiliului de Securitate: 5 judecători având cetățenia membrilor permanenți ai acestuia, 2 judecători din America Latină, 2 din Asia, 1 din Europa Orientală, 3 din Africa și 2 din Europa Occidentală.

Judecătorii CIJ, pe timpul mandatului lor, nu pot exercita vreo funcție politică sau administrativă în țara lor și nici careva activitate profesională.

Judecătorul Curții nu poate fi eliberat din funcție decât în cazul când, potrivit opiniei unanime a celorlalți judecători, el încetează a satisface cerințele înaintate. Despre acest fapt Secretarul Curții

înștiințează Secretarul General al ONU, după care locul judecătorului respectiv se consideră vacant.

Judecătorii Curții, pe timpul mandatului lor, se bucură de privilegii și imunități diplomatice.

Curtea este condusă de un președinte și un vicepreședinte aleși dintre judecătorii ei, de către aceștia, pe timp de 3 ani.

În compunerea completului de judecată al Curții s-a menținut instituția „judecătorului național”, practică de către fosta Curte Permanentă de Justiție Internațională. Ea constă din dreptul părților la diferendul judecat de Curte de a avea câte un judecător cetățean al lor. În cazul în care printre judecătorii Curții nu sunt judecători având cetățeni ai vreuneia dintre părți, fiecare parte are dreptul de a numi câte un judecător ad-hoc. Statutul CIJ prevede: „Dacă în completul Curții nu este inclus nici un judecător având cetățenia părților, fiecare dintre părți poate să procedeză la desemnarea unui judecător...” (art. 31 pct. 3). Judecătorii ad-hoc sunt deci special desemnați pentru un litigiu bine determinat. Misiunea lor încetează odată cu încheierea procesului care a ocazionat numirea lor. Prin numirea judecătorilor ad-hoc se urmărește garantarea unei bune administrări a justiției și asigurarea egalității părților. Judecătorii ad-hoc vor avea aceleași drepturi ca și ceilalți judecători, dar numai pentru diferendul la a cărui judecare participă.

Sediul Curții Internaționale de Justiție este la Haga.

Curtea Internațională de Justiție își exercită competențele în ședințe plenare, printr-un complet de judecată format din cel puțin 9 judecători, cu excepția „Camerelor” pe care le poate constitui Curtea din 3 sau mai mulți judecători (art. 26). Aceste „Camere” examinează anumite cauze, ca cele de muncă sau cele referitoare la tranzit ori comunicații. Ele pot soluționa și alte cauze, la cererea părților (art. 26). La cererea părților într-un diferend, Curtea poate forma o „Cameră” din 5 judecători, care poate dezbate și soluționa cauzele supuse ei, pe baza unei proceduri sumare (art. 29). Hotărârile „Camerelor” Curții se consideră ca fiind date de către ea (art. 27).

Jurisdicția Curții Internaționale de Justiție

A) Jurisdicția facultativă. Comitetul consultativ de juriști, însărcinat cu redactarea proiectului de statut al Curții Permanente de Justiție Internațională, se baza pe ideea că jurisdicția acestei instituții trebuie să fie obligatorie pentru orice diferende juridice dintre statele membre. Marile puteri – Franța, Italia și Marea Britanie – nu au permis adoptarea unei astfel de propuneri, opunându-se prin orice mijloace, deoarece contraveneau intereselor lor la acea vreme.

În 1945 s-a înregistrat o nouă tentativă în acest sens, în timpul Conferinței de la San Francisco, ca urmare a inițiativelor țărilor latinoamericane care, la acea dată, reprezentau o cotă-parte importantă în numărul statelor membre fondatoare ale ONU. Formula propusă era următoarea: „*Membrii Națiunilor Unite și Statele părți la Statut (Statutul Curții – s.n.) recunosc*

ca obligatorie între ele, de plin drept și fără convenție specială, competența Curții asupra diferendelor de ordin juridic de toate categoriile”.

În urma opoziției SUA și URSS, s-a ajuns la o formulă mai flexibilă, cuprinsă în art. 36 al Statutului CIJ care consacră principiul caracterului facultativ al jurisdicției CIJ. Alineatul 1 al acestui articol stabilește că în competența CIJ intră „toate cauzele pe care i le supun părțile”. Așadar, regula generală privind competența Curții este *caracterul ei facultativ*. Ea îmbracă acordul expres al părților de a supune diferendul dintre ele CIJ. Această regulă privind competența Curții a fost confirmată de ea în mai multe decizii ale sale. Astfel, în „Avizul consultativ” al Curții din 30.03.1950 ea preciza: „Consimțământul statelor participante la un diferend este fundamentul Curții în materie contencioasă”.

De asemenea, în hotărârea Curții din anul 1954, referitoare la „Afacerea aurului monetar albanez”, se spune: „Curtea nu poate să-și exercite jurisdicția față de un stat decât cu acordul acestuia”. O altă precizare importantă a Curții referitoare la competența sa este făcută în hotărârea ei din 1959 cu privire la diferendul bulgaro-israelian, când se precizează că consimțământul părților în diferend nu poate fi prezumat și el trebuie să fie dat în cunoștință de cauză.

B) Jurisdicția obligatorie a CIJ se referă la diferendele de natură juridică. În acest caz este vorba de acceptarea jurisdicției pentru diferende *eventuale*, nu pentru un diferend *existent*. Pe de altă parte, nu este vorba de diferende dintr-un domeniu special de relații, ci de *toate* diferendele juridice eventuale ce s-ar produce în relațiile bilaterale cu un alt stat care acceptă și el jurisdicția obligatorie a Curții.

Jurisdicția obligatorie este prevăzută în articolul 36 alineatul 2 din Statut, după cum urmează: „Statele-părți la Statut pot declara oricând ca obligatorie *ipso facto* și fără o convenție specială față de oricare alt stat, care acceptă aceeași obligație, jurisdicția Curții în toate diferendele de ordin juridic având ca obiect:

- a) interpretarea unui tratat;
- b) orice problemă de drept internațional;
- c) existența unui fapt care, dacă este stabilit, ar constitui o violare a unei obligații internaționale;
- d) natura sau întinderea reparației ce trebuie făcută pentru încălcarea unei obligații internaționale”.

Acest sistem a fost denumit ca reprezentând *o clauză facultativă de jurisdicție obligatorie*. Declarațiile statelor făcute conform articolului 36 alineatul 2 din Statutul Curții implică, evident, și reciprocitatea. Cu toate acestea, în multe cazuri, aceste declarații sunt afectate de rezerve prin care statele identifică și sustrag anumite categorii de litigii de sub jurisdicție, cum ar fi, de exemplu, cele privind problemele ce țin de „competența exclusivă a statelor”, „apărarea națională”, „integritatea teritorială” etc. Astfel, de exemplu, Franța, în ultima declarație făcută în 1966, excludea din competența Curții „diferendele privind activități care au în vedere apărarea națională”.

În virtutea principiului reciprocității, dacă Curtea este sesizată printr-o declarație multilaterală bazată pe articolul 36 alineatul 2 din Cartă, jurisdicția Curții va opera numai dacă cele două state sunt legate printr-o declarație de acceptare.

Declarația de acceptare a competenței obligatorii a Curții este **un act unilateral** al unui stat, prin care el acceptă competența obligatorie a Curții Internaționale de Justiție pentru soluționarea unor diferende care se pot ivi în relațiile sale cu alte state, care și ele au acceptat această obligativitate. Declarația de acceptare este un act generator de efecte contractuale în relațiile cu alte state.

Această declarație poate fi făcută oricând de un stat și sub forma aleasă de el. Ea poate fi necondiționată sau condiționată de reciprocitatea mai multor state sau a anumitor state (art. 36 pct. 3). Declarația de acceptare a obligativității competenței Curții poate cuprinde anumite limitări – în timp (în ce privește valabilitatea ei, pe câțiva ani) și în ce privește obiectul ei – în sensul că obligativitatea competenței Curții este acceptată numai pentru anumite diferende. Declarația de acceptare poate fi retrasă de către statul care a dat-o (de exemplu: Declarația de acceptare a Austriei, din anul 1971, prevede acceptarea competenței obligatorii a Curții pentru toate diferendele juridice. Totodată, în ea se preciza că nu este aplicabilă în cazul diferendelor pentru care părțile au hotărât să recurgă la un alt mijloc pașnic. Declarația Austriei a fost dată pe termen de 5 ani). În anul 1983 părți la Statutul Curții Internaționale de Justiție erau 158 de state, dintre care numai 47 au acceptat competența obligatorie.

Obligativitatea competenței Curții Internaționale de Justiție poate rezulta, pentru state, și din prevederile unor tratate internaționale. Unele tratate internaționale stabilesc competența obligatorie a Curții în soluționarea diferendelor care se pot ivi între părțile lor contractante fie în legătură cu interpretarea tratatului respectiv și aplicarea lui, fie cu privire la diferendele de natură juridică, din punctul de vedere al dreptului internațional.

Dintre aceste tratate internaționale pot fi amintite: Convenția unică asupra stupefiantelor, din 1975, care stabilește competența obligatorie a Curții pentru diferendele ivite cu privire la interpretarea și aplicarea ei (art. 48); Convenția asupra dreptului tratatelor, din 1969 (art. 66); Convenția europeană pentru reglementarea pașnică a diferendelor, din 1957, care instituie obligația pentru părțile ei contractante de a supune Curții Internaționale de Justiție toate diferendele de natură juridică care se pot ivi între ele (art. 1).

Chiar și unele tratate bilaterale stabilesc competența obligatorie a Curții Internaționale de Justiție (de exemplu: Convenția consulară turco-belgiană, din 1972 (art. 58) sau Tratatul general privind reglementarea judiciară a diferendelor dintre Chile și Argentina, din 1972).

Mai poate exista și situația, mult mai frecvent întâlnită în practica convențională mai recentă, în care statele părți la un tratat, având ca obiect un anumit domeniu al cooperării între ele, includ în cuprinsul acestuia o **clauză compromisorie**, prin care acceptă să supună jurisdicției CIJ eventualele diferende apărute între ele în cursul aplicării tratatului respectiv.

Acceptarea jurisdicției Curții *a posteriori*, deci după apariția între două state a unui diferend, se face printr-un acord special care intervine între aceste state. Acordul poartă denumirea de **compromis** și în cuprinsul lui statele stabilesc obiectul diferendului, respectiv problemele asupra cărora doresc să se pronunțe Curtea. Cum Curtea este o instituție permanentă, compromisul nu cuprinde, ca în cazul compromisului la arbitraj, dispoziții privind componența tribunalului sau procedura de urmat, care sunt stabilite prin Statutul Curții. Părțile pot prezenta însă anumite precizări în legătură cu dreptul aplicabil, de care Curtea poate ține seama, dacă nu contravin prevederilor Statutului său în acest domeniu.

Competența Curții Internaționale de Justiție

După obiectul său, competența Curții Internaționale de Justiție poate fi clasificată în două categorii: competența contencioasă și competența consultativă.

Competența contencioasă a Curții Internaționale de Justiție poate fi privită din două puncte de vedere: al subiectelor de drept internațional care se pot prezenta în fața sa – *ratione personae* și al diferendelor care i se supun – *ratione materiae*.

✓ **Competența *ratione personae***. Potrivit art. 34 alin. 1 al Statutului CIJ, „numai statele pot fi părți în cauzele supuse Curții”. Deci, numai statele, ca subiecte primare de drept internațional, au calitatea de a se prezenta în fața Curții. Este vorba, în primul rând, de toate statele membre ale ONU care, în această calitate, sunt automat și membre ale Statutului Curții, dar și de statele care nu sunt membre ale ONU, dar care au devenit părți la Statutul Curții, în condițiile fixate de Adunarea Generală la recomandarea Consiliului de Securitate. Potrivit art. 35 alin. 2, Consiliul de Securitate poate stabili condițiile accesului la Curte și pentru statele care nu sunt nici membre ale ONU și nici părți la Statutul CIJ.

Persoanele fizice sau juridice nu au acces la jurisdicția CIJ. Interesele acestora, implicate într-un diferend, pot fi susținute în fața Curții de statele lor naționale, prin intermediul protecției diplomatice.

Cu privire la organizațiile internaționale, de menționat că, deși, potrivit art. 34 alin. 1 din Statutul Curții, accesul acestora la Curte este interzis, deoarece textul se referă exclusiv la state, există totuși o colaborare între Curte și organizațiile internaționale, și anume:

- în condițiile prevăzute în Statutul Curții, aceasta poate cere de la organizațiile internaționale guvernamentale informații privind cauzele care se află în fața ei și va primi asemenea informații prezentate din proprie inițiativă de la organizațiile menționate;

- ori de câte ori interpretarea actului constitutiv al organizației internaționale sau al unei convenții internaționale în temeiul unui asemenea act este pusă în discuție într-o cauză deferită Curții, grefierul Curții va înștiința organizația interesată și îi va comunica copii de pe întreaga procedură scrisă (art. 34 alin. 1 și 2).

✓ **Competența *ratione materiae***. Potrivit art. 36 alin. 1 din Statutul CIJ, în competența sa intră două categorii de cauze: a) cele pe care i le supun părțile; b) „toate chestiunile prevăzute în mod special în Carta Națiunilor Unite sau în tratatele și convențiile în vigoare”.

Așadar, competența contencioasă a Curții constă în judecarea, de către ea, a diferendelor dintre state, supuse ei de către părțile în diferend.

Curtea este competentă să aprecieze dacă poate judeca sau nu un diferend supus ei. Totodată, Statutul Curții precizează că „în caz de diferend, asupra chestiunii dacă Curtea este competentă, Curtea va decide” (art. 36 pct. 6).

• **Procedura contencioasă**. Spre deosebire de arbitraj, unde statele părți la un diferend au un cuvânt de spus în stabilirea regulilor de procedură, în conformitate cu prevederile art. 30 al Statutului său, Curtea este autorizată să-și elaboreze propriile sale reguli de procedură. Aceste reguli sunt expuse în Capitolul III al Statutului și în Regulamentul său de funcționare (Titlul III, Secțiunea c., art. 38-72), supus revizuirilor periodice. Actualul Regulament al CIJ a fost adoptat, în urma mai multor revizui, în anul 1978.

Pentru a determina începerea unui proces în fața Curții, ea trebuie să fie sesizată printr-o cerere, care trebuie să cuprindă obiectul diferendului, partea reclamată și statul împotriva căruia este formulată plângerea (Regulamentul CIJ, art. 38); înainte de începerea procedurii procesului Curtea poate adopta anumite „măsuri conservatorii”, pentru conservarea drepturilor părților în diferend. Ele sunt prevăzute în ordonanțele Curții. Tot în această fază, părțile în diferend pot ridica în fața Curții „excepții preliminare” referitoare la declarația de acceptare a obligativității competenței Curții sau cu privire la lipsa negocierilor prealabile între părțile în diferend, fie privind neepuizarea căilor interne pentru soluționarea diferendului etc. Prin aceste „excepții preliminare” se încearcă suspendarea procedurii în fața Curții și a trecerii ei la cercetarea în fond a diferendului.

Părțile într-un diferend adus în fața Curții sunt reprezentate prin agenți oficiali, însoțiți de consilieri și avocați.

Procedura Curții este alcătuită din două faze. Prima este faza scrisă formată din memorii, contra-memorii și documente prezentate ei de către părțile în diferend. A doua este faza orală, care constă din audierea de martori, experți, a reprezentanților statelor în diferend. Dezbaterile Curții sunt, în general, publice.

În situația când una dintre părțile în diferend nu se prezintă în fața Curții sau nu își prezintă susținerile,

cealaltă parte poate cere Curții să dea o soluție favorabilă ei (art. 53 pct. 1). Curtea, înainte de a adopta o astfel de soluție, trebuie să se convingă că este competentă să judece acel diferend și că acțiunile în fața ei sunt întemeiate, în fapt și în drept (art. 53 pct. 2).

• **Dreptul aplicabil.** Curtea statuează în temeiul art. 38 al Statutului său, ale cărui dispoziții constituie, în același timp, o enumerare oficială a izvoarelor de drept internațional. Reamintindu-le, acestea sunt:

a) convențiile internaționale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;

b) cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;

c) principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;

d) sub rezerva dispozițiilor articolului 59, hotărârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept internațional ai diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

În împrejurările în care părțile sunt de acord, Curtea are dreptul de a soluționa o cauză *ex aequo et bono* (art. 38 alin. 2), aplicând deci echitatea. În concluzie, CIJ trebuie să judece litigiile ce-i sunt supuse aplicând dreptul internațional.

• **Hotărârea Curții.** După terminarea dezbaterilor, Curtea deliberază în secret și adoptă hotărârea ei pe baza majorității voturilor membrilor completului de judecată. În cazul unei împărțiri egale între voturile judecătorilor, decisiv va fi votul Președintelui Curții (art.55 din Statut). Hotărârea Curții trebuie să fie motivată.*

Judecătorii care nu au votat pentru hotărâre au dreptul la afirmarea **opinie** lor **separate**, care este alăturată hotărârii. Cu timpul, în practica CIJ opiniile separate au crescut în număr și în amploarea argumentelor pe care se întemeiază. La fel a crescut și numărul **opiniilor individuale**. Acestea exprimă punctul de vedere al judecătorilor care, deși au împărțit poziția majorității judecătorilor ce au determinat soluția, consideră că au de adăugat anumite argumente proprii ori că soluția se bazează pe un raționament diferit de acela prezentat în motivarea hotărârii.

Hotărârea adoptată de Curtea Internațională de Justiție este **obligatorie**. Caracterul obligatoriu al hotărârilor Curții rezultă și din prevederile Cartei ONU, care stipulează: „Fiecare membru al Națiunilor Unite se obligă să se conformeze hotărârii Curții Internaționale de Justiție» (art. 94 pct. 1).

* Hotărârea cuprinde **trei părți**: În prima parte sunt cuprinse o serie de elemente care conduc la „individualizarea” diferendului, cum ar fi identificarea părților și a judecătorilor, analiza faptelor, reproducerea argumentelor juridice ale părților. Partea a doua a hotărârii este cea mai substanțială și amplă, ea cuprinde motivarea soluției. Partea a treia, dispozitivul, declară soluția pentru care s-au pronunțat majoritatea judecătorilor, identifică judecătorii, respectiv care sunt aceștia, totodată identifică și judecătorii care nu au fost de acord cu soluția dată.

Caracterul obligatoriu al hotărârilor CIJ este întărit de o altă prevedere a Cartei, conform căreia o parte la un diferend **poate sesiza Consiliul de Securitate** dacă cealaltă parte nu-și execută „obligațiile ce-i revin în temeiul unei hotărâri a Curții”. Într-o asemenea situație, „Consiliul de Securitate poate, în caz că consideră necesar, să facă recomandări sau să hotărască măsurile de luat pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii” (art. 94 alin. 2 din Carta ONU).

Hotărârile Curții Internaționale de Justiție sunt și **definitive**. Ele se bucură de autoritatea lucrului judecat. Hotărârea nu este opozabilă decât părților în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează (art. 59 din Statutul CIJ). Curtea are dreptul de a interpreta propriile ei hotărâri (art. 60), la cererea oricărei părți în diferend.

La cererea părților în diferendul judecat, Curtea poate **revizui** hotărârea dată de ea, potrivit art. 61, cu îndeplinirea următoarelor condiții:

– să se fi descoperit un fapt nou;

– acest fapt să fie de natură a avea o influență decisivă asupra soluționării diferendului, fapt necunoscut până la pronunțarea hotărârii;

– să nu fi fost cunoscut de către Curte și nici de partea care cere revizuirea;

– ignorarea acestui fapt să nu se fi datorat neglijenței părții;

– cererea de revizuire a hotărârii Curții trebuie făcută în termen de 6 luni de la descoperirea faptului, dar nu mai târziu de 10 ani de la data adoptării acelei hotărâri de către Curte.

• **Competența consultativă.** Pe lângă faptul de a da hotărâri ca o instanță judiciară, Curtea este competentă să emită și avize consultative, care pot fi cerute pentru orice problemă juridică de Adunarea Generală sau de Consiliul de Securitate. Cu autorizarea Adunării Generale mai pot solicita avize consultative și alte organe ale ONU (Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă etc.), precum și instituțiile specializate „în probleme juridice care privesc sfera lor de activitate”. Se observă, deci, că deși numai statele pot fi implicate într-o procedură contencioasă în fața Curții, avizele consultative nu pot fi decât la cererea unor organizații internaționale sau a unor organe ale lor.

Avizul consultativ al CIJ este un răspuns calificat al ei asupra unei chestiuni juridice aflate în dezbaterile organelor ONU sau a unei instituții specializate. Avizul Curții nu este obligatoriu, el având caracterul de expertiză. Autoritatea juridică ce le este însă atribuită a impus respectarea lor. Opinia Curții, exprimată într-un aviz consultativ, este obligatorie numai în cazurile în care organul care a cerut-o a acceptat aceasta, în prealabil. Între anii 1946-1983, CIJ a dat 37 hotărâri și 18 avize consultative.

Cu timpul, funcția consultativă a Curții a devenit o parte foarte importantă în activitatea ei și a adus o contribuție valoroasă la sporirea autorității Curții și la dezvoltarea dreptului internațional.

DISCREȚIA JUDICIARĂ ÎN SISTEMUL DE DREPT ANGLO-SAXON

Dumitru POSTOVAN,
doctorand

Recenzent: *Gheorghe AVORNIC,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

It is known that court instances in the countries belonging to the Anglo-Saxon system of law, in solving litigations the „discretionary law” is applied, and the decisions pronounced in conformity with the discretion of the judge often become norms of the law, obligatory, as a regulatory instrument.

This practice, resulting from the discretionary law of the judge is widely discussed not only by practitioners – judges, other participants in the process, but also scientists, theoreticians, politicians. Many elements, component parts of this „discretionary law” are interpreted contradictorily, every author motivating his or her position, which, depending on the described situation, is justified, and has the right to exist.

Este cunoscut faptul că instanțele de judecată în țările care aparțin sistemului de drept anglo-saxon (Anglia, SUA, Canada, Australia, Israel etc.), la soluționarea litigiilor aplică pe larg așa-numitul „drept discreționar”, iar hotărârile pronunțate conform discreției judecătorului adesea devin norme de drept, obligatorii, ca un instrument regulatoriu.

Această practică, ce rezultă din dreptul discreționar al judecătorului, este dezbătută pe larg nu numai de practicieni – judecători, alți participanți la proces, dar și de savanți, teoreticieni, politicieni. Multe elemente care compun acest „drept discreționar” sunt interpretate în contradictoriu, fiecare autor argumentându-și poziția, care, în dependență de situația descrisă, este justificată, are dreptul la existență.

Polemica e de durată și, probabil, va continua încă vreme îndelungată.

Și aceasta datorită subiectului pus în dezbatere – discreția judecătorului la soluționarea litigiului și pronunțarea hotărârii. Cei neinițiați în temă (materie) ar putea să-și pună întrebarea: „Instanța judecătorească examinează materialele parvenite și pronunță hotărârea în strictă conformitate cu legea; atunci, despre care discreție a judecătorului în așa caz poate fi vorba?” Dar această întrebare apare sau poate apărea numai la cei neinițiați în problemă.

Cei care aplică prevederile actelor normative adoptate de Parlament, fie de Executiv, cunosc destul de bine că aceste acte normative reglementează relațiile sociale la general, impersonal, nu prevăd

soluții pentru fiecare caz în parte, pentru fiecare subiect al raporturilor juridice în parte. Fie conștient, fie inconștient, legiuitorul lasă rezolvarea unor situații de conflict la discreția factorului de decizie. Când, însă, părțile în relațiile sociale nu sunt de acord cu decizia luată, se adresează în instanța de judecată, care e datoare să soluționeze conflictul. În cazul unei norme juridice cu caracter ambiguu, imperfecțiunii actului normativ sau lipsei normei juridice (lacuna), judecătorul se folosește de discreția judiciară la examinarea, rezolvarea, soluționarea litigiului.

În pofida tuturor controverselor, în aceste țări nimeni nu neagă existența discreției judecătorului la soluționarea conflictului, este un drept inalienabil în activitatea de zi cu zi a judecătorului. Dacă nu ar avea acest drept, nu ar putea soluționa în mod echitabil un număr impunător de conflicte, nu ar putea fi judecător în genere.

În cele ce urmează vom încerca să redăm succint, concis aspectul general al conținutului noțiunii „discreție judiciară” și al unora dintre problemele discutabile pe marginea materiei, așa cum le vede și le descrie Aaron Barac (Președintele Curții Supreme de Justiție din Israel) în lucrarea „Discreția judiciară” („Судейское усмотрение”. – Москва: Норма, 1999).

Sarcina care și-a pus-o autorul constă în a determina cum trebuie să utilizeze judecătorul dreptul său discreționar, atunci când se confruntă cu o problemă de drept, care are mai multe soluții și toate se încadrează

în limitele legii? Care din variantele posibile urmează să aleagă? Cum trebuie să interpreteze norma legală, care are mai multe sensuri lingvistice, când nu poate stabili care a fost scopul legiuitorului când a adoptat această normă; trebuie oare judecătorul să se abată de la precedentul judiciar sau, dacă s-a ciocnit de o lacună, cum s-o depășească?

Teoria (orice teorie) este bună, justificată dacă este sprijinită de practică și dacă este utilă societății. Scopul urmărit în lucrarea sus-menționată este de a demonstra mecanismul aplicării dreptului discreționar de către judecător în situațiile destul de sensibile de la hotărârea dintre norma juridică și realitate, dintre o decizie legală și una convenabilă, adoptată de către reprezentanții puterii legislative sau executive, convenabilă pentru ei, dar nu și legală.

De aceea, utilizarea corectă, întemeiată, a discreției judiciare are o însemnătate practică nu numai pentru judecători (ei nu activează în vacuum), ci și pentru reprezentanții legislativului și ai executivului, în același rând și pentru asociațiile juriștilor, pentru societatea civilă. Nu toți părtașii discreției judiciare consideră această activitate a judecătorului drept o analiză științifică. Conform lui Montesquieu, judecătorul este „pur și simplu gura, care repetă limba legii”¹ – nici mai mult, nici mai puțin. Unii savanți în genere neagă dreptul discreționar al judecătorului la soluționarea cauzei. Astfel, profesorul Ronald Dworkin afirmă că fiecare problemă de drept are o singură hotărâre corectă, și numai una. De aceea, el consideră că nu poate exista situația când soluționarea litigiului poate fi lăsată la discreția judecătorului.²

Dar, după cum am menționat, majoritatea savanților și a practicienilor din țările ce au la bază sistemul anglo-saxon, argumentează cu lux de amănunte oportunitatea discreției judiciare în procesele de judecată. A. Barac a generalizat această practică argumentându-și punctul de vedere pe marginea unor păreri contrare.

Ce este discreția? A. Barac consideră că dreptul discreționar este împuternicirea dată persoanei de a alege între două sau mai multe alternative, fiecare din ele fiind legală. Alte definiții date acestei noțiuni de alți savanți, practicieni, aduse de autor, nu diferă ca esență.³

Când pentru soluționarea problemei există o singură variantă legală, dreptul discreționar lipsește. Nu există discreția judiciară atunci când judecătorul are de ales între o variantă legală și alta nelegală. Dreptul discreționar are loc numai în zona posibilităților, variantelor legale. Este un drept al judecătorului de a alege varianta din această zonă, și nu o obligațiune. Principalul e ca orice variantă aleasă de judecător să fie legală în limitele sistemului de drept, judecătorul având dreptul la această alegere.

În alte cazuri, judecătorul se întâlnește cu lacunele în drept și atunci el alege norma de drept (iarăși este la discreția sa), capabilă să contribuie la soluționarea corectă a litigiului.

Obiectul discreției judiciare este constituit din 3 părți: faptele care se cer stabilite, norma juridică regulatorie a acestei fapte și aplicarea ei la raportul apărut.

În dependență de situație, judecătorul dispune de dreptul discreționar vis-à-vis de toate componentele acestuia: și la stabilirea faptelor, și la alegerea normei, și la mediul ei de aplicare; altădată – numai la două sau numai la o parte. După cum s-a menționat, în anumite situații există doar o singură soluție legală. În aceste situații dreptul discreționar lipsește: totul e clar, nu ai pentru ce și din ce alege.

Mai complicat e cazul în care, pentru o hotărâre corectă, toate 3 părți ale situației impun dreptul discreționar judecătorului.

Drept exemplu poate fi adus cazul când părinții și-au dat consimțământul la înfierea copilului. În fața instanței apare întrebarea: poate oare judecătorul să le permită părinților să-și retragă acest consimțământ? Legea Israelului cu privire la înfiere (1981) statuează că retragerea acordului e lăsată la discreția judecătorului, care se conduce (trebuie să se conducă) după principiul bunăstării celei mai favorizate pentru copil. În atare situație judecătorul trebuie să stabilească faptele ce se referă la bunăstarea copilului. El, însă, nu poate face acest lucru până nu va stabili ce importanță are noțiunea „bunăstarea cea mai favorizată” pentru cel ce urmează a fi înfiat. În sfârșit, el trebuie să aleagă norma legală potrivită pentru împrejurările deja stabilite și, dacă între ele sunt divergențe, să decidă modul de aplicare a acestei norme, astfel încât, luată în ansamblu, să ducă la pronunțarea unei hotărâri rezonabile din tot șirul de hotărâri posibile și la fel de legale ca și prima.

Discreția realizată în limitele legii niciodată nu este absolută, indiferent de faptul cine este realizatorul puterii în stat, care este competența și care sunt împuternicirile acestui organ. Orice discreție realizată în contextul dreptului, fie din partea legislativului, executivului sau autorității judecătorești, este supusă limitărilor stabilite pentru fiecare dintre marile puteri de stat de către lege. În principiu, e posibilă și o discreție absolută, dacă așa ceva declară organul legislativ, mai ales pentru organele administrativ-executive. Dar, în cele din urmă, dacă hotărârile adoptate de către organele administrative cu aplicarea „discreției absolute” devin obiect al examinării în judecată, instanța va corecta această hotărâre, dacă este greșită, readucând-o la scopul stabilit de lege.

Iată poziția unui judecător la acest subiect: „Discreția oferită organului administrativ, chiar dacă

e absolută, de fiecare dată e legată de obligațiunile pe care acest organ trebuie să le îndeplinească, anume: sarcinile de dragul cărora acest organ este împuternicit să activeze liber. Dar cât de largă ar fi această libertate de a alege, ea niciodată nu va fi nelimitată”. Iată ce spune în acest sens un alt judecător: „Discreția absolută, ca și corupția, înseamnă începutul sfârșitului libertății. Dreptul a atins apogeul când a eliberat omul de discreția nemărginită a oricărui guvernant”.⁵

Limitările dictate de lege sunt de caracter procedural – procesul trebuie să fie unul echitabil și de caracter material – aplică criteriile obiective care impun pronunțarea unei hotărâri rezonabile.

Care sunt premisele apariției dreptului discreționar?

Norma juridică, fie constituțională, a unei legi organice, ori hotărârea, este una generală și obligatorie. Fiecare dintre aceste norme au elementul său lingvistic, exprimat în cuvinte. Totodată, are componentul său „normativ” care stabilește reguli de conduită.

Nu fiecare, luând cunoștință de textele legilor, citind anumite expresii, cuvinte, le atribuie multora din ele sensul atribuit de legiuitor. Așa expresii, ca: *rezonabil, efectiv, echitabil, bunăvoință, mijloc de transport* etc. pot fi întâlnite în toată baza normativă. Reiesind din textul legii, ele pot avea și au diferite sau mai multe sensuri. Profesorul Hulo Cuăto Rúa atenționează: „Fiecare normă de drept trebuie să fie clară în raport cu unele fapte, dar ambiguă sau nedeterminată – cu alte grupe de fapte”.⁶

Pentru a stabili sensul unei sau altei expresii, norme juridice din textul legii, judecătorul trebuie să aplice toate regulile interpretării normelor juridice, a legii în întregime, a sistemului de drept, a principiilor și standardelor juridice, a politicii statului, ca să poată pronunța unica hotărâre rezonabilă din șirul celor posibile. Felul cum demarează procesul interpretării, regulile de care se conduce judecătorul – este la discreția sa. Rezultatul acestei interpretări depinde și de gradul de pregătire a judecătorului, de profesionalismul lui, orizontul cultural-științific, de cunoașterea realității obiective, a politicii statului în domeniu, a scopului social al legii.

Rolul interpretării este atât de important, încât în Israel în anul 1981 a fost adoptată Legea cu privire la interpretare. Dar chiar respectând întocmai toate procedurile indicate în această lege, rămâne loc pentru discreția judecătorului, dictată de înseși rezultatele interpretării. Legea trebuie să fie interpretată în lumina valorilor și a principiilor democratice fundamentale de care se conduce sistemul de drept: echitatea, egalitatea, moralitatea etc. Valorile sociale au și ele pondere în fața legii; acestea nu sunt egale, unele concurează între ele. În dependență de situație, judecătorul,

interpretând legea, dă prioritate unor principii și valori în detrimentul altora.

Cum procedează judecătorul, folosindu-se de dreptul discreționar, când lipsește norma juridică care ar reglementa conflictul apărut (lacuna în drept)?

În Legea Israelului cu privire la drepturile fundamentale, adoptată în anul 1980, este indicat: „Dacă instanța judecătorească constată problema de drept, care se cere rezolvată, dar nu a găsit răspuns la ea în lege, în normele de precedent ori prin analogie, ea va soluționa această problemă în lumina principiilor libertății, justiției, echității și păcii, conform tradițiilor Israelului”.⁷ În așa ordine, judecătorul interpretează orice poziție și pronunță hotărârea aplicând pe larg dreptul său discreționar.

Această regulă este una dintre cele mai importante în sistemul juridic de drept al Israelului. Dar nici ea nu răspunde la multe întrebări, multe noțiuni rămân neclare, chiar și în rezultatul interpretării lor lasând câmp larg pentru dreptul discreționar al judecătorului.

Într-un stat democratic creația normativă – adoptarea legilor – este funcția de bază a legislativului. În activitatea sa, executivul e nevoit să adopte și el acte normative – acte normative de nivelul II. Dar, după cum s-a menționat mai sus, și instanțele judecătorești creează dreptul – cel judiciar. Discreția judiciară – puterea și dreptul judecătorului de a alege, crearea dreptului (a unei norme de drept pentru a completa lacuna) de către judecător nu este un scop în sine. Această creație este un product paralel și derivat al actului de justiție la soluționarea unui caz concret, dar care ulterior devine obligatoriu în relațiile sociale, până nu este înlocuit de altă normă a precedentului judiciar, ori anulat de legislativ în caz de refuz de a o legifera.

Dar apar situații când judecătorul creează o normă nouă în lipsa unor variante legale de a soluționa cazul. În așa situații, judecătorul nu are de unde alege – legea nu i-a pus la dispoziție o atare posibilitate, și el creează o normă nouă în afara cadrului legal ce reglementează această relație. Se constată că în așa situații judecătorul, de fapt, nu dispune de dreptul discreționar.

Creația judecătorească de drept se permite doar dacă este recunoscută de lege și numai în măsura în care este recunoscută de drept. Este principiul legitimității formale. El se aplică în activitatea oricărei ramuri a puterii de stat. Cu atât mai mult în activitatea judecătorească, care controlează dacă alți actori activează legal. În activitatea sa judecătorul trebuie să se bazeze pe materia de drept. Noi trăim într-o lume reglementată normativ.

Orice persoană sau organ, activând în baza actului normativ, trebuie să decidă pentru sine de ce normă se conduce și care este sfera ei de aplicare. Ei au doar acele împuterniciri pe care i le oferă această normă.

În acest sens judecătorul are o putere unică.

În viață, fiecare își alege norma sa de conduită (sau de drept) și dorește să se conducă de ea. Dar acest interes vine în contradicție cu interesele altora, care de asemenea și-au ales norma de drept călăuză și care consideră că anume ei au dreptate. Apare conflictul care se cere soluționat de către judecător. „Fiecare organ al puterii, fiecare individ este implicat în procedura interpretării normei juridice, de care se călăuzește. În practică, interpretarea unor acte normative e dată în mâna unor demnitari de stat. De exemplu, dreptul de a interpreta legea pentru puterea executivă e dat Procurorului general, care cere și obligă executivul să o respecte. Dar dacă problema interpretării ajunge în judecată, apoi anume interpretarea făcută de instanță obligă toate părțile în conflict. Dacă însă interpretarea se face de către Curtea Supremă de Justiție, atunci este obligatorie pentru întreaga societate” (conform principiului precedentului judiciar, Capitolul 20 (6) al Legii de bază „Justiția”).⁸

În așa fel, judecătorul completează vacuumurile în drept. Dar această activitate creativă de drept nu e o funcție a judecătorului. Examinând și soluționând un caz concret, el face acest lucru din mers, anume pentru soluționarea corectă a cazului. Este un drept discreționar al judecătorului, dar limitat, limitat tot de drept. Principiile dreptului, politica statului, standardele judiciare sunt acele noțiuni care creează condițiile pentru discreția judiciară, dar tot ele îi limitează această putere discreționară, precum și dreptul de creație normativă. Judecătorul poate activa discreționar doar în aria formală a legalității.

Desigur, activitatea normativă a judecătorului se deosebește de cea a legislativului, a cărui funcție este adoptarea legilor, fiind limitată doar de Constituție: „În lipsa Constituției, puterea legislativă poate adopta legi cât dorește și cum dorește”.

Dar, spre deosebire de interpretarea administrativă, cea judecătorească se pronunță în formă de hotărâre și este obligatorie, inclusiv atunci când se interpretează unele norme din Constituție. Așa o interpretare a normelor Constituției are același nivel normativ ca și Constituția și numai modificarea Constituției sau a însăși interpretării judecătorești o poate schimba.

Aplicând dreptul discreționar, judecătorul e dator să cântărească pozițiile generale despre justete, morală, utilitate și interesul social. Toți acești factori determină dimensiunea dreptului. Noua normă juridică se naște pentru că cea existentă cere o formă nouă. Are loc modificarea în sistemul de drept, păstrându-se în același timp stabilitatea sistemului de drept în întregime. Dreptul trebuie să fie stabil și totuși el nu poate să nu evolueze.

Funcția de bază a judecătorului constă în aceea că el realizează dreptul discreționar în mod corect, just, echitabil, acceptabil, rezonabil. Varianta nerezonabilă este una ilegală. Alegerea din mai multe variante trebuie să se facă în baza unor criterii obiective. Principiul rezonabilității este un standard, cu ajutorul căruia se verifică discreția judiciară.

Nu putem discuta despre discreția judiciară rezonabile neverificând 3 poziții:

1) sistemul de drept în limitele căruia acționează norma individuală ce a devenit obiectul discreției judiciare;

2) sistemul instituțional (instanța judecătorească), care trebuie să aplice acesta normă;

3) interacțiunea dintre ramurile puterii de stat în contextul valorilor fundamentale ale unui stat democratic (ale unui regim democratic).⁹

Toate aceste componente sunt legate între ele și numai în această legătură judecătorul va găsi cea hotărâre rezonabilă. Ele constituie aria (zona) în care o astfel de hotărâre trebuie găsită între mai multe variante posibile. Aici din nou apare problema nivelului de pregătire a judecătorului. Fără cunoașterea teoriei care se ocupă de conceptele fundamentale, a principiilor fundamentale de drept, a rolului lor în societate, judecătorul nu-și poate onora obligațiunile. În lipsa acestor cunoștințe și a experienței de viață, el își va presta serviciile la nivelul unui meseriaș.

Dezbaterile publice ale cazului și motivarea obligatorie a hotărârii discreționare o fac mult mai obiectivă. Judecătorul nu trebuie să țină cont de valorile de moment ale unor pături ale societății, care vin în contradicție cu principiile fundamentale ale echității sociale și moralității într-o țară democratică. El trebuie să reziste unor asemenea dispoziții. În hotărârea sa judecătorul trebuie să exprime ideile fundamentale pe care se bazează orânduirea socială.

Schimbările în societate necesită modificări în domeniul dreptului. Modificarea în drept rezultă din raportul dintre regulă și realitate, chiar dacă norma de drept formal nu se modifică.

Dreptul, care recunoaște sau neagă obligațiunea de a manifesta atenție acolo unde e presupus pericolul de la căruță, călători și pietre, nu este același drept (chiar dacă formal nu este modificat), care acționează în condițiile pericolului presupus de la automobile, trenuri și explozii atomice. Barajul unui râu rămâne baraj și în cazul când râul se transformă în lac, dar funcțiile lui se schimbă datorită acestei transformări. Numai conștientizarea acestor fenomene sociale îl ajută pe judecător să ia o decizie rezonabilă conform discreției judiciare.¹⁰

Istoria dreptului este, de asemenea, istoria conformării dreptului necesităților zilei, realităților

sociale. Renovarea dreptului conform cerințelor este o funcție a legislativului, dar și a judecătorului, dacă organul legislativ întârzie cu modificările, nu ține cont de aceste cerințe sau le lasă la discreția celor ce aplică legea.

Indubitabil, sistemul de drept care este adecvat civilizației de azi nu va mai putea face față cerințelor civilizației de mâine. Societatea nu este una stabilă, ea este în continuă mișcare, se dezvoltă, deci și dreptul nu poate fi stabil; în caz contrar, el devine frână în aceeași dezvoltare, își pierde valoarea regulatorie. Normele de drept modificate în astfel de situații au scop bine determinat – de a fi regulator al noilor situații.

Scopul normei de drept – politica publică, socială, care stă la baza normei. Judecătorul trebuie să cunoască această politică, determinată de legiuitor.

Unii judecători numesc politica „cal sălbatic” și, pentru a evita neplăcerile la serviciu, nu doresc să o implice în activitatea lor. Caz în care ei nu vor mai putea adopta o hotărâre rezonabilă. Ei trebuie să încalce acest „cal sălbatic” și să galopeze cu el. Fiecare judecător șede călare pe „calul sălbatic”. Întrebarea constă doar în aceea: cine pe cine duce la atingerea rezultatelor – „calul sălbatic” pe judecător sau judecătorul pe „calul sălbatic”?¹¹

Norma de drept, apărută ca rezultat al schimbărilor sociale și care urmărește un scop concret, nu rareori reprezintă un compromis între valorile care se află în conflict între ele, o abatere de la unele principii fundamentale pentru a atinge un scop major, un interes social. În tot cazul, norma apărută trebuie să păstreze integritatea, armonia sistemului de drept.

Judecătorul trebuie să înțeleagă că aplicarea corectă a dreptului discreționar cere să fie luate în calcul nu numai valorile fundamentale existente până acum, dar și cele nou-apărute, trebuie să conștientizeze legătura organică dintre aceste valori. Hotărârea adoptată cu aplicarea acestor procedee trebuie să fie echitabilă. Valorile aflate în competiție trebuie să fie echilibrate în baza standardului rezonabil.

Desigur, în practică este foarte greu pentru judecător să țină cont de toate aceste momente. Judecătorul trebuie să aibă cunoștințe vaste în diferite domenii; trebuie să-l caracterizeze înaltul profesionalism, înaltele calități morale, setea de dreptate și dorința de a lupta pentru ea. Acesta e judecătorul ideal, pe care unii autori l-ar fi numit Heracles.¹²

Grație activității creative a judecătorului, dezvoltarea sistemului de drept pornește de la un caz concret la altul prin abstracție, care trebuie intercalată în limitele sistemului, formând un tot unitar.

Realizarea dreptului discreționar trece un test triplu: integrarea hotărârii adoptate în patrimoniul

trecutului, echitatea ei în prezent și acceptarea pentru viitor.

La adoptarea a astfel de hotărâri există contradicție permanentă între particular și general, între un caz specific și regula generală.

Pentru a supraviețui, sistemul normativ trebuie să se adapteze realităților. „De ce trebuie păstrată regula care garantează strictețea acolo unde este necesară flexibilitatea?”¹³

Cointeresarea în stabilitatea dreptului deseori nu este justificată. Nici o faptă nu poate fi calificată drept infracțiune fără a se lua în calcul prevederile legii penale. Dar de ce nu poate fi modificată construcția elementelor componente infracțiunii, dacă noua construcție reflectă mai adecvat scopul legiuitorului?

Cum numai se schimbă necesitățile sociale, urmează și modificările în regulile de interpretare a dreptului penal. Dacă norma de drept nu este destul de flexibilă pentru a o aplica în mod discreționar, potrivit principiului legalității și pentru a nu-l încălca, Parlamentul adoptă norma în formă nouă pentru noile necesități. Când însă dispoziția normei este destul de flexibilă, principiul legalității nu obligă (nu cere) adresarea în Parlament. Se aplică dreptul discreționar al celor ce aplică norma.

Într-o societate democratică de drept domină dreptul, dar nu voința omului. În ce privește dominația dreptului discreționar al organelor puterii, aceasta trebuie să se afle în hotarele dreptului (dominația formală a dreptului) și să se aplice în baza standardelor care o limitează (dominația dreptului în esență). Nu există nici o contradicție între dreptul discreționar al legislativului, executivului sau al puterii judecătorești și dominația dreptului. Din contra, societatea nu poate atinge dominația dreptului fără anumite elemente discreționare. Dreptul fără discreție duce la fărâdelege, voluntarism.

Note:

¹ Sh. L. Montesquieu. *Despre spiritul legilor*. – În: Opere. – Moscova, 1995, p. 226.

² R. Dworkin. *Judicial Discretion* // *Journal of Phil.*, 1963, nr. 6, p. 624.

³ A. Варақ. *Судейское усмотрение*. – Москва: Норма, 1999, p. 13-14.

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ W. Douglas. *State of New York versus. United states*. 1951, p. 342.

⁶ A. Варақ. *Судейское усмотрение*, p. 65.

⁷ *Ibidem*, p. 118.

⁸ *Ibidem*, p. 132-133.

⁹ *Ibidem*, p. 153.

¹⁰ *Ibidem*, p. 185.

¹¹ *Ibidem*, p. 189-190.

¹² *Ibidem*, p. 193.

¹³ *Ibidem*, p. 337.

¹⁴ *Ibidem*, p. 349-356.

PROBLEMA STABILIRII ELEMENTELOR CIRCUMSTANȚIALE AGRAVANTE ALE INFRAȚIUNILOR SĂVÂRȘITE ÎN SFERA CONSUMULUI DE PRODUSE ȘI SERVICII

Irina MOSCALCIUC,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The problem of establishing the aggravated circumstantial elements of the offences committed in the field of products and services consumption is studied in the present article. Articles 213, 216, 254-256 of the Criminal Code of Republic of Moldova incriminate the deeds related to the field of products and services consumption, but only the one provided by article 213 is not dowered with aggravated circumstantial elements. The author analyzes the following aggravated circumstantial elements: recurrent, in big proportions, in extremely big proportions, committed by two or more persons, committed by a criminal organized groups or by a criminal organization, accidentally caused a serious or medium health injury or the death of a person, caused the death of two or more persons.

Dintre infracțiunile săvârșite în sfera consumului de produse și servicii numai fapta incriminată la art. 213 C. pen. RM nu este înzestrată cu elemente circumstanțiale agravante. În cazul celorlalte infracțiuni din această categorie se atestă prezența următoarelor elemente circumstanțiale agravante:

- repetat (infracțiunile prevăzute la art. 216, 254-256 C. pen. RM);
- în proporții mari (infracțiunile prevăzute la art. 255 și 256 C. pen. RM);
- în proporții deosebit de mari (infracțiunile prevăzute la art. 216 și 254 C. pen. RM);
- de două sau mai multe persoane (infracțiunile prevăzute la art. 255 și 256 C. pen. RM);
- de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală (infracțiunea prevăzută la art. 216 C. pen. RM);
- provocarea din imprudență a vătămării grave sau medii a sănătății ori a decesului persoanei (infracțiunile prevăzute la art. 216 și 254 C. pen. RM);
- provocarea decesului a două sau a mai multor persoane (infracțiunile prevăzute la art. 216 și 254 C. pen. RM).

În continuare, în aceeași consecutivitate, vom supune analizei problemele privind stabilirea fiecărui element circumstanțial agravant (sau, mai scurt, agravantă) dintre cele nominalizate mai sus.

Agravanta „repetat” este comună pentru toate infracțiunile săvârșite în sfera consumului de produse și servicii, înzestrate cu elemente circumstanțiale agravante. Conform alin. (1) art. 31 C. pen. RM, se consideră repetare a infracțiunii săvârșirea a două sau a mai multor infracțiuni identice ori omogene, prevăzute de aceeași normă penală, cu condiția că persoana nu a fost condamnată pentru vreuna din ele și nu a expirat termenul de prescripție.

Caracterul repetat al infracțiunii presupune că fiecare dintre faptele infracționale comise are un caracter de sine stătător și, de felul lor, conțin elementele unei componente de infracțiuni de sine stătătoare. Dacă infracțiunea e săvârșită concomitent asupra câtorva victime, nu se atestă prezența agravantei „repetat”. Or, în această ipoteză, infracțiunea e dusă la îndeplinire printr-o singură acțiune și reprezintă rezultatul unei și aceleiași intenții infracționale.

Însă, chiar în situația realizării infracțiunii prin câteva acțiuni este cu putință să nu fie întrunite condițiile necesare funcționării agravantei analizate. Ne referim la ipoteza infracțiunii prelungite. Conform art. 30 C. pen. RM, infracțiune prelungită se consideră fapta, săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni infracționale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracțiune. Despre necesitatea disocierii unei infracțiuni prelungite de o infracțiune repetată se menționează în pct. 24

al Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004.¹ Prin analogie, putem aplica această recomandare în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 216, 254-256 C. pen. RM.

În hotărârea amintită sunt enumerate câteva cazuri când agravanta „repetat” nu poate funcționa. Parafrazând și adaptând explicațiile respective la necesitățile studiului de față, prezentăm aceste cazuri:

1) cele două sau mai multe infracțiuni, care se succed, sunt prevăzute la diferite alineate ale aceluiași articol (de exemplu, înșelarea clienților în varianta sa neagravată este urmată de înșelarea clienților săvârșită de două sau mai multe persoane);

2) cele două sau mai multe infracțiuni, care se succed, sunt întrerupte la diferite etape ale activității infracționale (de exemplu, tentativa de înșelare a clienților este urmată de înșelarea clienților în forma consumată);

3) în cele două sau mai multe infracțiuni, care se succed, făptuitorul îndeplinește roluri juridice diferite (de exemplu, în cazul primei infracțiuni de înșelare a clienților este organizator, iar în cazul celei de-a doua infracțiuni de înșelare a clienților este autor).

În toate aceste cazuri se aplică numai regulile concursului de infracțiuni. Și numai aceste reguli. Este inadmisibilă aplicarea concomitentă a regulilor repetării infracțiunii. În caz contrar, s-ar încălca principiul *non bis in idem*, deoarece făptuitorul ar fi tras de două ori la răspundere penală pentru aceeași faptă.

Rezultă că agravanta „repetat” poate fi aplicată într-un șir restrâns de cazuri, când cele două sau mai multe infracțiuni, care se succed, sunt prevăzute la același alineat al art. 216, 254-256 C. pen. RM. În același timp, aceste infracțiuni trebuie să fie caracterizate prin același moment de consumare (întrerupere) și prin același rol juridic pe care îl îndeplinește făptuitorul.

În literatura de specialitate a fost propusă eliminarea mențiunii despre agravanta „repetat” din toate normele legii penale.² În Codul penal al Federației Ruse această măsură a fost deja implementată, odată cu intrarea în vigoare a Legii de la 8.12.2003 cu privire la introducerea modificărilor și completărilor în Codul penal al Federației Ruse.

Încă înainte de operarea acestor amendamente de o importanță cardinală, B.V. Voljenkin menționa: „În literatură a fost exprimată temerea că renunțarea utilizării în Codul penal a noțiunii „repetarea

infracțiunii” este puțin probabil să fie justă, mai ales în lumina tendințelor nefavorabile ale infracționalității profesionale. Dar această temere nu are absolut nici un temei”.³

Ca această temere să nu aibă cu adevărat nici un temei, este necesară reformularea în prealabil a art. 33 C. pen. RM „Concursul de infracțiuni”, astfel încât să fie eliminată restricția că concursul este posibil numai între infracțiuni eterogene sau omogene, dar nu și între infracțiuni identice. În acest scop, din alin. (1), (3) și (4) art. 33 C. pen. RM trebuie excluse cuvintele „prevăzute la diferite articole sau la diferite alineate ale unui singur articol din Partea Specială a prezentului Cod”.

Ca urmare, concursul de infracțiuni ar fi funcțional și atunci când aceeași persoană săvârșește infracțiuni identice în repetate rânduri, ceea ce denotă persistența orientării antisociale a făptuitorului respectiv, deci și pericolozitatea lui sporită în comparație cu persoanele care săvârșesc infracțiuni omogene sau eterogene.

Considerăm esențială modificarea art. 33 C. pen. RM, urmată de renunțarea pe cale legislativă la instituția de repetare a infracțiunii, ca un pas care ne-ar apropia efectiv de modelul european de concepere a instituției pluralității de infracțiuni. În plus, acest pas ar reduce cu mult probabilitatea producerii în practica judiciară a erorilor de calificare, legate de necesitatea delimitării concursului de infracțiuni de repetarea infracțiunii.

În cele ce urmează vom supune atenției circumstanțele agravante „în proporții mari” și „în proporții deosebit de mari”.

În cazul infracțiunii prevăzute la art. 255 C. pen. RM, agravanta „în proporții mari” se referă la urmarea prejudiciabilă. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 216 și 254 C. pen. RM, agravanta „în proporții deosebit de mari” se referă la obiectul material al infracțiunii.

La care semn al infracțiunii se referă agravanta „în proporții mari” în contextul faptei incriminate la art. 256 C. pen. RM?

Analizând opiniile exprimate în literatura de specialitate⁴, ajungem la concluzia că această agravantă se referă la obiectul material al infracțiunii. La concret, se are în vedere remunerația, a cărei valoare exprimată în bani depășește la momentul comiterii faptei 500 unități convenționale. Aceeași concluzie transpare în cazul interpretării prin analogie a semnificației agravantei „în proporții mari” („în proporții deosebit de mari”) în conjunctura faptelor incriminate la art. 324, 325, 330, 333 și 334 C. pen. RM, fapte care

sunt complementare infracțiunii de primire a unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației.

Dacă în cazul agravantei „în proporții mari” limita valorică minimă este de 500 unități convenționale, atunci în cazul agravantei „în proporții deosebit de mari” (prezente în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 216 și 254 C. pen. RM), limita valorică minimă este de 1500 unități convenționale.

Considerăm că noțiunile „în proporții considerabile” și „în proporții esențiale”, utilizate în art. 255 C. pen. RM, ar trebui să exprime de asemenea o limită valorică minimă. Mecanismul actual de stabilire a caracterului considerabil sau esențial al daunei cauzate, fixat în alin. (2) art. 126 C. pen. RM, este unul defectuos, deoarece:

1) vine în contradicție cu principiile constituționale de egalitate a cetățenilor în fața legii și de separație a puterilor în stat;

2) nu se sprijină pe ideea că răspunderea penală poate fi aplicată numai dacă făptuitorul cunoaște, la momentul comiterii faptei, ansamblul de circumstanțe care influențează esențial asupra stării materiale a victimei.

Renunțarea la mecanismul de stabilire a caracterului daunei cauzate, extrem de complicat datorită necesității probării fiecăreia din circumstanțele amintite, trebuie să semnifice revenirea la varianta inițială de concepere a noțiunilor „daune în proporții considerabile” și „daune în proporții esențiale”, exprimând limita valorică minimă de 250 și, respectiv, de 5 unități convenționale. Totodată, în eventualitatea implementării acestor modificări, ar fi suficientă utilizarea în dispoziția de la alin. (1) art. 255 C. pen. RM doar a sintagmei „dacă a cauzat daune în proporții esențiale”. În paralel, la lit. c) alin. (2) art. 255 C. pen. RM expresia „în proporții mari” trebuie substituită cu sintagma „cu cauzarea de daune în proporții considerabile”. În fine, art. 255 C. pen. RM trebuie completat cu alineatul (3), în care agravanta să se exprime în daunele în proporții mari.

Astfel, agravarea răspunderii penale va fi una gradată și conformă unor reguli de calificare precise.

Astfel, A.I. Rarog și Iu.V. Graciova afirmă, pe bună dreptate, că „construcțiile create pe cale legislativă evoluează ca instrumente eficiente de concretizare a limitelor estimării judecătorești, iar în unele cazuri – ca mijloace de excludere a acesteia”.⁵ Excluderea estimării judecătorești, inerente în cazul stabilirii caracterului considerabil sau esențial al daunei cauzate, este absolut necesară prin prisma prevederii de la alin. (3) art. 1 C. pen. RM, conform căreia Codul penal se aplică în conformitate cu prevederile Constituției.

Agravanta „de două sau mai multe persoane” este prezentă în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 255 și 256 C. pen. RM.

Unii autori, referindu-se la această agravantă, fac trimitere la art. 41, 42, 44, 45 C. pen. RM, invocând prezența semnelor participației.⁶ Totuși, printre formele participației indicate în aceste norme nu se numără nici una care ar fi desemnată prin formula „de două sau mai multe persoane”. Nu există o relație de echivalență dintre această formulă și sintagmele „participația simplă” și „participația complexă” descrise la art. 44 și 45 C. pen. RM. De fapt, aceste două articole par a fi „norme moarte”, deoarece în nici una din normele Părții Speciale a Codului penal nu sunt utilizate noțiunile „participația simplă” și „participația complexă”. Și atunci, ca o compensare tributară acestei gafe, se încearcă într-o manieră ingrată să fie echivalate noțiuni cu conținut diferit.

În acest scop, aceiași autori afirmă că cele două sau mai multe persoane care săvârșesc infracțiunea:

1) trebuie să aibă cu toții calitatea de coautori⁷;

2) au calitatea de coautori și/sau de instigatori, complici etc. care participă la „realizarea” laturii obiective a infracțiunii.⁸

Cum se ajunge să fie echivalate noțiunile „coautor” și „persoană”? Doar legiuitorul specifică cu claritate: „de două sau mai multe persoane”. Nu „de doi sau mai mulți coautori”. Sau poate termenul „persoană” este unul polisemantic și „coautor” este unul dintre sensurile acestui termen?

De asemenea, cum instigatorul, complicele sau organizatorul pot realiza latura obiectivă a infracțiunii? Ei pot doar contribui la realizarea acesteia. Realizarea laturii obiective este prerogativa exclusivă a autorului (coautorului).

În corespundere cu sensul strict al legii, în pct. 25 al Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor” este acreditată ideea că săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne, intră sub incidența circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane”.

Deci, nu doar coautorii intră sub incidența noțiunii „două sau mai multe persoane”. Deși numai persoanelor având calitatea de subiect al infracțiunii le este imputabilă agravanta corespunzătoare. Totodată, agravarea poate fi condiționată și de participarea la săvârșirea infracțiunii a unor persoane care nu au calitatea de subiect al infracțiunii. Această agravare este pe deplin justificată, deoarece privește o ipoteză

în care gradul de pericol social este nu mai mic (dar, poate, chiar mai mare) decât dacă infracțiunea s-ar comite numai de persoane având toate calitatea de subiect al infracțiunii.

În alt context, una dintre agravantele prevăzute la art. 216 C. pen. RM se referă chiar la două forme de participație. Cele mai periculoase sub aspect social forme de participație.

Este vorba de agravanta „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală” (lit. b) alin. (3) art. 216 C. pen. RM).

Din analiza normelor din Partea Specială a Codului penal reiese că agravanta analizată apare, în majoritatea cazurilor, dacă în aceeași normă este prezentă și agravanta „de două sau mai multe persoane”. În cazuri mai rare, această apariție paralelă nu se atestă. Astfel, în art. 216, 219, 220, 236, 237, 247 etc. C. pen. RM nu apare și agravanta „de două sau mai multe persoane”. Aceasta însă nu trebuie de interpretat ca o gradare inadecvată a agravării răspunderii penale. Pur și simplu, infracțiunile prevăzute la aceste articole presupun, prin natura lor, chiar în varianta-tip, participarea a cel puțin două persoane la săvârșirea faptei. Datorită complexității pe care o prezintă pregătirea și săvârșirea propriu-zisă a acestor infracțiuni, realizarea lor de către o singură persoană este mai puțin frecventă. Infracțiunea prevăzută la art. 216 C. pen. RM nu este o excepție în acest plan.

M.I. Kovaliov consideră că caracterizarea juridică a grupului criminal organizat, ca formă de participație, se bazează pe două condiții esențiale: stabilitatea și organizarea prealabilă.⁹ Aceeași idee este consacrată în art. 46 C. pen. RM: „Grupul criminal organizat este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni”.

Stabilitatea grupului criminal organizat este caracterizată de existența unor legături strânse permanente între membrii grupului și formele și metodele individuale, specifice activității acestuia.¹⁰ În doctrina penală se mai susține că stabilitatea grupului criminal organizat se atestă în cazul săvârșirii de către acesta a mai multor infracțiuni; iar dacă grupul a fost organizat pentru a comite o singură infracțiune, stabilitatea în acest caz ar lipsi.¹¹ Legiuitorul consideră just că și în cazul în care grupul s-a organizat pentru a comite o singură infracțiune participația se poate exprima sub forma grupului criminal organizat. Astfel, la concret, în ipoteza infracțiunii prevăzute la art. 216 C. pen. RM, ne referim la cazul săvârșirii, cu intenție unică, a două sau a mai multor acțiuni infracționale

identice de producere (falsificare), transportare, păstrare, comercializare a produselor (mărfurilor), prestare a serviciilor periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor, săvârșite în proporții mari (sau deosebit de mari), comise cu un singur scop, acțiuni care alcătuiesc în ansamblu o infracțiune unică prelungită.

Ca trăsătură a grupului criminal organizat apare distribuirea rolurilor între participanții la grup. Aceasta presupune prezența în componența grupului criminal organizat a organizatorului, instigatorului sau a complicelui. Însă, aceștia sunt participanți la grup, la fel ca și coautorii. Aceasta deoarece, „datorită gradului său sporit de organizare, grupul criminal organizat poate avea nevoie de membri care ar trebui să execute nu doar funcția de autor al infracțiunii”.¹² Indiferent de rolul executat la săvârșirea infracțiunii, toți membrii grupului criminal organizat răspund în calitate de coautori. De aceea, la calificarea celor săvârșite de ei conform lit. b) alin. (3) art. 216 C. pen. RM, nu este necesară trimiterea la art. 42 C. pen. RM „Participanții”.

Unii autori consideră că grupul criminal organizat ar trebui să fie caracterizat și prin alte condiții esențiale (altele decât stabilitatea și organizarea prealabilă), confruntând uneori condițiile juridico-penale vizând grupul criminal organizat cu condițiile criminologice care îl privesc.¹³ În opinia noastră, asemenea condiții esențiale ale grupului criminal organizat ca stabilitatea și organizarea prealabilă au reușit să fie analizate mai laborios de știința dreptului penal. De aceea, aceste realizări trebuie utilizate nu numai pentru studierea teoretică a particularităților participației la infracțiunile săvârșite în sfera consumului de produse și servicii, dar și în activitatea practică a organelor judiciare, referitoare la înfăptuirea justiției în cauzele privind aceste infracțiuni.

Considerăm binevenită agravarea, de către legiuitor, a răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art. 216 C. pen. RM, atunci când aceasta este săvârșită de un grup criminal organizat. Or, săvârșirea acestei infracțiuni de un grup criminal organizat prezintă un mai mare grad prejudiciabil, fiind legată de traficul unei mai mari cantități de produse (prestarea unui număr mai mare de servicii) periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor, pe parcursul unei perioade mai îndelungate. De asemenea, în cazul dat, în activitatea infracțională este antrenat un număr mai mare de persoane, iar valoarea produselor traficate (a serviciilor prestate) se cifrează la proporții deosebit de mari. Nu în ultimul rând, în conștiința membrilor grupului criminal organizat se formează și se consolidează mai pregnant concepțiile criminale.

Organizația criminală reprezintă forma cea mai periculoasă a participației.

Pornind de la definiția noțiunii „organizația criminală”, din alin. (1) art. 47 C. pen. RM, putem deosebi următoarele condiții esențiale pe care trebuie să le îndeplinească această formă a participației:

1) organizația criminală reprezintă o reuniune de grupuri criminale organizate;

2) consolidarea grupurilor criminale într-o comunitate stabilă;

3) divizarea activității organizației între membrii organizației și structurile ei;

4) scopul organizației criminale este de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și a realizării de interese economice, financiare sau politice.

În doctrina penală se afirmă, just, că definirea corectă și deplină a noțiunii de organizație criminală are o mare importanță teoretică și practică pentru determinarea și înțelegerea justă, profundă a fenomenului criminalității organizate.¹⁴ În același făgaș, se sugerează că în legea penală ar trebui conturate mai precis criteriile de delimitare între organizația criminală și grupul criminal organizat, pentru a se ușura practica aplicării reglementărilor penale în materie de participație.¹⁵

Așadar, definiția noțiunii de organizație criminală, din alin. (1) art. 47 C. pen. RM, necesită anumite ajustări, pentru a face mai facilă disocierea dintre două cele mai periculoase forme de participație.

După unii autori, spre deosebire de grupul criminal organizat, organizația criminală se caracterizează prin coeziune, adică prin „asocierea participanților într-un tot indisolubil, precum și prin caracterul unitar și organizat al acțiunilor întreprinse în vederea realizării activității infracționale”.¹⁶ Într-adevăr, această formulare exprimă mai precis specificitatea organizației criminale, în comparație cu sintagma „comunitate stabilă” din alin. (1) art. 47 C. pen. RM. În ultimă instanță, și grupul criminal organizat este o comunitate stabilă.

De asemenea, pare mult mai clară următoarea caracterizare a scopurilor speciale ale organizației criminale: „Scopurile speciale ale activității organizației criminale se exprimă atât în influențarea directă sau indirectă a sectorului de producere, de distribuție și de consum (sic!) al bunurilor și serviciilor, precum și a altor sectoare aferente în care sunt implicate persoanele fizice și juridice, cât și în controlul, în alte forme, al acestor sectoare, pentru a-și realiza interesele economice, financiare sau politice”.¹⁷

În fine, este necesară înlăturarea sinonimiei supărătoare și inutile „organizația (asociația) criminală” din art. 43 și 47 C. pen. RM. Inutilă, pentru că în normele Părții Speciale a Codului penal se utilizează exclusiv expresia „organizație criminală”.

Considerăm că definiția reformulată a noțiunii „organizația criminală” ar trebui să se bazeze pe procedeu enumerării. Or, legiuitorul recurge la acest procedeu de definire „ori de câte ori dorește să creeze o precizie mai mare a reglementării, nelăsând în grija interpretului definirea elementelor de conținut sau a întinderii acestei reglementări”.¹⁸ Acest procedeu este folosit de legiuitor la definirea unor noțiuni la fel de complexe și extinse ca volum ca noțiunea „organizația criminală”: „desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” (art. 126 C. pen. RM), „fapta săvârșită în public” (art. 131 C. pen. RM), „genocidul” (art. 135 C. pen. RM), „traficul de ființe umane” (art. 165 C. pen. RM) etc.

În concluzie, recomandăm reconsiderarea conținutului alin. (1) art. 47 C. pen. RM după cum urmează:

„Se consideră organizație criminală asocierea a două sau a mai multor grupuri criminale organizate, având următoarele caracteristici:

1) reprezintă un tot indisolubil, exprimat în caracterul unitar și organizat al acțiunilor întreprinse în vederea realizării activității infracționale;

2) această activitate infracțională se întemeiază pe diviziunea, între membrii organizației criminale și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor infracționale;

3) scopul activității infracționale a organizației criminale se exprimă atât în influențarea directă sau indirectă a sectorului de producere, de distribuție și de consum al produselor și serviciilor, precum și a altor sectoare aferente în care sunt implicate persoanele fizice și juridice, cât și în controlul, în alte forme, al acestor sectoare, pentru a-și realiza interesele economice, financiare sau politice”.

În alt registru, este cazul să supunem examinării agravantele „a provocat din imprudență vătămarea gravă sau medie a sănătății ori decesul persoanei” (lit. b) alin. (2) art. 216 și lit. b) alin. (2) art. 254 C. pen. RM) și „a provocat decesul a două sau a mai multor persoane” (lit. c) alin. (3) art. 216 și lit. b) alin. (3) art. 254 C. pen. RM).

În primul rând, atragem atenția asupra folosirii sintagmei „vătămarea gravă sau medie a sănătății”, și nu a expresiei „vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății”. Vrem să credem că această manieră de formulare nu este una întâmplătoare și

este un indice al modificării în perspectivă, pe întreg parcursul Codului penal, a expresiei „vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății”.

Asupra necesității utilizării sintagmei adecvate – „vătămarea sănătății” (în loc de „vătămarea integrității corporale sau a sănătății”) – se consemna încă înainte de adoptarea Codului penal în vigoare.¹⁹ Aceste eforturi au continuat și după adoptarea legii penale.²⁰ Se pare că s-a profilat o tendință de luare în considerație a acestor recomandări. Rămâne ca această tendință să ia amploare, căpătând un caracter generalizat.

Sub un alt aspect, atragem atenția asupra faptului că în sintagma „a provocat decesul a două sau a mai multor persoane” legiuitorul nu mai concretizează care este forma de vinovăție manifestată în raport cu urmarea prejudiciabilă corespunzătoare. Așa cum o face absolut corect în cazul sintagmei „a provocat din imprudență vătămarea gravă sau medie a sănătății ori decesul victimei”. Această inconsecvență inexplicabilă nu face decât să dăuneze interpretările corecte și uniforme ale prevederilor art. 216 și 254 C. pen. RM.

Sanctiunile de la alin. (3) art. 216 și alin. (3) art. 254 C. pen. RM, ca principali indicatori ai gradului prejudiciabil, demonstrează că numai imprudența poate fi manifestată în raport cu decesul a două sau a mai multor persoane.

În acest sens, considerăm necesară completarea art. 18 C. pen. RM „Infrațiunea săvârșită din imprudență”, cu alineatul (2) al cărui conținut ar avea ca model alin. (2) art. 24 din Codul penal al Federației Ruse:

„Fapta săvârșită din imprudență se consideră infrațiune numai în cazul în care aceasta este special prevăzută în articolul respectiv din Partea Specială a prezentului Cod”.

Operarea unei astfel de modificări ar pune capăt discuțiilor contradictorii și, adeseori, bulversante din literatura de specialitate cu privire la forma de vinovăție manifestată în raport cu faptele incriminate la: lit. b) alin. (3) art. 165; alin. (3) art. 166; lit. f) alin. (3) art. 171; lit. e) alin. (3) art. 172; lit. c) alin. (2) art. 220; lit. a)-d) art. 223 etc. C. pen. RM.

În concluzie, este necesară modificarea prevederilor de la lit. c) alin. (3) art. 216 și lit. b) alin. (3) art. 254 C. pen. RM, după cum urmează: „dacă au provocat din imprudență decesul a două sau a mai multor persoane”.

De menționat că dacă făptuitorul manifestă intenție față de vătămarea gravă sau medie a sănătății, față de decesul unei persoane ori decesul a două sau a

mai multor persoane, agravantele pe care le analizăm nu pot fi aplicate. În această situație calificarea trebuie făcută în felul următor: art. 145, 151 sau 152, pe de o parte, și art. 216 sau 254 (cu excepția lit. b) alin. (2) și lit. c) alin. (3) art. 216 și lit. b) alin. (2) și lit. b) alin. (3) art. 254) din Codul penal, pe de altă parte.

Note:

¹ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 8, p. 5-11.

² *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 289; E. Visterniceanu. *Răspunderea penală pentru tâlhărie*: Autoreferat al tezei de doctor în drept. – Chișinău, 2005, p. 21.

³ Б. Волженкин. *Принцип справедливости и проблема множественности преступлений по УК РФ* // Законность, 1998, nr. 12, p. 2-7.

⁴ *A se vedea:* V. Stati. *Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației* // Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. – Chișinău: Transparency International, 2004, p. 100-106; A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 424.

⁵ А.И. Папор, Ю.В. Грачева. *Законодательная техника и судебское усмотрение* // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. – Москва: ЛексЭст, 2004, p. 158-161.

⁶ *A se vedea:* A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*, p. 424.

⁷ *Ibidem*, p. 217.

⁸ *Ibidem*, p. 287.

⁹ *A se vedea:* М.И. Ковалев. *Соучастие в преступлении*. – Екатеринбург, 1999, p. 196.

¹⁰ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*, p. 378.

¹¹ *A se vedea:* В. Быков. *Признаки организованной преступной группы* // Законность, 1998, nr. 9, p. 6.

¹² Д.В. Савельев. *Преступная группа: вопросы уголовно-правовой интерпретации и ответственности*. – Екатеринбург, 2002, p. 46.

¹³ *A se vedea:* Т.В. Досюкова. *Организованная преступность в сфере экономической деятельности: проблемы квалификации*. – Саратов: СЮИ МВД России, 2004, p. 41.

¹⁴ *A se vedea:* V. Florea, G. Slutu. *Noțiunea organizației criminale: sugestii și propuneri* // Revista Națională de Drept, 2000, nr. 2, p. 17.

¹⁵ *A se vedea:* M. Grama. *Organizația criminală* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I. – Chișinău: USM, 2002, p. 254-257.

¹⁶ *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 105.

¹⁷ *Ibidem*, p. 263.

¹⁸ G. Mateuț, A. Mihăilă. *Logica juridică*. – București: Lumina Lex, 1998, p. 233.

¹⁹ *A se vedea:* S. Brînză, Gh. Ulianoschi. *Considerații vizând prevederile Capitolului II „Infrațiuni contra vieții și sănătății persoanei în Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova* // Revista Națională de Drept, 2001, nr. 11, p. 11-26.

²⁰ *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 88-89, 114; E. Visterniceanu. *Răspunderea penală pentru tâlhărie*, p. 20.

STUDIU TERMINOLOGIC ASUPRA NOȚIUNILOR UTILIZATE ÎN SFERA CIRCULAȚIEI SUBSTANȚELOR NARCOTICE, PSIHOTROPE, A ANALOAGELOR ȘI PRECURSORILOR ACESTORA

Igor HADÎRCĂ,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The author conducts a detailed terminological study on the notions used in the domain of the circulation of narcotic and psychotropic substances, and their analogues and precursors. The correct understanding of the meaning and content of the law by its beneficiaries and addressees contributes to the achievement of the fundamental principle of a state, which is the supremacy of the law in all social life fields. The author analyzes the reasons of the inadequate use of the notions from the discussed domain by the law addressees. The importance of the terminological perfecting is underlined. The definitions of notions, stipulated in the national and other countries' legislature and given by different researchers are analyzed and compared. Throughout the article, the author gives suggestions for improving the terminological side of the domain of circulation of narcotic and psychotropic substances, and their analogues and precursors.

Oricare stat de drept are ca principiu fundamental supremația legii în toate sferele vieții sociale. La realizarea acestui principiu contribuie înțelegerea corectă a sensului și conținutului legii de către beneficiarii și destinatarii legii. În context, are dreptate E. Schmidt-Aßmann când afirmă: „Atât puterea executivă, cât și cea judecătorească se supune legilor și Constituției. Este imperativă aplicarea strictă a actelor normative în vigoare și, respectiv, este interzisă orice deviere de la textul legii”.¹ Devierea de la textul legii este interzisă, deoarece înțelegerea limbajului legislativ are o semnificație deosebită pentru stabilirea limitelor libertății persoanei în raport cu statul.

În contextul legii penale (care stabilește mijloacele de maximă represiune, aplicate de către stat împotriva persoanei), problema analizată se impune prin evidență. Or, clarificarea și perfecționarea noțiunilor operaționale de bază constituie etapa de pornire în investigarea oricărei probleme legate de contracararea infracționalității. În mod evident, acest principiu metodologic este aplicabil în deplină măsură în privința cercetării naturii juridice a fenomenului circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Aceasta deoarece fenomenul reliefat este marcat de un dinamism pronunțat, adoptând noi și noi trăsături calitative și parametri cantitativi. Ca urmare, pentru denotarea denominativă a noilor aspecte ale numitului fenomen, devine necesară corectarea termenilor utilizați sau, chiar, introducerea în lexic a unor termeni noi.

În legătură cu cele consemnate, ne raliem la opinia exprimată de R.O. Halfina, potrivit căreia „rigurozitatea

și fundamentarea științifică a aparatului noțional au o mare importanță în știința dreptului, întrucât rezultatul dezvoltării teoriei se poate exprima în propunerile de perfecționare a legislației și practici de aplicare a dreptului; iar aceasta implică precizia, claritatea și concizia limbajului științific”.² Deloc surprinzător, aceleași trei caracteristici – precizia, claritatea și concizia – sunt considerate indispensabile pentru limbajul legislativ.³ Caracterul adecvat al reflectării verbale a dreptului în textul legii poate fi privit ca rezultat ideal, ca scop final și suprem al activității legislative, ca criteriu de evaluare a eficienței acestei activități și, totodată, ca stimulent al perfecționării legislației. Între litera legii și spiritul dreptului nu poate fi pus semnul egalității (cât de perfectă ar fi legislația). Iată de ce, clarificarea sensului legii va reprezenta întotdeauna o problemă de o actualitate irevocabilă.

De ce destinatarii legii folosesc inadecvat noțiunile din sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora?

O primă cauză a acestui fenomen constă în „obscuritatea” exprimării de care dă dovadă legiuitorul. Cu alte cuvinte, legiuitorul utilizează un termen care nu are un înțeles propriu. Ca urmare, destinatarii legii sunt nevoiți să opereze cu acești termeni, al căror înțeles îl interpretează în mod diferit. În principal, această problemă apare la utilizarea termenilor care desemnează modalitățile sub care se prezintă acțiunea prejudiciabilă în cazul faptelor săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora: „semănat”, „cultivat”, „producere”, „preparare”, „experimentare”, „extragere” etc. „Obscuritatea” exprimării legiuitorului

nu trebuie identificată cu lacuna în drept. Pentru că ea, reprezentând reflectarea inadecvată a normei juridice în textul legii, nu caracterizează norma juridică ca atare. Ea doar denotă insuficiența exprimării verbale a normei juridice.

O altă cauză a fenomenului analizat constă în imprecizia utilizării de către legiuitor a unor termeni și expresii. Aceasta are loc atunci când legiuitorul determină insuficient de prost – sub aspect cantitativ și calitativ – obiectul de referință. Ca exemplu poate fi prezentată corelarea cantităților mici cu cantitățile mari ale plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope specificate în Hotărârea nr. 79 din 23.01.2006 a Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora (în continuare – Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului).⁴ Astfel, confruntarea expresiilor „până la cantitatea indicată” (în cazul cantităților mici) și „de la – până la” (în cazul cantităților mari) ne aduce la ideea că în afara câmpului juridic rămân următoarele ipoteze: o (una) plantă de coca, kat sau efedră; două plante de cânepă; cincizeci de plante de mac.

O altă cauză a fenomenului pe care îl examinăm se exprimă în caracterul duplicitar al unor termeni sau expresii. De exemplu, în Legea Republicii Moldova privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 6.12.2001 (în continuare – Legea nr. 713/2001)⁵, se pune semnul egalității între noțiunile: „drog” și „substanță psihotropă”; „substanță psihotropă” și „substanță toxică”. În același timp, echivalența semantică a noțiunilor menționate nu rezultă din conținutul Legii Republicii Moldova cu privire la circulația substanțelor narcotice și psihotrope și a precursorilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 6.05.1999 (în continuare – Legea nr. 382/1999)⁶, și, respectiv, al Hotărârii nr. 7 din 1.12.1998 a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor (în continuare – CPCD) cu privire la substanțele narcotice, substanțele psihotrope, care se află sub control internațional în corespundere cu convențiile ONU din anii 1961, 1971 și 1988 pe teritoriul Republicii Moldova (în continuare – Hotărârea nr. 7/1998 a CPCD).⁷ În acest fel, nu este respectată următoarea regulă: „Ideal este ca unitatea terminologiei să fie păstrată nu numai în cadrul aceleiași legi, ci și al tuturor celorlalte acte normative care folosesc anumiți termeni”.⁸

Este adevărat că asistăm la un proces de îmbogățire terminologică reciprocă a diferitelor domenii de cunoștințe. De exemplu, astfel de concepte ca „substanțe narcotice” și „narcomanie” (care erau utilizate în primul rând în medicină), s-au încetățenit nu numai în vocabularul medicilor, dar și în lexicul juriștilor, psihologilor, sociologilor etc. În calitate de concepte juridice, asemenea concepte și-au găsit

aplicarea în tratate și convenții internaționale, precum și în legislația internă (inclusiv în legea penală).

În același timp, nu putem face abstracție de faptul că problema terminologiei juridice nu poate fi separată de problemele noțiunilor juridice. De aceea, este necesară elaborarea științifică a acestor noțiuni. Iar pentru aceasta, termenul care desemnează o anumită noțiune trebuie să joace un rol de sine stătător în textul actului normativ, fără a-și pierde înțelesul și a-și schimba accepțiunile. O atenție sporită trebuie acordată și sistematicității termenilor, absolut necesară în vederea conturării câmpului terminologic al legislației. Folosirea termenilor juridici în afara câmpului terminologic complică considerabil procesul de percepere a textului juridic.

Astfel, ajungem la ideea că esența noțiunilor fundamentale și conținutul lor logic trebuie să fie uniforme pentru toate științele care au în vizor sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Nu mai puțin important este ca exponenții fiecăreia din aceste științe (inclusiv ai științei dreptului penal) să opereze cu acel aparat noțional care ar exprima cu precizie adevărul științific. Iată de ce, semantismul noțiunii cu care se operează trebuie să fie în deplină corespundere cu fenomenul pe care îl desemnează.

În opinia noastră, perfecțiunea terminologică trebuie urmărită pe calea defalcării aspectelor specifice ale fenomenului circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. După care să urmeze analiza logico-semantică a termenilor care deja sunt folosiți sau pot fi folosiți pentru desemnarea aspectelor date. Pentru ca această analiză să aibă efectul scontat, ea trebuie să se încadreze în spiritul juridic al sistemului. Adică, să se armonizeze cu considerațiile ce țin de *ratio legis* și cu obiectivele urmărite de sistemul de drept, în același timp cu realitatea socială.

Pornind de la aceste deziderate, ne exprimăm acordul cu punctul de vedere al lui A. Skvortov: „Dacă legiuitorul va defini cât mai multe noțiuni, atunci vor fi mai puține lacune în legislație (și, implicit, se va lărgi sfera de aplicare a normelor de drept). Totodată, vor fi mai puține erori juridice la calificarea infracțiunilor săvârșite”.⁹ O poziție similară o ocupă V.D. Zlătescu: „... când noțiunile sunt insuficient determinate sau nu sunt de circulație generală nici măcar în acel mediu, legiuitorul trebuie să recurgă la definirea lor prin lege”.¹⁰ Într-o altă opinie, „limita stabilită de text este ușor detectabilă în cazul în care noțiunile cu care se operează sunt definite de legea însăși”.¹¹

Definirea noțiunilor de către legiuitor este expresia actului de interpretare legală (autentică). Astfel, în art. 134¹ C. pen. RM sunt definite noțiunile „substanță narcotică sau psihotropă”, „analog al substanței narcotice sau psihotrope” și „precursor”. Noțiunile din sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora își găsesc interpretarea legală nu doar în cadrul legii penale.

Astfel, în Legea nr. 382/1999 sunt definite noțiunile „drog”, „substanță narcotică (stupefiant)”, „substanță psihotropă”, „preparat”, „precursor” și „circulație a substanțelor narcotice și psihotrope și a precursorilor”. De asemenea, în Legea nr. 713/2001 sunt definite noțiunile „narcomanie” și „consum ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope”.

În alte cazuri, nu există o interpretare legală a noțiunilor din sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Ne referim la noțiunile „mijloace narcotice”, „substanțe euforizante”, „substanțe psihoactive”, „narcotism”, „antinarcotism” etc. În aceste ipoteze, definițiile noțiunilor menționate reprezintă rezultatul interpretării judiciare sau al interpretării doctrinare (științifice).

Interpretarea doctrinară nu are un caracter oficial, deci nu este obligatorie. Cu toate acestea, ea prezintă autoritate științifică și constituie un îndrumar valoros în activitatea practică, datorită analizelor complexe ale reglementărilor studiate, a argumentelor aduse în dezvoltările teoretice. Trebuie de specificat că, de multe ori, interpretarea legală și interpretarea juridică nu reușesc să atingă scopul „găsirii sensului autentic pe care îl are norma juridică și a conexiunii formale și de conținut al acestui sens cu realitatea causală de soluționare”.¹² Această disfuncționalitate privește în mod considerabil tocmai noțiunile utilizate în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Mai grav este că, în unele cazuri, însuși legiuitorul imprimă sensuri diferite noțiunilor din această sferă, prin aceasta contribuind la confuzia terminologică și, ca efect, la aplicarea incorectă a legii penale. De aceea, în cele ce urmează, în demersul nostru interpretativ (ca manifestare a interpretării doctrinare), vom încerca să scoatem în evidență carențele și inadvertențele admise de agenții interpretării legale și ai interpretării judiciare. În această ordine de idei, nu doar vom decela ceea „ce spune” definiția concretă cu privire la un aspect sau altul al fenomenului circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Vom și argumenta suficient că s-a decelat normativ just și justificator. Or, cuvintele de sine au înțelesul lor lingvistic, deoarece denotă ceva. Cuvintele cu legăturile lor de ordin propozițional au înțelesul noțiunii pe care o consemnează. Dar nu e suficient ca intelectul să aprehendeze, să pătrundă în lumea sensurilor și semnificațiilor. El mai trebuie și să comunice. Să susțină în formă logică autenticitatea acestei lumi, adică să argumenteze.

Cunoașterea înțelesului termenului „drog” este esențială pentru prezentul studiu. Larga lui vehiculare în literatura de specialitate a determinat chiar necesitatea operării cu noțiunea „dreptul drogurilor”.¹³ Însă, cei care utilizează termenul „drog” îi imprimă de fiecare dată un alt înțeles. Atât în doctrină, cât și în legislație, au fost formulate puncte de vedere extrem de variate asupra comprehensiunii termenului dat.

Astfel, literalmente, prin „drog” se înțelege substanța de origine vegetală, animală sau minerală

care se întrebuițează la prepararea unor medicamente și ca stupefiant.¹⁴ Într-o altă sursă, cele două sensuri conotative menționate mai sus sunt separate: 1) substanță toxică medicamentoasă folosită la prepararea produselor farmaceutice; 2) stupefiant.¹⁵

Remarcând relevanța celei de-a doua conotații, remarcăm identificarea termenilor „drog” și „stupefiant”. Dar este oare justificată o asemenea identificare în plan juridic? J. Drăgan, Gh. Alecu și M. Țipișcă răspund afirmativ la această întrebare. Ei definesc noțiunea de drog ca fiind „orice substanță naturală sau sintetică aptă să creeze:

- un efect asupra sistemului nervos central;
- o dependență fizică și psihică;
- un pericol social și sanitar”.¹⁶

Totuși, precizia ne obligă să consemnăm că această definiție desemnează nu noțiunea de drog, dar noțiunea de stupefiant. Aceasta deoarece a fost preluată din Comentariul la Convenția unică asupra stupefiantelor.¹⁷ Iar textul acestei convenții nu face nici o referire la termenul „drog”.

Este sau nu permisă confuzia noțiunilor „drog” și „stupefiante”?

În literatura de specialitate se răspunde diferit la această întrebare. Astfel, T. Amza înțelege prin „drog” narcoticul, stupefiantul, substanța care inhibă centrul nervoși, producând o stare de inerție psihică și fizică.¹⁸ În contrast, A. Boroi nu întrevede o relație de sinonimie între termenii „drog” și „stupefiant”. În opinia lui, relația dintre cei doi termeni este de tipul „întreg-parte”.¹⁹

Considerăm că, de soluționarea acestei controverse, depinde calitatea aplicării legii penale. Aceasta deoarece termenul „drog” este utilizat în cadrul legii penale, dar și în cadrul unor acte normative extrapenale reglementând circulația substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora.

La concret, în art. 209 C. pen. RM se prevede răspunderea pentru atragerea de către o persoană, care a atins vârsta de 18 ani, a minorilor la consumul ilegal de **droguri**, medicamente sau alte substanțe cu efect narcotizant. Conform art. 322 C. pen. RM, se prevede răspunderea pentru transmiterea tănuită de la control sau încercarea de a transmite prin orice mijloace persoanelor deținute în penitenciare a băuturilor alcoolice, a **drogurilor**, medicamentelor sau a altor substanțe cu efect narcotizant, precum și a altor obiecte, a căror transmitere este interzisă, dacă această acțiune a fost săvârșită în mod sistematic sau în proporții mari. Conform lit. d) alin. (2) art. 171 C. pen. RM, răspunderea pentru viol se agravează dacă acesta e săvârșit prin **drogarea** sau otrăvirea prealabilă intenționată a victimei.

În repetate rânduri, termenul „droguri” este utilizat în Programul de combatere a narcomaniei și narcobusinessului pe anii 2000-2001, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 303 din 30.03.2000.²⁰ De asemenea, termenul nominalizat

apare în: Regulamentul Comisiei Interdepartamentale de Combatere a Narcomaniei și Narcobusinessului (Anexa nr. 2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 585 din 19.06.2000, cu privire la instituirea Comisiei Interdepartamentale de Combatere a Narcomaniei și Narcobusinessului²¹); Regulile de implementare a terapiei substitutive în tratamentul bolnavilor dependenți de drogurile din grupa opiacee (Anexa nr. 4 la Ordinul nr. 6 din 12.01.2001 al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova cu privire la tratamentul substitutiv al bolnavilor de narcomanie²²) etc.

De asemenea, termenul „drog” este utilizat în tratatele internaționale bilaterale încheiate de Republica Moldova: Memorandumul de înțelegere între Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova și Asociația Șefilor de Poliție, Procuratura Regală a Angliei și Țării Galilor, Oficiul pentru Fraude Grave, Departamentul de Taxe Vamale și Accize al Maiestății Sale, Brigada Națională împotriva Criminalității și Serviciul Național de Informații în Domeniul Criminalității ale Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord cu privire la cooperarea în combaterea infracțiunilor grave, crimei organizate, traficului ilicit de droguri și în alte probleme similare de interes reciproc, semnat la Chișinău la 17.01.2001 (ratificat prin Hotărârea Guvernului nr. 376 din 29.05.2001)²³; Acordul de colaborare între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Turcia cu privire la combaterea traficului internațional ilicit de droguri, terorismului internațional și altor crime organizate, semnat la Chișinău la 3.06.1994 (ratificat la 27.07.1999)²⁴; Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Ungare cu privire la cooperarea în domeniul combaterii terorismului, traficului ilicit de droguri și crimei organizate, semnat la Budapesta la 4.06.1997 (ratificat la 21.10.1997)²⁵ etc.

Pentru a descoperi sensul juridic autentic al noțiunii drog, este necesar să aflăm cum legiuitorul definește această noțiune. În acest plan, în art. 1 al Legii 382/1999, prin „drog” se are în vedere „substanța narcotică (stupefiant) sau psihotropă de origine naturală ori sintetică, preparat care conține o astfel de substanță, altă substanță, preparat medicinal sau inhalant chimic cu efecte narcotice sau psihotrope”. Este interesant că în varianta rusă a aceleiași legi termenul „drog” se traduce ca „наркотик”. Totodată, în Dicționarul juridic rus-român termenul „наркотик” se traduce nu ca „drog”, dar ca „narcotic; stupefiant”.²⁶ Ceea ce denotă discordanța dintre accepțiunea literală și legală a termenului „наркотик”. Incontestabil, în plan juridic, trebuie să aibă prioritate accepțiunea legală.

De menționat, că în Legea Armeniei din 26.12.2002 cu privire la mijloacele narcotice și substanțele psihotrope²⁷ termenul „наркотик” este sinonim cu expresia „mijloc narcotic”. Deci, are o incidență mult mai restrânsă decât același termen utilizat în varianta rusă a Legii nr. 382/1999.

Însă, mai există un act legislativ al Republicii Moldova în care se utilizează termenul „drog”: Legea nr. 713/2001. Deși această lege nu conține o definiție a termenului numit, chiar în denumirea ei este utilizată sintagma „droguri și alte substanțe psihotrope” (în limba rusă – „наркотики и другие психотропные вещества”). Cu alte cuvinte, în această formulă, între termenii „drog” și „substanțele psihotrope” există o relație de tip „parte-întreg”. În opoziție, în Legea nr. 382/1999, între aceiași termeni se atestă relația de tip „întreg-parte”. Analizând această contradicție, consemnăm eroarea de care a dat dovadă legiuitorul atunci când a conceput denumirea Legii nr. 713/2001: drogurile nu pot fi considerate parte a substanțelor psihotrope. A afirma contrariul este ilogic și antiștiințific. Așa cum vom vedea *infra*, din analiza noțiunii „substanțele psihotrope” tocmai această noțiune este parte a conceptului de droguri. Iată de ce, este corectă corelația „drog-substanță psihotropă” în Legea nr. 382/1999. Această corelație nu este concepută corect în Legea nr. 713/2001.

Această idee transpare și din definiția noțiunii „droguri” din Legea României privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, nr. 143 din 26.07.2000 (în continuare – Legea nr. 143/2000 a României): „plantele și substanțele stupefiante ori psihotrope sau amestecurile care conțin asemenea plante și substanțe înscrise în tabelele nr. I-III”.²⁸ Observăm că, față de definiția similară din Legea nr. 382/1999, aceasta cuprinde și noțiunea „plantele care conțin substanțe stupefiante ori psihotrope”. Considerăm preferabilă poziția legiuitorului român. Or, termenul „droguri” este un termen de referință pentru desemnarea fenomenului „traficul și consumul ilicit de droguri” (în accepțiunea legislației Republicii Moldova – „circulația ilegală a drogurilor”). Iar cultivarea, prelucrarea, utilizarea sau alte operațiuni ilegale cu plantele, care conțin substanțele susmenționate, reprezintă o componentă a circulației ilegale a drogurilor (a traficului și consumului ilicit de droguri). Anume această concluzie se desprinde din art. 1 al Legii nr. 382/1999, alin. (1) art. 217 și alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM, art. 2 și 4 ale Legii nr. 143/2000 a României etc. Într-o manieră trunchiată, noțiunea „droguri” este percepută în următoarea teză: „Substanțele narcotice și substanțele psihotrope sunt denumite și droguri”.²⁹ Însă, legiuitorul desemnează prin „droguri” nu numai substanțele narcotice și cele psihotrope. Dacă autorii respectivi doreau să recomande perfecționarea definiției noțiunii legale „drog”, demersul lor trebuia să fie prezentat altfel. A prezenta distorsionat realitatea juridică nu poate în nici un fel să contribuie la aplicarea corectă a legii penale.

De aceea, se prezintă ca inadecvate denumirile art. 217 și 217¹ C. pen. RM: „Circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor fără scop de înstrăinare” și „Circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor în scop de înstrăinare”. Odată ce plantele, care

conțin substanțe narcotice, psihotrope sau analoagele lor, nu pot fi identificate cu numitele substanțe, este incorect a aplica denumirea art. 217 și 217¹ C. pen. RM în privința operațiunilor ilegale cu plantele care conțin substanțe narcotice, psihotrope sau analoagele lor. Din aceste considerente, recomandăm modificarea denumirilor art. 217 și 217¹ C. pen. RM, după cum urmează: „Circulația ilegală a drogurilor fără scop de înstrăinare” și „Circulația ilegală a drogurilor în scop pe înstrăinare”.

Însă, pentru ca această modificare legislativă să aibă un suport consistent, este necesară și modificarea definiției noțiunii „drog” din Legea nr. 382/1999. Definiția pe care o propunem este următoarea: „substanță narcotică sau psihotropă ori planta care conține astfel de substanță”.

În comparație cu varianta actuală a definiției noțiunii „drog”, au fost eliminate următoarele elemente:

- 1) „de origine naturală ori sintetică”;
- 2) „preparat care conține o astfel de substanță”;
- 3) „altă substanță, preparat medicinal sau inhalant chimic cu efecte narcotice sau psihotrope”.

În primul rând, considerăm superfluă precizarea „de origine naturală ori sintetică” vizavi de substanța narcotică sau psihotropă, consemnată în definiția noțiunii „drog”, întrucât este suficientă că această precizare se face în definiția legală a noțiunii „substanță narcotică sau psihotropă” din art. 1 al Legii nr. 382/1999 și din alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM.

În al doilea rând, considerăm necesară excluderea expresiei „preparat care conține o asemenea substanță” atât din art. 1 al Legii nr. 382/1999, cât și din alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM. Or, nu există o listă aparte a preparatelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope. În Hotărârea nr. 79/2006 este stabilită lista substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe. În această listă sunt indicate, inclusiv, următoarele substanțe:

- codeina fosfat 0,015 g, zahăr 0,25 g;
- pastile a căror componență include codeina;
- pastilele Behterev;
- picăturile pentru stomac (componența: tinctura de opiu 10,0 ml, de pelin 30,0 ml);
- soluția „Exadol” etc.

În nota nr. 2 la Hotărârea nr. 79/2006 se menționează: „La determinarea cantităților de substanțe narcotice, psihotrope și precursori, care au fost depistate în circulația ilegală în formă de extracte și soluții îmbibate în tampon, tifon, bandaje, este necesar să fie extrasă substanța concretă, cu calcularea cantităților corespunzătoare pentru substanța uscată respectivă”. În alți termeni, prezintă relevanță doar substanța activă, nu și substanța auxiliară (apa, zahărul, tinctura de mentă, tinctura de pelin, hidrocarbonatul de sodiu etc.). Tocmai de aceea, este oportun să vorbim nu despre preparatul care conține o substanță narcotică sau psihotropă, dar despre substanța narcotică sau psihotropă.

Împotriva utilizării termenului „preparat” se pronunță și V. Kuharuk: „Deoarece legea înțelege prin „preparat” un amestec de substanțe, rezultă că această noțiune nu o pot forma substanțele psihotrope, reprezentate de diverse materiale narcotice. Or, este logic a presupune că noțiunea „substanță” trebuie privită și sub accepțiunea de „material”, adică substanță folosită ca materie primă. Însă, dacă legiuitorul descrie mijloacele narcotice și substanțele psihotrope pe calea indicării formelor lor concrete de exprimare, iar apoi relevă conținutul noțiunii „preparat”, apelând la utilizarea aceluiași termen, dar deja într-un sens generalizat, atunci un asemenea procedeu tehnico-juridic nu poate fi considerat reușit. Or, este inadmisibilă folosirea aceluiași noțiuni pentru descrierea unor fenomene diferite”.³⁰ Întrucât în art. 1 al Legii nr. 382/1999 este utilizat anume un astfel de procedeu tehnico-juridic, susținem pe deplin criticile formulate de V. Kuharuk.

În fine, am optat pentru excluderea, din proiectata definiție legală a noțiunii „drog”, a expresiei „altă substanță, preparat medical sau inhalant chimic cu efecte narcotice sau psihotrope”. Această formulă nu poate fi acceptată, întrucât determină interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale, ceea ce este interzis de art. 3 C. pen. RM. Nu există nici un act normativ în care să fie interpretată noțiunea „altă substanță, preparat medical sau inhalant chimic cu efecte narcotice sau psihotrope”.

Deoarece această noțiune nu are un caracter precis, ea nu poate fi avută în vedere la calificarea infracțiunilor.

În aceeași ordine de idei, în Legea nr. 143/2000 a României se face o delimitare clară a conceptelor „droguri” și „inhalanți chimici toxici”. Această delimitare se face nu doar în plan conceptual, dar și în plan sancționator: furnizarea, în vederea consumului, de inhalanți chimici toxici unui minor se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 2 ani sau cu amendă; operațiunile privind circulația drogurilor de risc, fără drept, se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 15 ani și interzicerea unor drepturi; operațiunile privind circulația drogurilor de mare risc, fără drept, se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 20 de ani și cu interzicerea unor drepturi. În concluzie, sub aspectul pericolului social, nu se pot pune, pe același nivel, drogurile și inhalanții chimici toxici.

Unii autori propun că, în locul termenului „drog”, să fie utilizată expresia „substanță psihoactivă”.³¹ De notat că prin „substanță psihoactivă” ei înțeleg „orice substanță care, introdusă într-un organism viu, îi poate modifica acestuia percepția, umorul, comportamentul ori funcțiile sale cognitive sau motrice”.³² Nu putem sprijini un asemenea punct de vedere. Definiția reprodușă este prea largă pentru a fi utilizată în contextul legii penale. Alcoolul, ceaiul, tutunul, cafeaua etc. sunt, cu siguranță, substanțe psihoactive. Însă, ar fi cu totul exagerat să le atribuim calitatea de drog. În accepțiunea legală, calitatea de drog o recomandăm a

fi atribuită numai substanțelor narcotice sau psihotrope ori plantelor care conțin astfel de substanțe.

Optăm pentru utilizarea, în reglementările naționale, anume a termenului „drog”, și nu a unor presudosubstituenți ai acestuia. Această opinie se impune și datorită utilizării termenului „drog” în legislația comunitară europeană. Se are în vedere Decizia nr. 102/97/EC a Parlamentului European și a Consiliului European din 16.12.1996, prin care s-a aprobat programul de acțiuni al Comunității Europene vizând prevenirea dependenței de **droguri** în contextul acțiunilor privind sănătatea publică³³. În plan prospectiv, având ca obiectiv armonizarea legislației Republicii Moldova cu cadrul reglementar european, este oportun să manifestăm consecvență promovând utilizarea termenilor consacrați în legislația comunitară europeană. Iar termenul „drog” face parte din rândul acestora.

După unii autori, termenii „drog” și „stupefiante” sunt termeni sinonimi.³⁴ Anterior, am relatat despre puncte de vedere similare.³⁵

Totuși, din art. 1 al Legii nr. 382/1999 rezultă că între termenii „stupefiant” și „drog” există o relație de tip „parte-întreg”. Această concepție o considerăm absolut întemeiată, întrucât legiuitorul tratează ca echipolenți termenii „stupefiant” și „substanță narcotică”. Iar substanțele narcotice fac parte din rândul drogurilor.

De vreme ce stilul legislativ se deosebește de stilul literar, este de neacceptat orice exercițiu de sinonimie în cadrul unui act normativ. Este inadmisibil sinonimul „substanță narcotică (stupefiant)” din art. 1 al legii nr. 382/1999, deoarece, la lit. e) art. 19 din Legea Republicii Moldova privind actele legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2001 (în continuare – Legea nr. 780/2001), se menționează: „Terminologia utilizată este constantă și uniformă atât în actul elaborat, cât și în toate celelalte acte legislative; se va utiliza unul și același termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia”.³⁶

Puși în fața dilemei, trebuie să alegem între termenii „stupefiant” și „substanță narcotică”. Pentru a putea face această alegere, vom examina în continuare înțelesul ambilor termeni.

Legiuitorul definește noțiunea „substanță narcotică” în felul următor: substanța de origine naturală sau sintetică și preparatul conținând o astfel de substanță, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul lor abuziv. Această definiție este formulată atât în art. 1 al Legii nr. 382/1999, cât și în alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM.

Dezavantajele acestei definiții sunt următoarele:

1) ea desemnează nu o singură noțiune – „substanță narcotică”, dar două noțiuni – „substanță narcotică” și „substanță psihotropă”. De aceea, nu e clar care este diferența specifică dintre cele două noțiuni, desemnate prin aceeași definiție;

2) definiția dată cuprinde sintagma „și preparatul conținând o astfel de substanță”. Deci, preparatul

conținând o substanță narcotică este considerat a fi, prin procedeul ficțiunii juridice, substanță narcotică. Însă, în definiția noțiunii „drog” (analizată de noi), conceptele „substanță narcotică” și „preparate conținând o substanță narcotică” sunt prezentate ca noțiuni care nu se intersectează. De aceea, pentru a elimina aceste confuzii și evocând argumentele prezentate anterior, optăm pentru excluderea sintagmei „preparate conținând o substanță narcotică” din definiția noțiunii legale „substanță narcotică”;

3) definiția dată face referire la criteriul fizic al substanței narcotice – „substanță de origine naturală sau sintetică” – și criteriul medical al substanței narcotice – „care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul lor abuziv”, însă nu ia în considerare în nici un fel criteriul juridic al substanței narcotice.

Criteriul juridic al substanței narcotice se exprimă în aceea că substanțele, care acționează asupra sistemului nervos central, pot fi considerate având statutul de substanțe narcotice numai după o fixare juridică corespunzătoare a acestui statut. Acest criteriu este important prin faptul că permite defalcarea, din rândul substanțelor având efect narcotizant, numai a acelor substanțe a căror manipulare ilegală implică răspunderea penală.³⁷ În acord cu aceste exigențe, unii autori, definind noțiunea „substanțe narcotice”, invocă just și criteriul juridic.³⁸ Ceea ce sporește aplicativitatea definiției respective.

Există și exemple în planul dreptului comparat, atunci când legiuitorul, în definiția noțiunii „substanță narcotică”, ia în vizor și criteriul juridic al substanței specifice. Astfel, în pct. 16 art. 93 din Codul penal bulgar³⁹ se menționează, în special că substanțele narcotice sunt acele substanțe care prezintă pericol în sensul Legii cu privire la controlul asupra substanțelor narcotice și precursorilor. În art. 77 al Codului penal argentinian⁴⁰, în definiția noțiunii „droguri” (care își răsfârge incidența inclusiv asupra substanțelor narcotice), se arată, printre altele, că substanțele date sunt incluse în listele care sunt, în mod periodic, elaborate și actualizate, în corespundere cu dispozițiile autorității naționale executive. Nu în ultimul rând, în art. 1 al Legii nr. 143/2000 a României, cu privire la noțiunea „substanțe aflate sub control național”, se menționează că „tabelele pot fi modificate prin ordonanță de urgență a Guvernului, prin înscrierea unei noi plante sau substanțe, prin radierea unei plante sau substanțe ori prin transferarea acestora dintr-un tabel în altul, la propunerea ministerului sănătății”.

Este adevărat că, la alin. (4) art. 134¹ C. pen. RM, este consemnat: „Listele substanțelor narcotice, psihotrope și precursorilor se aprobă de Guvern”. Totuși, din această prevedere nu se desprinde univoc dacă este sau nu obligatoriu ca substanța narcotică (sau substanța psihotropă, sau precursorul) să fie inclusă în listele aprobate de Guvern. Considerăm că această precizare ar fi necesară, pentru a se evita interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Astfel, în literatura de specialitate a fost exprimat punctul de vedere conform căruia actele normative,

prin care sunt stabilite listele substanțelor narcotice și substanțelor psihotrope, ar avea nu un caracter obligatoriu, dar un caracter de recomandare.⁴¹ În conformitate cu alin. (1) art. 20 din Legea Republicii Moldova privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.07.2003, actele normative adoptate de Guvern și de alte autorități ale administrației publice centrale sunt executorii pe întreg teritoriul Republicii Moldova, dacă în ele nu se prevede altfel.⁴² Nici în Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului, nici în Hotărârea nr. 7/1998 a CPCD, nu se prevede altfel. Iar CPCD nu este o „instituție obștească”, așa cum o consideră eronat unii autori⁴³, ci o „subdiviziune a Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, subordonat nemijlocit Comisiei Interdepartamentale a Guvernului privind combaterea Narcomaniei și Narcobusinessului”, așa cum este stabilit corect în Ordinul nr. 42 din 15.02.1999 al Ministerului Sănătății cu privire la instituirea în cadrul Ministerului Sănătății a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor al Republicii Moldova.⁴⁴ Așadar, CPCD este o autoritate a administrației publice centrale. Deci, actele adoptate de această autoritate au, indiscutabil, ca și actele Guvernului, un caracter obligatoriu, și nu un caracter de recomandare. Caracterul obligatoriu al prevederilor CPCD îl confirmă Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.03.1999 nr. 1r/a-59/99, conform căreia la determinarea proporțiilor mari privind circulația substanțelor narcotice urmează a fi consultat Tabelul nr. 6 „Determinarea cantităților mici sau mari de substanțe narcotice, psihotrope și cu acțiune drastică depistate în traficul ilicit”, aprobat de CPCD.⁴⁵

Pentru a elimina cu desăvârșire orice speculații în acest sens, este necesar ca criteriul juridic al substanței narcotice să fie fixat în definiția legală a noțiunii „substanță narcotică”. Pe cale de consecință, recomandăm ca în definiția corespunzătoare, formulată în art. 1 al Legii nr. 382/1999 și în alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM, în partea finală, după cuvintele „consumul lor abuziv”, să se facă completarea „dacă această substanță este indicată în lista substanțelor narcotice, aprobată de Guvern”. Disjungerea definiției legale a noțiunii „substanță narcotică” de definiția legală a noțiunii „substanță psihotropă” (despre a cărei necesitate am menționat anterior) ne determină să propunem, pentru definiția legală a noțiunii „substanță narcotică”, următoarea formulă: „substanța de origine naturală sau sintetică, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul ei abuziv, dacă această substanță este indicată în lista substanțelor narcotice, aprobată de Guvern”.

Lista substanțelor narcotice din Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului include denumirea a 139 de substanțe narcotice. Varietatea acestora condiționează clasificarea substanțelor narcotice, adică „gruparea obiectelor în clase după unele criterii, într-o ordine ierarhică și într-un tot unitar și organic, astfel ca fiecare

clasă să ocupe un anumit loc, în conexiune cu celelalte clase”.⁴⁶ În anexa la Legea nr. 382/1999, clasificarea substanțelor narcotice se face în funcție de două criterii:

1) gradul de pericol pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul abuziv al substanțelor narcotice;

2) posibilitatea de utilizare a substanțelor narcotice în scopuri medicale.

Astfel, după primul criteriu, substanțele narcotice se clasifică în: 1) substanțele narcotice care prezintă un pericol deosebit pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul lor abuziv; 2) substanțele narcotice care prezintă pericol pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul lor abuziv. Din prima clasă fac parte următoarele substanțe: rășina, extractul și tinctura din cannabis; concentratul din paie de mac; heroina etc. (substanțe narcotice inutilizabile în scopuri medicale); metadonul, morfina, hidrocodeina etc. (substanțe narcotice utilizate în scopuri medicale). Din cea de-a doua clasă fac parte: acetildihidrocodeina, etilmorfina, norcodeina, folcodeina etc. din componența unor preparate. Toate substanțele narcotice din această clasă sunt utilizate în scopuri medicale.

În funcție de originea lor, substanțele narcotice se clasifică în: substanțe narcotice naturale și substanțe narcotice sintetice și semisintetice. Astfel, din prima clasă fac parte: marijuana uscată sau verde, hașișul, paiele de mac somnifer uscat sau verde, extractul din macul somnifer, cocaina, efedronul etc. Din cea de-a doua clasă fac parte: metadonul, fentanilul, alfametilfentanilul, sufentanilul etc.⁴⁷

În funcție de impactul psihofarmacologic, substanțele narcotice se clasifică în:

1) substanțe narcotice depresive (psiholeptice);

2) substanțe narcotice stimulente (psihoanaleptice);

3) substanțe narcotice perturbatorii (psiho-disleptice).

Din prima clasă fac parte: opiul, morfina, heroina, petidina, fentanilul, dexamoramidul etc. Din cea de-a doua clasă fac parte: cocaina, kat (fol) etc. Din cea de-a treia clasă fac parte: LSD-25, cannabisul etc.⁴⁸

Nu putem finaliza analiza noțiunii „substanță narcotică” înainte de a supune examinării problema utilizării în dreptul penal al unor țări (Federația Rusă, Ucraina, Belarus, Armenia, Turkmenistan, Kârgâzstan etc.) a noțiunii „mijloc narcotic” (în calitate de substituent al noțiunii „substanță narcotică”). Într-o măsură foarte restrânsă și într-o manieră reminiscentă, noțiunea „mijloc narcotic” este folosită și în sistemul de drept al Republicii Moldova: în art. 44 din Codul cu privire la contravențiile administrative și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, „Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației privind infracțiunile legate de mijloacele narcotice și substanțele cu efect puternic și toxice”, nr. 12 din 27.03.1997.⁴⁹

Explicând necesitatea utilizării noțiunii „mijloc narcotic” în locul noțiunii „substanță narcotică”, E.A. Babaian afirmă că termenul „mijloc” include atât sensul de substanță, cât și sensul de preparat.⁵⁰ Anterior, ne-am pronunțat cu argumente împotriva operării cu termenul „preparat”, ca termen distinct în raport cu expresia „substanță narcotică”. De aceea, nu putem accepta punctul de vedere al lui E.A. Babaian.

Susținând necesitatea folosirii noțiunii „mijloc narcotic”, A.A. Maiorov și V.B. Malinin menționează că termenul „substanță” reflectă doar mecanismele biochimice ale acțiunii de narcotizare, care nu depind de suportul material, pe când în termenul „mijloc” și-au găsit reflectarea atât criteriul medical, cât și criteriul juridic al entității desemnate prin acest termen.⁵¹ Considerăm această opinie conceptual incorectă: atunci când stabilim obiectul material al infracțiunii, ne interesează entitatea corporală, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului apărării penale. Nu ne interesează suportul material al acestei entități. De asemenea, ar fi cu totul nepotrivit să folosim termenul „mijloc” pentru a desemna obiectul material al infracțiunii. Aceasta deoarece, așa cum se susține just în doctrina penală, este o diferență de fond între mijloacele de săvârșire a infracțiunii și obiectul material al infracțiunii.⁵² În concluzie, considerăm inoportună utilizarea noțiunii „mijloc narcotic” în sistemul nostru de drept.

După examinarea înțelesului noțiunii „substanță narcotică”, este necesară analiza naturii juridice a noțiunii „stupefiant”.

Ad litteram, prin „stupefiant” se înțelege: (substanța medicamentoasă) care inhibă centrii nervoși, provocând o stare de inerție fizică și psihică și care, folosită mult timp, duce la obișnuință și la necesitatea unor doze crescânde⁵³; substanță toxică (opiu, cocaină, heroină etc.) care inhibă centrii nervoși, producând o stare de euforie trecătoare.⁵⁴

Sub aspect juridic, noțiunea „stupefiante” este definită în Convenția unică asupra stupefiantelor, adoptată la New York la 30.03.1961, și în Protocolul de modificare a acestei Convenții, adoptat la Geneva la 25.03.1972 (în vigoare pentru Republica Moldova din 3.11.1994): „toate substanțele din tabelele I și II, fie că sunt naturale sau sintetice”.⁵⁵ Totodată, în Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la Viena la 20.12.1988 (în vigoare pentru Republica Moldova din 16.05.1995), prin „stupefiant” se are în vedere „orice substanță, fie că este de origine naturală sau de sinteză, care figurează în tabelul I sau tabelul II al Convenției din 1961 și al Convenției din 1961 cum apare ea modificată”.⁵⁶

Într-o manieră apropiată, noțiunea „substanță stupefiantă” se definește în Legea României nr. 339 din 29.11.2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope (în continuare – Legea nr. 339/2005 a României): „termen desemnând substanțele înscrise în anexele la Convenția unică din 1961 a Națiunilor Unite asupra

substanțelor stupefiante, modificată prin Protocolul din 1972”.⁵⁷

În legislația Republicii Moldova, termenul „stupefiant” este întrebuițat nu numai în Legea nr. 382/1999. El apare, de asemenea, în Ordinul nr. 42 din 15.02.1999 al Ministerului Sănătății cu privire la instituirea în cadrul Ministerului Sănătății a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor al Republicii Moldova. De asemenea, ținem să menționăm că acest termen este utilizat în unele tratate internaționale bilaterale, încheiate de Republica Moldova (de exemplu, Acordul între Departamentul Controlului Vamal al Republicii Moldova și Comitetul Fiscal de Stat al Republicii Uzbekistan cu privire la colaborarea în combaterea traficului ilicit de arme, muniții, substanțe explozibile, stupefiante și substanțe psihotrope, semnat la Chișinău la 30.03.1995).⁵⁸

Totuși, în comparație cu noțiunea echivalentă „substanță narcotică”, noțiunea „stupefiant” are o incidență prea mică în sistemul normativ al Republicii Moldova. Folosirea în paralel a două noțiuni diferite având același conținut se explică prin aceea că, în limbajul juridic autohton, termenul „stupefiant” a pătruns prin filiera românească. În același timp, expresia „substanță narcotică” a pătruns prin filiera rusă. Întrucât la lit. e) art. 19 din Legea nr. 780/2001 este consacrată regula constanței și uniformității terminologiei utilizate în toate actele legislative, este necesară tranșarea concurenței dintre noțiunile legale „stupefiant” și „substanță narcotică”.

Considerăm că alegerea trebuie făcută în favoarea noțiunii „stupefiant”. Astfel, se va asigura realizarea unuia dintre principiile de bază ale legiferării, înscris în alin. (1) art. 4 din Legea nr. 780/2001: „Actul legislativ trebuie să corespundă prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional”. Disonanțele de ordin terminologic dintre prevederile Convenției unice asupra stupefiantelor și ale Convenției ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, pe de o parte, și prevederile reglementărilor interne în materie, pe de altă parte, pot influența negativ interpretarea și, implicit, aplicarea prevederilor din ambele categorii. Astfel, la alin. (1) art. 21 din Legea Republicii Moldova privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 24.09.1999 (în continuare – Legea nr. 595/1999), se menționează: „Interpretarea tratatelor internaționale urmează a fi efectuată în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, astfel încât să se evite eventualele contradicții dintre prevederile legislației Republicii Moldova și dispozițiile tratatului”.⁵⁹ Considerăm că, odată ce țara noastră – în procesul ratificării Convenției unice asupra stupefiantelor și Convenției ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope – a acceptat anume termenul „stupefiant”, în baza principiului „*pacta sunt servanda*”, în reglementările interne în materie trebuie asigurată utilizarea acestui

termen. (Totuși, ținem să precizăm că, în continuare, pentru a nu genera confuzii, vom utiliza în studiul nostru noțiunea „substanță narcotică”, nu „stupefiant”. Aceasta deoarece în art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM, legiuitorul folosește tocmai noțiunea „substanță narcotică”). În alt context, trebuie consemnată utilizarea în doctrina penală a noțiunii „substanțe euforizante”.⁶⁰

În special, se arată că „... introducerea în organismul victimei a substanțelor cu efect puternic, toxice sau euforizante, periculoase pentru viața sau sănătatea ei, în scopul aducerii acesteia, prin astfel de procedeu, în starea de neputință de a se apăra sau de a-și exprima voința, însoțită de scopul sustragerii, nu poate fi calificată ca tâlhărie”.⁶¹ Întrucât la art. 217⁶ C. pen. RM se prevede răspunderea pentru introducerea ilegală intenționată în organismul altei persoane, împotriva voinței acesteia, a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora, este pe deplin îndreptățită întrebarea: sunt oare echivalente noțiunile „substanțe euforizante” și „substanțe narcotice, psihotrope sau analoagele acestora”?

În opinia noastră, cele două noțiuni nu pot fi confundate. Noaptele „substanțe narcotice”, „substanțe psihotrope”, „analoagele substanțelor narcotice sau psihotrope”, la fel ca și conceptele „substanțe cu efect puternic” și „substanțe toxice”, sunt concepte utilizate de legiuitor. Listele substanțelor narcotice, substanțelor psihotrope, substanțelor cu efect puternic, precum și ale substanțelor toxice sunt prevăzute fie în Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului, fie în Hotărârea nr. 7/1998 a CPCD. În contrast, noțiunea „substanțe euforizante” este un concept utilizat exclusiv de către doctrinari, care nu și-a găsit o consacrare legislativă.

„Euforizant” înseamnă „care produce euforie”.⁶² Luând în seamă acest semantism, considerăm că alcoolul nimereste sub incidența noțiunii „substanță euforizantă”. Însă, această noțiune nu poate fi identificată cu noțiunea „substanță narcotică, psihotropă sau analogul acesteia”. În sprijinul acestei opinii apare și faptul că, în textul Legii nr. 713/2001, termenii „alcool” și „droguri” sunt folosiți separat, ca termeni care nu se includ unul în altul. Din această perspectivă, nu putem agreea punctul de vedere exprimat de J. Drăgan, Gh. Alecu și M. Țipișcă, conform căruia alcoolul este considerat drog ușor, fiind plasat în aceeași categorie cu cannabisul, codeina, ciupercile halucinogene.⁶³ Suntem de părere că într-un studiu juridic, cu atât mai mult într-o lucrare științifică, noțiunile, cu care se operează, trebuie privite din perspectiva legii, nu din perspectivă extrajuridică. Iar legiuitorul distinge în mod clar noțiunile „alcool” și „droguri”. A face abstracție de aceasta înseamnă a neglija principiul legalității.

În art. 209 și 322 C. pen. RM, legiuitorul folosește sintagma „substanțe cu efect narcotizant”. Ce înseamnă „substanțe cu efect narcotizant”? Are oare această noțiune același înțeles cu al noțiunii „substanțe narcotice”?

În varianta rusă a art. 209 și 322 C. pen. RM, noțiunea „substanțe cu efect narcotizant” este tradusă ca „одурманивающие вещества”. Noțiunea „одурманивающие вещества” este utilizată și în varianta în limba rusă a Legii nr. 382/1999, de această dată fiind tradusă ca „stupefiant”. De aici rezultă că prin „substanța cu efect narcotizant” ar trebui să înțelegem stupefiantul. Dar aceasta ar însemna să denaturăm înțelesul noțiunii „substanțe cu efect narcotizant”, așa cum acesta este conceput în art. 209 și 322 C. pen. RM. Aceasta deoarece în dispoziția acestui articol este indicat: „droguri, medicamente sau alte substanțe cu efect narcotizant”. Utilizarea de către legiuitor a conjuncției disjunctive „sau” arată că noțiunea „alte substanțe cu efect narcotizant” nu poate fi inclusă în noțiunea „droguri”. De aici se desprinde că nu pot fi identificate noțiunile „stupefiant” și „substanță cu efect narcotizant”. Prin urmare, este incorectă traducerea sintagmei „substanță cu efect narcotizant” ca „одурманивающее вещество”.

Dacă substanțele cu efect narcotizant nu sunt stupefiante și nu fac parte din rândul drogurilor, atunci care este înțelesul noțiunii „substanțe cu efect narcotizant”?

În opinia lui A. Borodac, lista substanțelor cu efect narcotizant (de exemplu, aminorexul, butalbitalul, vinilbitalul, ketazalamul, cloroformul, eterul etc.) este întocmită de CPCD.⁶⁴ Unele din substanțele nominalizate mai sus sunt incluse în lista nr. 2 „Substanțe cu acțiune drastică, aflate sub controlul internațional pe teritoriul Republicii Moldova” din Tabelul nr. 5 al Hotărârii nr. 7/1998 a CPCD. Să înțelegem că „substanțele cu acțiune drastică” și „substanțele cu efect narcotizant” înseamnă una și aceeași? Dar, în alin. (2) art. 248 C. pen. RM legiuitorul deja folosește un sinonim al noțiunii „substanțe cu acțiuni drastice”. Ne referim la noțiunea „substanțe cu efecte puternice”. Ar fi exagerat, în aceste condiții, să atribuim înțelesul de substanțe cu acțiune drastică încă unei noțiuni. Prin aceasta s-ar încălca flagrant regula, înscrisă la lit. e) art. 19 al Legii nr. 780/2001, potrivit căreia, în toate actele legislative, terminologia utilizată este constantă și uniformă. În concluzie, nu putem fi de acord cu opinia că prin „substanțe cu efect narcotizant” se au în vedere substanțele cu acțiune drastică (substanțele cu efecte puternice).

Sprijinim punctul de vedere conform căruia „alcoolul nu face parte din rândul substanțelor cu efect narcotizant; aducerea minorilor în stare de ebrietate este sancționată conform art. 169 din Codul cu privire la contravențiile administrative”.⁶⁵ Într-adevăr, interpretarea sistematică a dispoziției art. 209 C. pen. RM ne obligă să luăm în considerație și prevederile art. 169 din Codul cu privire la contravențiile administrative. Dacă, în contextul acestor prevederi, se stabilește răspunderea administrativă pentru aducerea minorului în stare de ebrietate, ar fi incorect să afirmăm că atragerea minorului la consumul

ilegal de alcool ar trebui să atragă aplicarea art. 209 C. pen. RM.

De asemenea, inhalanții chimici toxici nu pot fi considerați substanțe cu efect narcotizant. Aceasta deoarece, *de lege lata*, inhalanții chimici toxici sunt considerați droguri.

În condițiile în care nici inhalanții chimici toxici, nici alcoolul nu pot fi considerați substanțe cu efect narcotizant, considerăm că noțiunea „substanțe cu efect narcotizant” este lipsită de conținut și nu-și justifică prezența în art. 209 și 322 C. pen. RM. Pe cale de consecință, pentru a fi evitată interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale, recomandăm excluderea cuvintelor „sau alte substanțe cu efect narcotizant” din art. 209 și 322 C. pen. RM.

Anterior, s-a putut vedea că noțiunea generică de drog cuprinde nu numai noțiunea „substanță narcotică (stupefiant), dar și noțiunea complementară acesteia – „substanță psihotropă”. Care este locul substanțelor psihotrope în rândul drogurilor și în ce constă deosebirea dintre substanțele psihotrope și substanțele narcotice?

Literalmente, „psihotrop” înseamnă: „(medicament) cu acțiune asupra psihicului”⁶⁶; „(medicament) care acționează asupra psihicului”⁶⁷.

Pentru a afla sensul juridic al noțiunii „substanță psihotropă”, apelăm la prevederile Convenției asupra substanțelor psihotrope, adoptate la Viena la 21.02.1971 (în vigoare pentru Republica Moldova din 16.05.1995).⁶⁸ Conform lit. e) art. 1 al acestei Convenții, expresia „substanță psihotropă” se referă la orice substanță, fie că este de origine naturală, fie de origine sintetică, sau la orice produs natural din tabelele I, II, III sau IV”. Într-o manieră apropiată, noțiunea „substanță psihotropă” este definită la lit. r) art. 1 al Convenției ONU contra traficului ilicit de substanțe stupefiante și substanțe psihotrope: „Expresia „substanță psihotropă” desemnează orice substanță de origine naturală sau de sinteză sau orice produs din tabelele I, II, III, sau IV ale Convenției din 1971 cu privire la substanțele psihotrope”.

Definiția legală a noțiunii „substanță psihotropă” se conține la art. 1 al Legii nr. 382/1999 și la alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM. În ambele cazuri, prin „substanță psihotropă” se are în vedere substanța de origine naturală sau sintetică și preparatul conținând o astfel de substanță, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul ei abuziv.

Observăm că, de această dată, terminologia utilizată în cadrul reglementărilor internaționale și al reglementărilor interne în materie este una constantă și uniformă. Lipsesc dilema artificial creată de tipul „stupefiant/substanță narcotică”. Urmând litera convențiilor internaționale de referință, legiuitorul moldovean folosește formula adecvată „substanță psihotropă”.

Totuși, este regretabil că aceeași definiție legală desemnează două noțiuni diferite: „substanță psihotropă” și „substanță narcotică” (stupefiant).

În opoziție, în Legea nr. 339/2005 a României, noțiunile „substanță psihotropă” și „substanță stupefiantă” sunt definite aparte. În special, prin „substanță psihotropă” se înțelege „termenul desemnând substanțele înscrise în anexele la Convenția asupra substanțelor psihotrope din 1971”. Urmând acest model și ținând cont de definiția pe care am propus-o *supra* pentru noțiunea „substanță narcotică”, propunem ca, în sensul legii, prin „substanță psihotropă” să se înțeleagă „substanța de origine naturală sau sintetică, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul ei abuziv, dacă această substanță este indicată în lista substanțelor psihotrope, aprobată de Guvern”.

Lista substanțelor psihotrope din Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului include denumirile a 127 de substanțe psihotrope.

În funcție de gradul de pericol pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul abuziv al substanțelor psihotrope, aceste substanțe se clasifică în:

1) substanțe psihotrope care prezintă un pericol deosebit pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul lor abuziv;

2) substanțe psihotrope care prezintă pericol pentru sănătatea omului prin consecințele grave generate de consumul lor abuziv.

Astfel, reieșind din prevederile anexei la Legea nr. 382/1999, din prima clasă fac parte: brolamfetamina, catinonul, eticiclidina, amfetamina, fenciclidina etc. Din cea de-a doua clasă fac parte: amobarbitalul, catinul, barbitalul, diazepamul, fenobarbitalul etc.

În funcție de posibilitatea de utilizare a substanțelor psihotrope în scopuri medicale, acestea se clasifică în:

1) substanțe psihotrope inutilizabile în scopuri medicale;

2) substanțe psihotrope utilizabile în scopuri medicale.

Trebuie de menționat că în legea penală se ține cont de acest criteriu de clasificare. Astfel, la lit. c) alin. (3) art. 217 și lit. c) alin. (3) art. 217¹ C. pen. RM se folosește formula „cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”. Totodată, la lit. e) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM se utilizează formula „cu substanțe narcotice sau psihotrope a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”. În aceste ipoteze, formulele specificate desemnează o circumstanță agravantă: dacă substanța, care reprezintă obiectul material al infracțiunii, este inutilizabilă în scopuri medicale, există temeiul agravării răspunderii penale. În planul perfecționării legii penale, propunem revederea sintagmelor „cu utilizarea substanțelor...” și „cu substanțe...”. O asemenea manieră de descriere este potrivită pentru caracterizarea mijloacelor de săvârșire a infracțiunii, nu a obiectului material al infracțiunii. De aceea, recomandăm substituirea sintagmelor sus-menționate prin expresia „în privința substanțelor...”.

După această digresiune absolut necesară, să prezentăm clasele de substanțe psihotrope, conturate

în funcție de utilizarea acestor substanțe în scopuri medicale.

În acest sens, reieșind din prevederile anexei la Legea nr. 382/1999, din prima clasă fac parte: brolamfetamina, catinonul, eticiclidina, psilocibina, tenociclidina etc. Din cea de-a doua clasă fac parte: amfetamina, fenetilina, fenciclidina, catinul, alobarbitolul, diazepamul, nitrazepamul, fenobarbitalul, tetrazepamul etc.

În funcție de originea lor, substanțele psihotrope se clasifică în: substanțe psihotrope naturale și substanțe psihotrope sintetice și semisintetice. De exemplu, mescalina este o substanță psihotropă naturală. Pe de altă parte, amfetamina este o substanță psihotropă sintetică.

În funcție de impactul psihofarmacologic, substanțele psihotrope se clasifică în:

- 1) substanțe psihotrope depresive (psiholeptice);
- 2) substanțe psihotrope stimulente (psihostimulante);
- 3) substanțe psihotrope perturbatorii (psihodisruptive).

Din prima clasă fac parte: fenobarbitalul, barbitolul, metilfenobarbitalul, metaqualonul etc. Din cea de-a doua clasă fac parte: brolamfetamina, tenamfetamina, dexamfetamina, levamfetamina, metamfetamina, amfetamina etc. Din cea de-a treia clasă fac parte: fenciclidina, mescalina, psilocibina etc.

În pct. 4 art. 2 al Convenției asupra substanțelor psihotrope sunt stabilite criteriile în baza cărora o substanță poate fi recunoscută ca substanță psihotropă:

- a) substanța poate provoca:
  - 1) o stare de dependență și
  - 2) o stimulare sau depresiune a sistemului nervos central dând loc unor halucinații sau tulburări ale funcției motorii sau ale judecării ori comportamentului, ori percepției, ori dispoziției, sau abuzuri ori efecte nocive comparabile celor ale unei substanțe incluse în tabelul I, II, III sau IV și
- b) există suficiente motive să se creadă că substanța dă sau riscă să dea loc de abuzuri, în așa fel încât ea constituie o problemă de sănătate publică și o problemă socială care justifică punerea ei sub control internațional.

Însă, exact aceleași criterii sunt aplicabile în ipoteza recunoașterii unei substanțe ca substanță narcotică. De aceea, într-o anumită măsură, au dreptate J. Drăgan, Gh. Alecu și M. Țipișcă când afirmă: „Clasificarea substanțelor stupefiante și psihotrope pe tabelele existente la finele convențiilor din 1961 și, respectiv, din 1971 creează confuzie, afectându-le credibilitatea și, nu în cele din urmă, corecta lor calificare juridică. Drept exemplu de incoerență poate fi dată așezarea substanțelor halucinogene în rândul substanțelor psihotrope și nu al stupefiantelor, precum și plasarea cannabisului printre stupefiantele cele mai dăunătoare, iar a THC, alcaloidul cannabisului, printre

alte stupefiante”.⁶⁹ Într-un mod similar se exprimă alți autori: „Este destul de condițională delimitarea substanței psihotrope de substanța narcotică. Ordinea de recunoaștere a unei substanțe în calitate de substanță psihotropă este identică ordinii de recunoaștere a unei substanțe ca substanță narcotică”.⁷⁰

Unii autori încearcă să identifice deferențe specifice de ordin medical între substanțele psihotrope și substanțele narcotice. Astfel, I. Simakova susține că numitele substanțe se deosebesc prin „utilitatea terapeutică și sfera de aplicare (substanțele psihotrope sunt mai frecvent folosite în medicină, au o influență specifică asupra sistemului nervos central, sunt utilizate eficient pentru tratarea afecțiunilor psihice)”.⁷¹ Totuși, așa cum s-a văzut mai sus, sunt substanțe psihotrope utilizabile sau inutilizabile în scopuri medicale, așa cum sunt și substanțe narcotice utilizabile sau inutilizabile în scopuri medicale. De asemenea, după unii autori, tocmai substanțele narcotice sunt cele care au o influență specifică asupra sistemului nervos (influență stabilizantă, sedativă, halucinogenă etc.).⁷² Ceea ce nu vine în sprijinul opiniei exprimate de I. Simakova. La fel, trebuie de menționat că codeina fosfat intră în componența mixturii Behterev, care se administrează în cazul dereglărilor epileptice episodice și stării epileptice.⁷³ Iar, conform listei din Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului, codeina fosfat este partea activă a unor substanțe narcotice, și nu a unor substanțe psihotrope.

Nu din punct de vedere medical, dar din punct de vedere juridic, se deosebesc substanțele psihotrope de substanțele narcotice. Chiar dacă convențiile internaționale în materie pot conține anumite inexactități, după listele din conținutul lor sunt concepute listele substanțelor psihotrope și ale substanțelor narcotice din reglementările interne. Până la o eventuală modificare a lor, ele trebuie respectate. Sigur, divizarea în substanțe psihotrope și substanțe narcotice este mai degrabă o tradiție atinsă de desuetudine. Or, inițial, substanțe psihotrope au fost elaborate exclusiv pentru tratarea afecțiunilor psihice. Însă, cu timpul, în cazul unora din aceste substanțe, destinația s-a schimbat. Cel mai edifiant este exemplul substanței MDMA (3,4 – metilendioxi-metamfetamina), cunoscută mai mult sub denumirea „extasy”. Această substanță, inițial, a fost utilizată în SUA aproape nelimitat în practica psihoterapeutică. Însă, s-a demonstrat că această substanță contribuie la moartea unor grupuri de celule nervoase, după care folosirea ei în medicină a fost interzisă.⁷⁴ Totuși, această substanță continuă să fie inclusă în lista substanțelor psihotrope. Juridicește, ea este substanță psihotropă. Chiar dacă, sub aspect medical, nu mai are destinația inițială de utilizare în scopuri medicale. În concluzie, trebuie de menționat că, deși răspunderea pentru circulația ilegală a substanțelor narcotice și a substanțelor psihotrope este stabilită în aceleași norme – penale sau administrative – la nivel internațional și la nivel național se statuează regimuri juridice

distincte pentru cele două tipuri de substanțe. Aceasta se exprimă în stabilirea de liste (tabele) deosebite pentru substanțele psihotrope și substanțele narcotice. Tocmai de aceea, în procesul de aplicare a răspunderii penale trebuie să se opereze nu cu conceptul hibrid „substanță narcotică (stupefiant), substanță psihotropă” (folosit în art.1 al Legii nr. 382/1999 și în alin. (1) art. 134¹ C. pen. RM), dar cu conceptele diferențiate „substanță narcotică” („stupefiant”) și „substanță psihotropă”.

Note:

- ¹ E. Schmidt-Aßmann. *Staatrecht*. – Isensee, Kirchhof, 1987, p. 34.
- ² P.O. Халфина. *Критерий истинности в правовой науке // Советское государство и право*, 1974, nr. 3, p. 27.
- ³ *A se vedea*: I. Mrejeru. *Tehnica legislativă*. – București: Editura Academiei, 1979, p. 102.
- ⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 16-19.
- ⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38.
- ⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 73-77.
- ⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 16-18.
- ⁸ V.D. Zlătescu. *Introducere în legistica formală (tehnica legislativă)*. – București: Oscar Print, 1996, p. 69.
- ⁹ А. Скворцов. *Специальная юридическая терминология как средство юридической техники в уголовном праве // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники*. – Москва: ЛексЭст, 2004, p. 67.
- ¹⁰ V.D. Zlătescu. *Op. cit.*, p. 69.
- ¹¹ Th. Würtemberger. *Rolul metodologiei juridice în cadrul statului de drept și democratic // Revista Națională de Drept*, 2005, nr. 5, p. 37.
- ¹² Gh.C. Mihai. *Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept*. – București: Lumina Lex, 2001, p. 114.
- ¹³ *A se vedea*: F. Caballero. *Droit de la drogue*. – Paris: Pegas, 1997; J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țișișcă. *Elemente introductive în dreptul drogurilor*. – Constanța: Dobrogea, 2001.
- ¹⁴ Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. – București: Univers enciclopedic, 1998, p. 320.
- ¹⁵ *A se vedea*: F. Marcu. *Marele dicționar de neologisme*. – București: Saeculum I.O., 2004, p. 312.
- ¹⁶ J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țișișcă. *Op. cit.*, p. 39.
- ¹⁷ Commentaires sur la Convention unique sur les stupéfiants de 1961. – Nation Unies, New York, 1975, p. 461.
- ¹⁸ *A se vedea*: T. Amza. *Criminologie*. – București: Lumina Lex, 2002, p. 1038.
- ¹⁹ *A se vedea*: A. Boroș. *Infrațiuni contra unor relații de conviețuire socială*. – București: ALL, 1998, p. 75.
- ²⁰ *A se vedea*: T. Vasiliev, I. Stoiev. *Narcomania. Situația medico-socială și judiciară în Republica Moldova*. – Chișinău: Pontos, 2001, p. 264-283.
- ²¹ *Ibidem*, p. 286-288.
- ²² *Ibidem*, p. 390-393.
- ²³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 59-61.
- ²⁴ Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. 23. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p. 255-259.
- ²⁵ *Ibidem*, vol. 22, p. 353-357.
- ²⁶ T. Cotelnic, I. Ețcu, L. Lungu. *Dicționar juridic rus-român*. – Chișinău: Litera, 2001, p. 236.
- ²⁷ Закон Армении «О наркотических средствах и психотропных веществах» (извлечения) // www.medialaw.ru/exussrlaw/1/am/narko.htm
- ²⁸ Monitorul Oficial al României, 2000, nr. 362.
- ²⁹ *A se vedea*: A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 321.
- ³⁰ В. Кухарук. *Ответственность за незаконный оборот аналогов наркотических средств и психотропных веществ // Уголовное право*, 2003, nr. 4, p. 122-125.
- ³¹ *A se vedea*: J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țișișcă. *Op. cit.*, p. 10, 13, 39.
- ³² *Ibidem*, p. 13.
- ³³ Official Journal L019, 22/01, 1997, p. 0025-0031.
- ³⁴ L. Seche, M. Seche, I. Preda. *Dicționar de sinonime*. – București: Vox, 2000, p. 130.
- ³⁵ *A se vedea*: T. Amza. *Op. cit.*, p. 1038; Dicționarul explicativ al limbii române, p. 320; F. Marcu. *Op. cit.*, p. 312.
- ³⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38.
- ³⁷ *A se vedea*: А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Наркотики: преступность и преступления*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 100.
- ³⁸ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 362.
- ³⁹ Уголовный кодекс Республики Болгария / Под ред. А.И. Лукашова. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 84.
- ⁴⁰ Уголовный кодекс Аргентины / Под ред. Ю.В. Голика. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 81.
- ⁴¹ *A se vedea*: А.А. Крюков. *Насущные вопросы размеров наркотических средств и психотропных веществ // СибЮрВестник*, 2000, nr. 3, p.15-17.
- ⁴² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 208-210.
- ⁴³ *A se vedea*: Gh. Malic, Iu. Oancea. *Unele considerente ce vizează modificările operate în Codul penal al Republicii Moldova prin Legea nr. 277-XVI din 4 noiembrie 2005 // Revista Națională de Drept*, 2006, nr. 6, p. 71-72.
- ⁴⁴ *A se vedea*: T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 376-384.
- ⁴⁵ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.03.1999 nr. 1r/a-59/99 // A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 324.
- ⁴⁶ Gh. Mateuț, A. Mihăilă. *Logica juridică*. – București: Lumina Lex, 1998, p.115.
- ⁴⁷ *A se vedea*: И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Наркотики: социальные, медицинские и правовые аспекты*. – Минск: Новое знание, 2001, p. 38-41; А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Op. cit.*, p. 103.
- ⁴⁸ *A se vedea*: A. Boroș. *Op. cit.*, p. 77-81; O. Pop. *Drogurile: un flagel al lumii contemporane*. – Timișoara: Mirton, 2002, p. 3-9.
- ⁴⁹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 360-366.
- ⁵⁰ *A se vedea*: Э.А. Бабаян. *Некоторые проблемы терминологии в области наркотических средств // Правовые аспекты оборота наркотических, ядовитых веществ и прекурсоров*. – Москва, 2000, p. 121-13.
- ⁵¹ *A se vedea*: А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Op. cit.*, p. 99.
- ⁵² *A se vedea*: C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*. – București: ALL, 1997, p. 197; S. Brînză. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 105-106.
- ⁵³ *A se vedea*: Dicționarul explicativ al limbii române, p. 1031.
- ⁵⁴ *A se vedea*: F. Marcu. *Op. cit.*, p. 871.
- ⁵⁵ Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. 8. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p. 128-180.
- ⁵⁶ *Ibidem*, p. 214-247.
- ⁵⁷ Monitorul Oficial al României, 2005, nr. 1095.
- ⁵⁸ Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. 22. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p. 454-457.
- ⁵⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 24-26.
- ⁶⁰ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 274; S. Brînză. *Infrațiuni contra proprietății*. – Chișinău: USM, 1999, p. 133; E. Visterniceanu. *Răspunderea penală pentru tâlhărie*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p. 109.
- ⁶¹ S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 274.
- ⁶² Dicționarul explicativ al limbii române, p. 352.
- ⁶³ *A se vedea*: J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țișișcă. *Op. cit.*, p. 35.
- ⁶⁴ *A se vedea*: A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 237.
- ⁶⁵ S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 338.
- ⁶⁶ Dicționarul explicativ al limbii române, p. 867.
- ⁶⁷ F. Marcu. *Op. cit.*, p. 753.
- ⁶⁸ Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. 8. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p. 181-213.
- ⁶⁹ J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țișișcă. *Op. cit.*, p. 32.
- ⁷⁰ И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 328.
- ⁷¹ И. Симакова. *Правовая характеристика психотропных веществ // Уголовное право*, 2004, nr. 2, p. 122-125.
- ⁷² *A se vedea*: И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 325.
- ⁷³ *A se vedea*: Рецензурный справочник врача / Под ред. И.С. Чекмана. – Киев: Здоров'я, 1983, p. 129.
- ⁷⁴ *A se vedea*: И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 80.

SUBIECȚII CONTRACTULUI DE SERVICII TURISTICE

*Natalia CHIBAC,
magistru în drept*

Recenzent: *Valentina CEBOTARI,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)*

SUMMARY

The subjects of the contract for tourist services constitute a very important and complicated element. According to the national legislation in force they are analyzed in the field of tourism. Special attention is paid to the subjects of the offer which can be divided into two categories: the parties of the contract and other participants of the tourist legal relation.

O particularitate esențială a contractului de servicii turistice o constituie subiecții ofertei, care din punctul de vedere al normelor de drept în vigoare pot fi separați în două categorii: înseși părțile contractului și alți participanți la raporturile turistice. Potrivit art. 1131 C. civ. RM, o parte contractuală este denumită organizatorul călătoriei, agent turistic. În art. 3 al Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova¹ (în continuare – Legea 352-XVI/2006), se mai iscă un termen: turoperator. Potrivit acestui articol, agenția de turism este considerată agent economic, titular de licență pentru activitate turistică, specializat în achiziționarea de pachete turistice de la turooperatori și în comercializarea acestor pachete direct consumatorilor, precum și în comercializarea serviciilor proprii. Turoperatorul este considerat agent economic, titular de licență pentru activitate turistică, specializat în formarea de pachete turistice și în comercializarea acestora prin intermediul agențiilor de turism sau direct consumatorilor.

Prin urmare, pentru ca un agent economic să activeze în calitate de parte a contractului de servicii turistice el trebuie să corespundă unor prevederi legale, și anume: să fie înregistrat în această calitate într-o formă organizatorico-juridică prevăzută de legislația în vigoare și să obțină de la Camera de Licențiere licența pentru activitate turistică (art. 14 al Legii 352-XVI/2006). Mai mult, potrivit alin. (1) art. 15 al Legii 352-XVI/2006, persoana care gestionează o agenție de turism, o filială a acesteia sau o structură de primire turistică, precum și alte persoane care ocupă funcții conform Nomenclatorului funcțiilor din domeniul turismului supuse brevetării, este obligată să dețină

brevet de turism.² Acest brevet, potrivit art. 3 al Legii 352-XVI/2006, reprezintă un document prin care se atestă capacitatea profesională a persoanelor care îndeplinesc funcții de administrare în cadrul agențiilor economice din industria turismului, precum și alte funcții. Prin urmare, această condiție se referă doar la persoanele de conducere a structurilor respective.

Din esența legii rezultă că acest document poate fi eliberat doar persoanelor fizice cu capacitate de exercițiu deplină.

A doua grupă de subiecți ai ofertei serviciilor turistice o constituie o grupă specială de participanți la aceste raporturi. Această grupă este foarte numeroasă și diferită, care, nefiind nemijlocit parte a contractului de servicii turistice, participă direct în raporturile turistice prestând diferite servicii de ordin turistic. Potrivit art. 2 al Legii 352-XVI/2006, din această grupă fac parte:

✓ **agenții economici din industria turismului** – persoanele fizice și juridice prestatoare de servicii în domeniul turismului: servicii hoteliere, servirea mesei pentru turiști, transportarea turiștilor, excursii, ghidaj, agrement, tratament balnear, precum și alte servicii complementare. Potrivit Normelor metodologice și criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistice cu funcții de cazare și de servire a mesei, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 643 din 27.05.2003³, din tipurile de structuri de primire turistice cu funcții de cazare fac parte hoteluri, hoteluri-apartamente, moteluri, vile turistice, pensiuni turistice, campinguri, tabere de vacanță ș.a., iar din structurile turistice cu funcții

de servire a mesei fac parte: restaurante de 7 tipuri, baruri de 5 tipuri, cofetării, patiserii ș.a.;

✓ **ghidul turistic** – persoană fizică posesoare a brevetului de turism, care însoțește un vizitator sau un grup turistic și acordă acestora, în limitele contractului de servicii turistice, asistență calificată, oferind informații despre țara (localitatea) de sosire, patrimoniul ei natural și antropic;

✓ **rezidentul zonei turistice naționale** – persoană fizică sau juridică, înregistrată în modul stabilit de legislație, care desfășoară activitate de antreprinzător în zona turistică națională.

Sunt foarte importante corelațiile, coraporturile dintre acești participanți la raporturile turistice. În primul rând, ei pot fi în subordonare sau să activeze ca subdiviziune a agențiilor de turism și turoperatori. Aceștia prestează servicii în baza contractului de servicii turistice unic, dat fiind faptul că în acest contract sunt stipulate serviciile prestate de aceste persoane. Reglementarea juridică a acestor raporturi constă în faptul că, potrivit pct. 4 al Normelor metodologice și criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistice cu funcții de cazare și de servire a mesei, acest act normativ este obligatoriu pentru agenții economici proprietari și /sau administratori de structuri, indiferent de titlul de proprietate și forma juridică de organizare.

O altă situație poate fi în cazurile când unii agenți economici activează de sine stătător și direct nu se află în subordonarea agențiilor de turism sau a turoperatorilor, dar, activând în sfera turismului, acordă servicii în baza contractelor civile separate, fie de transport, de prestare a serviciilor etc. Aceste servicii se încadrează în noțiunea de „servicii turistice” prevăzută de art. 3 al Legii 352-XVI/2006, care stipulează că serviciile turistice sunt servicii prestate de către agenții economici din industria turismului, care includ cazarea, masa și transportarea turiștilor, serviciile de agrement, tratamentul balnear, asistența turistică și alte servicii complementare.

În temeiul art. 17 al Legii 352-XVI/2006, Ministerul Culturii și Turismului, asociațiile profesionale sau agenții economici din industria turismului pot fonda, în conformitate cu legislația națională, încă o structură din acest domeniu – birouri de informare turistică.

Potrivit art. 18 al Legii 352-XVI/2006, toate aceste organizații, în ansamblu, alcătuiesc structurile de primire turistică, care pot funcționa în Republica Moldova.

Pentru toate aceste organizații legislația națională stipulează încă o condiție necesară pentru activitatea

în domeniul turismului, și anume: să dispună de actul de clasificare eliberat de Ministerul Culturii și Turismului.

Prin urmare, toți participanții la serviciile turistice, după natura și caracterul lor de activitate, trebuie să se încadreze în noțiunea generală „*industria turismului*”, care, potrivit aceleiași legi, constituie un ansamblu de activități economice și comerciale destinate producerii de servicii turistice, corespunzătoare standardelor de clasificare, realizate prin structurile de cazare și alimentare, de agrement și de tratament balnear, de prestare a serviciilor de transport, de organizare a congreselor și conferințelor, cu destinație sportivă, prin birouri de informare turistică, prin turoperatori și agenții de turism (art. 3 al Legii 351-XVI/2006).

Pentru ca toți acești subiecți să participe la raporturile turistice, legislația în vigoare stabilește încă unele condiții, și anume: ca ei să fie incluși în Registrul turismului și să dispună de patrimoniu și resurse turistice. Astfel, potrivit art. 3 al Legii 352-XVI/2006, Registrul turismului reprezintă un registru care conține informații din domeniul turismului, inclusiv despre persoanele deținătoare de brevete de turism și despre patrimoniul turistic al țării. Patrimoniul turistic reprezintă un ansamblu de elemente ce stau la baza desfășurării activității turistice pe un anumit teritoriu, incluzând resursele turistice naturale și antropice, baza tehnico-materială, infrastructura generală, infrastructura turistică și bunurile destinate consumului turistic. Potrivit art. 9 al Legii 352-XVI/2006, patrimoniul turistic este format din bunuri proprietate publică și bunuri proprietate privată.

Resursele turistice reprezintă un ansamblu de elemente naturale și antropice care, prin calitățile și specificul lor, sunt recunoscute și valorificate prin turism în măsura în care nu sunt supuse unui regim de protecție integrală. Resursele turistice pot fi naturale (elemente geomorfologice, de climă, de floră și de faună, peisaje, zăcăminte de substanțe minerale etc.) și antropice (monumente și site-uri arheologice, monumente, ansambluri și rezervații de arhitectură, monumente și ansambluri memoriale, monumente tehnice și de artă, muzee, elemente de folclor și artă populară etc.).

Ca participanți ai raporturilor turistice pot figura companiile specializate de asigurare, care, prin intermediul agenților economici din industria turismului, încheie contracte de asigurare ce prevăd plata unor despăgubiri în cazul producerii de riscuri asigurate (accidente rutiere, vătămarea sănătății etc.).

Coordonarea, monitorizarea, apărarea, promovarea și reprezentarea agenților economici din

industria turismului poate avea loc printr-un subiect de drept cu titlu de asociație profesională din domeniul turismului. Această asociație are dreptul, de asemenea, să organizeze diverse acțiuni speciale destinate activității turistice (art. 3 al Legii 352-XVI/2006).

Al doilea subiect al raporturilor contractuale este turistul⁴ – persoană fizică care se deplasează în orice loc, altul decât locul de reședință, pe o durată de cel puțin 24 de ore și în alt scop decât desfășurarea unei activități remunerate în locul vizitat. În această calitate, după cum rezultă din actele normative în vigoare, pot activa doar persoane fizice, atât cu capacitate deplină de exercițiu, cât și minori. Ultimii pot avea calitatea de turist dacă călătoresc împreună cu părinții, pedagogii, alte persoane din instituțiile de învățământ și/sau însoțite de ghidul turistic.

Turistul poate călători de unul singur sau în cadrul unui grup turistic, care, potrivit normelor de drept, este constituit din șase sau mai multe persoane afiliate în vederea efectuării unei călătorii, petrecerii unui sejur, vizitării unor obiective turistice.

Potrivit legii naționale, calitatea de turist o poate avea și vizitatorul, care, așa cum prevede art. 3 al Legii 352-XVI/2006, este persoana fizică care se deplasează în orice loc, altul decât locul său de reședință, pentru o perioadă mai mică de un an și în alt scop decât desfășurarea unei activități remunerate în locul vizitat. Ca participant la raporturile turistice poate fi și excursionistul – persoană care vizitează o zonă sau o destinație turistică pe durata unei zile (fără a efectua o înnoptare la destinație). Din această prevedere legală, care de asemenea este stipulată în art. 3 al Legii 352-XVI/2006, rezultă că în această calitate pot activa doar persoane fizice. Prin urmare, din prevederile legale putem concluziona că unica diferență dintre turist, vizitator, excursionist este termenul de deplasare la odihnă, adică: turistul se deplasează pe o durată de cel puțin 24 ore, vizitatorul – pe o perioadă mai mică de un an, iar excursionistul – pe durata unei zile. Suntem de părere că aceste denumiri separate și diferite, din punctul de vedere al terminologiei, nu sunt cele mai reșite. În opinia noastră, cel mai optimal variant ar fi

ca în legislație să fie stipulat un singur termen - turist, persoană care se deplasează în orice loc, altul decât locul său de reședință pe o durată de cel puțin o zi, dar nu mai mare de un an. Putem argumenta această poziție prin faptul că toate persoanele, care se deplasează în orice loc, altul decât locul de reședință și în alt scop decât desfășurarea unei activități remunerate în locul vizitat, beneficiază de servicii turistice, prestate de organizațiile din industria turismului și se folosesc de patrimoniu turistic unic.

Articolul 1135 C. civ. RM stipulează o novație legislativă originală, potrivit căreia turistul are dreptul să ceară, înainte de începutul călătoriei, ca un terț să preia drepturile și îndatoririle sale din contractul de călătorie (se are în vedere contractul de servicii turistice). Turistul trebuie să înștiințeze agentul turistic în termene utile despre cesiunea drepturilor, pentru a putea perfecta toate formalitățile legate de substituție. Organizatorul călătoriei este obligat să accepte substituția turistului, cu excepția cazurilor în care terțul nu corespunde condițiilor călătoriei⁵, bunăoară, vârsta, starea sănătății etc.

Note:

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 14-17.

² În prezent, în vigoare este Nomenclatorul funcțiilor în domeniul turismului aprobat prin Ordinul Agenției Naționale de Turism nr. 51 din 01.11. 2001 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 133-135). Luând în considerație tendințele legislației naționale cu privire la licențierea unor genuri de activitate, în viitorul apropiat nu este exclus faptul că brevetarea în domeniul turismului va fi revăzută.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 99-103.

⁴ În noul Cod civil al Republicii Moldova, în art. 1132 și art. 1133, bunăoară, se utilizează și termenul „client”. Considerăm că această utilizare este corectă, dat fiind faptul că până la încheierea contractului orice persoană fizică are calitatea universală de client, calitate potențială de a deveni în viitor turist.

⁵ A se vedea: O. Efrim. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. II. – Chișinău: ARC, 2006, p. 703.

ASPECTE COMPARATE ÎN ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A MUNICIPIILOR-CAPITALĂ

Valeriu NEMERENCO,
doctorand

Recenzent: *Victor POPA,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

SUMMARY

Although the term „capital city” has no uniform definition, it is well known in every European state which city holds this title. In identifying the capital of a country we can refer to the historical traditions or the existing social consensus or we can think of the seat of government, claiming that the city where the Parliament, the national Executive and the high courts (and possibly other power institutions) work, must be the capital. Another strategy is to use the legal definition of the capital city, in which case we can rely on the relevant legal texts designating the location of the capital.

As far as constitutional recognition of the capital is concerned, in theory the countries reported can be grouped into two clusters: those where this status is entrenched in the fundamental law and those where it is not. But in practice it is not so simple because in some cases, although there is no particular provision designating the capital city, there are indirect references to the municipality holding this rank.

Rolul și importanța capitalei într-un stat se materializează prin stabilirea unor regimuri juridice speciale. DEX-ul definește noțiunea de capitală ca oraș de reședință în care își au sediul organele supreme ale puterii de stat sau orașul în care își au sediul organele de conducere ale unei unități administrativ-teritoriale.

Deși termenul „municipiu-capitală” nu are o definiție uniformă în toate țările, el este bine cunoscut în fiecare stat în care orașul deține acest titlu. La identificarea capitalelor statelor se pot face referințe la tradiții istorice sau la un consens social existent. Sau putem susține că orașul în care se află Guvernul, Parlamentul, Președintele, alte autorități publice centrale trebuie să fie considerat capitala țării. Un alt punct de vedere este utilizarea actelor legale cu referință la reședința capitalei.

Din punctul de vedere al recunoașterii constituționale, capitalele țărilor pot fi divizate în două mari categorii: *prima categorie* o constituie capitalele al căror statut este fixat în Legea Fundamentală; a *doua categorie* o formează capitalele al căror statut nu are o reglementare constituțională. Dar, din punct de vedere practic, nu este așa de simplu, deoarece în unele cazuri, deși nu există prevederi speciale referitor la municipiul-capitală, există referiri indirecte referitor la capitală.¹

În unele cazuri, municipiul-capitală are o recunoaștere constituțională multiplă. Astfel, Viena în

Austria și Berlin în Germania sunt nu numai capitalele statului federal, dar concomitent sunt și capitalele statelor federate (Landuri), statutul lor propriu fiind recunoscut în Legea Fundamentală. În plus, statutul juridic al acestor municipii este reglementat prin Legea Fundamentală a landului, astfel ele având un statut juridic diferit – în calitate de capitală a statului reglementat prin Constituția federală și de capitală a landului, reglementat prin Constituția landului respectiv. În Rusia, Moscova de asemenea este recunoscută constituțional ca subiect al Federației.

Astfel, este important a menționa că în aceste cazuri recunoașterea constituțională alternativă relatează nu numai la statutul capitalei la nivel național, dar mai degrabă la poziția capitalei într-un stat federal – în Austria sau Germania, a capitalelor unor entități federale – Berna în Elveția, Brussels în Belgia sau a unei regiuni – în cazul Croației.

Constituția Irlandei stabilește că Președintele țării *va avea reședință oficială în orașul Dublin sau în imediata apropiere* și că adunarea legislativă trebuie să fie situată în orașul Dublin sau în imediata apropiere sau în așa alt loc ca (adunarea legislativă) să poată din când în când să decidă (în realitate, Președintele a avut reședința numai în Dublin).

O privire de ansamblu ne permite să afirmăm că capitalei îi este caracteristic faptul că în ea își are reședința Guvernul. Aceasta se referă și la

municipiul Dublin – capitala reală a Irlandei, însă fără a fi menționată expres. Aceeași caracteristică este valabilă și pentru Letonia, unde Constituția face numai o singură referință la Riga, menționându-se că în acest oraș își are reședința Parlamentul. Într-o situație asemănătoare se află și Norvegia, unde, conform articolului 68 al Constituției (de la 1814), Parlamentul se convoacă în capitala (hovedstad) Regatului.

Constituția Republicii Moldova stipulează că statutul Chișinăului este reglementat prin lege organică, fără a se face careva referință la statutul juridic al municipiului-capitală.

Constituțiile naționale ale Ciprului, Danemarcei, Estoniei², Finlandei, Franței, Greciei, Maltei, Portugaliei, Suediei și Marii Britanii³ nu conțin referințe specifice la municipiile-capitală și statutul loc. În țările sus-menționate, acest statut este atașat la municipalitatea relevantă ori la alte texte legale (de nivelul legislației de bază) sau la regulile convenționale și consensul politic. În unele țări, statutul capitalelor este stipulat nu în Legea Fundamentală, dar în alte texte legislative. Așa situație se întâlnește în Estonia, unde Actul de divizare administrativă din 1995 a recunoscut orașul Tallinn în calitate de capitală a țării. Doar în Grecia statutul capitalei este reglementat prin decret; prin ordonanța din 1834 a fost recunoscut statutul de capitală al municipiului Atena.

Actualmente, noțiunea de capitală se asociază cu orașul unde își are reședința administrația țării. În majoritatea țărilor lumii capitalele sunt supuse unor regimuri juridice speciale și administrarea

lor se efectuează conform statutelor speciale ale acestora.

Astfel, în dependență de reglementarea legislativă a statutului capitalei, țările pot fi divizate în trei categorii. Din *prima categorie* fac parte țările în care principiile fundamentale de funcționare a municipiului-capitală este reglementat prin Constituție – Austria. *A doua categorie* o constituie statele în care statutul capitalei este reglementat prin legi speciale: Berlin – Verfassung von Berlin; Bruxelles – act special din 12 ianuarie 1989 privind instituțiile Bruxellesului; Copenhaga – până în anul 1998 orașul Copenhaga se administra după un act administrativ special. Autoritatea Mare a orașului Copenhaga (Hovedstadens Udvalgsrad, sau „HUR”) a fost constituită la 1 ianuarie 2000; Praga – actul privind orașul-capitală Praga, nr. 131 din 2000; Paris – Legea privind Parisul, Lionul și Marsilia din 1975; Varșovia – actul privind autoadministrarea locală a Varșoviei din 1994; Zagreb – Legea privind orașul Zagreb. *A treia categorie* o constituie statele în care statutul capitalei este reglementat prin capitole sau secțiuni speciale din legea-cadru privind administrația publică locală, de exemplu Tirana. Legea nr. 7605 din 15 septembrie 1992 reglementează statutul orașelor, inclusiv al capitalei Tirana și al subdiviziunilor administrative.

Un alt aspect al municipiilor-capitală este și mărimea lor, sau raportul dintre populația capitalei și restul populației țării. În dependență de cota-parte a populației capitalei în totalul populației statului, municipiile-capitală pot fi clasificate în patru categorii de bază.⁴

Tabel

Cota-parte a populației capitalei în totalul populației țării*

Sub 10%	Amsterdam, Atena, Berlin, Berna, Bratislava, Bruxelles, București, Copenhaga, Kiev, Lisabona, Londra, Madrid, Monaco, Paris, Roma, Stockholm, Varșovia
10,1-20,0%	Belgrad, Budapesta, Chișinău, Dublin, Helsinki, Ljubljana, Luxemburg, Minsk, Oslo, Praga, San Marino, Sarajevo, Sofia, Tirana, Vaduz, Valleta, Viena, Vilnius, Zagreb
20,1-30,0%	Nicosia, Skopje, Tallinn
30,1-40,0%	Reykjavik, Riga

* Sursa: Der Fischer Weltalmanach 2004. Zahlen, Daten, Fakten.

Analizând datele prezentate în Tabel, putem concluziona că în municipiile-capitală locuiesc până la 20% din populația statului și numai în 5 capitale locuiesc mai mult de 20% din populație: Nicosia (25,6%), Skopje (21,8%), Tallinn (29,4%), Reykjavik (40%) și Riga (32,4%). Important este a menționa că nu există o proporționalitate directă între numărul populației capitalei și al populației totale a statului.

Însă, se observă o legitate: că în statele cu o populație de până la 10 mln. locuitori populația capitalei depășește indiciul de 10,1%, cu excepția capitalelor Copenhaga, Bratislava, Berna, Stockholm și Lisabona, a căror populație este sub 10% din populația țării. În țările cu o populație de circa 10 mln., acest indiciu nu depășește, de regulă, 10%, cu excepția municipiilor Budapesta, Praga, Belgrad. Astfel, putem conchide

că, cu cât populația statului este mai mică, cu atât mai mare este tendința populației de a locui în capitală. Tendința este determinată și de teritoriul acestor țări, relativ mic, și de lipsa unor centre regionale atractive pentru populație.

În municipiile-capitală nu există un model unic de formare a autorităților publice districtuale. Astfel, în majoritatea municipiilor cu o administrare descentralizată consiliul districtului se constituie în urma alegerilor locale la care participă populația din circumscripția administrativă dată. În unele țări, consiliul districtului se constituie de către consiliul municipal. Astfel, în primul caz, consiliul districtului reflectă opțiunile politice ale cetățenilor din districtul dat, iar în al doilea caz reflectă structura politică a consiliului municipal. Indiferent de modelul de constituire a consiliului districtului, trebuie găsit, fără îndoială, răspuns la întrebarea (în opinia noastră – principială): metoda aplicată de constituire a consiliului districtual, va spori ea oare interesul populației din district în soluționarea problemelor din acest domeniu?

De exemplu, în Viena consiliul se constituie în fiecare district, însă poate fi constituită și o singură autoritate executivă care poate funcționa pentru câteva districte.

În Roma nu sunt districte propriu-zise și cetățenii aleg așa-numitul președinte al districtului care este asistat de 4 adjuncți.

De asemenea, se utilizează și o combinație din ambele modele. De exemplu, în Tallinn consiliile districtelor sunt constituite de consiliul municipal în temeiul rezultatelor alegerilor municipale și candidații care obțin cel mai mare număr de voturi în districtul dat pot fi numiți în consiliul districtului dacă cota de alegere depășește 5 la sută. Această modalitate de constituire a consiliului districtului este mai aproape de al doilea model, deoarece rolul de constituire îi revine consiliului municipal, dar are și caracteristici ale primului model, deoarece se iau în considerație și opțiunile alegătorilor pentru candidații concreți.

Autoritatea executivă a districtului (primarul, pretorul etc.) poate fi constituită cel puțin prin trei modalități:

1) primarul districtului este ales/numit de consiliul districtului;

2) primarul districtului este numit de către autoritățile publice ale municipiului (consiliul municipal, primarul municipiului);

3) primarul districtului este ales în mod direct de cetățeni (de exemplu, Bratislava). Această cale de constituire a autorității executive a districtului este folosită mai rar. În Roma, după cum s-a menționat, cetățenii aleg așa-numitul președinte al districtului,

care are numai atribuții administrative și care este asistat de 4 adjuncți.

Organizarea administrativă a municipiului București

Potrivit Constituției României, municipiul București este capitala țării. Municipiul București este cel mai mare oraș din România, având o populație ce depășește două milioane de locuitori.

În perioada interbelică a fost adoptată „Legea pentru organizarea administrațiunii municipiului București” din 1929 (publicată în Monitorul Oficial nr. 202 din 11 septembrie 1929), care prevedea organizarea administrației municipiului București și a comunelor sale suburbane (12 la număr), existând un primar general, un consiliu general format din „primarii și din consilierii aleși ai celor 4 sectoare ale municipiului, din primarii comunelor suburbane și din *consilierii de drept* prevăzuți de Legea pentru organizarea administrației locale”, care aveau doar un vot consultativ.

Legea României cu privire la administrația publică locală, nr. 215/2001, modificată, reglementează, în capitolul V, organizarea și funcționarea administrației publice atât la nivelul municipiului, cât și al subdiviziunilor acestora. Potrivit legislației în vigoare, municipiul București reprezintă o unitate administrativ-teritorială cu trăsături proprii, distincte de ceea ce caracterizează, în ansamblu, celelalte municipii ale României. Aceste trăsături sunt determinate, în principal, de faptul că, potrivit Legii nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României, municipiul București este organizat în 6 sectoare numerotate de la I-VI, care, potrivit art. 92 al Legii privind administrația publică locală, nr. 215/2001, sunt numite subdiviziuni administrativ-teritoriale. Se consacră astfel regula că sectoarele nu sunt unități administrativ-teritoriale distincte, ci sunt subdiviziuni ale unei unități administrativ-teritoriale, care este municipiul București, și că astfel de subdiviziuni sunt organizate numai în municipiul București. Personalitate juridică are doar municipiul București. Autoritățile publice municipale sunt reprezentate prin primarul general – ca autoritate executivă și Consiliul General – ca autoritate deliberativă. Fiecare sector are, la rândul său, un primar și un consiliu local, toate alese prin vot universal, direct și secret. În prezent, în România numai municipiul București este organizat în subdiviziuni administrativ-teritoriale numite sectoare.

Astăzi în România se discută că, datorită specificului actual al municipiului București, se impune adoptarea unei legi speciale pentru administrarea Capitalei, iar Consiliul General să fie constituit din consilieri aleși la nivelul sectoarelor.

Organizarea administrativă a municipiului Paris

Parisul reprezintă o comună, ca unitate administrativ-teritorială, având în componența sa 20 de districte administrative, care sunt numite arondismente. Aceste subdiviziuni ale Parisului sunt sub supravegherea primarului de Paris. Există un singur buget pentru întreaga comună, în care sunt prevăzute cheltuieli administrative pentru fiecare arondisment.

În Franța de statut juridic special beneficiază Parisul, Marsilia și Lionul. Pe parcursul unei perioade îndelungate de timp Parisul avea un statut special care îl deosebea de statutul altor colectivități locale din Franța. Astfel, nu exista funcția de primar al Parisului, ales de consiliul municipal, dar exista numai funcția de președinte al Consiliului Parisului, ale cărui competențe aveau, în principal, un caracter onorific. De asemenea, existau primari ai arondismentelor, fiind funcționari numiți de guvern și exercitând funcții în calitate de reprezentanți ai statului.⁵

Prin Legea din 30 decembrie 1975 a fost anulat statutul special al Parisului, în general, capitala administrându-se ca și celelalte orașe din Franța. Însă, divizarea în arondismente a fost menținută, arondismentul transformându-se, pe de o parte, în circumscripție electorală pentru alegeri municipale (membrii Consiliului Parisului se alegeau în arondismente), pe de altă parte – în circumscripție administrativă în care erau plasate diferite servicii statale, o parte din care au trecut, ca și în alte orașe ale Franței, în competența primarului.

Prin Legea nr. 82-1169 din 31 decembrie 1982 (publicată la 1 ianuarie 1993) statut special juridic a fost acordat Parisului, Marsiliei și Lionului.⁶ Statutul juridic special al Parisului, Marsiliei și Lionului se deosebește prin existența a două niveluri administrative: nivelul municipal și nivelul arondismentului (sau al grupurilor de arondismente).

Structura administrativă a municipiului Paris în două niveluri are drept scop realizarea principiului descentralizării, apropierea administrației publice locale de cetățeni și implicarea lor în procesul de luare a deciziilor la nivel local.

Pe de altă parte, această structură în două niveluri poate cauza și unele disfuncționalități. În primul rând, autoritățile publice din arondisment se pot transforma într-o anexă a sistemului administrativ al municipiului, care o face destul de voluminoasă. În al doilea rând, autoritățile publice ale arondismentului pot deveni concurenți direcți pentru autoritățile publice municipale, ceea ce va duce la divizarea municipiilor și, ca rezultat, activitatea și colaborarea vor fi ineficiente.

Organizarea administrativă a Londrei

Londra – capitala Marii Britanii, beneficiază de o organizare specifică în cadrul căreia circumscripțiile administrative sunt de diverse forme, cele mai importante fiind: a) City, b) Burgurile metropolitane și c) Comitatul Londrei.⁷

City cuprinde doar o milă pătrată din teritoriul Londrei și se compune din birouri, buticuri, bănci, hoteluri și locuințe, care nu adăpostesc peste noapte mai mult de 13.000 de locuitori. În fruntea acestei diviziuni administrative se află lordul primar și 26 de consilieri – magistrați care formează Consiliul sau Curtea consilierilor magistrați.⁸ Acest consiliu, împreună cu alți 206 consilieri, formează Curtea consiliului comunal, care reprezintă autenticul consiliu comunal, înzestrat cu puteri depline pentru administrarea capitalei.

În afară de City, Londra este divizată, la nivel local, în 32 burguri (boroughs), acestea fiind administrate după aceleași reguli care se aplică celorlalte burguri. Burgurile au fost create în anul 1965; acestea au substituit vechile burguri metropolitane care au administrat capitala încă din perioada Victoriană.

Consiliul Mare al Londrei (Greater London Council – CLC) a fost constituit în anul 1965 și îngloba cele 32 de burguri și City-ul londonez, acoperind o suprafață de circa 800 de mile pătrate cu o populație de 7 milioane.⁹ Comitatul Londrei era condus de un consiliu compus din 124 membri, aleși pentru o perioadă de 4 ani, în fruntea căruia se afla un președinte. Marele Consiliu al Londrei era responsabil de organizarea serviciilor de transport și de pompieri, în colaborare cu burgurile organiza serviciile de întreținere a drumurilor, a locuințelor, planifica spațiile de odihnă și recreație. Marele Consiliu al Londrei a fost desființat în anul 1986, funcțiile lui fiind repartizate consiliilor burgurilor și Corporației orașului Londra (Corporation of the City of London). Alte funcții ale Marelui Consiliu al Londrei au fost preluate de diferite departamente guvernamentale sau alte autorități publice (corporații publice).

Din anul 2000 în Londra a fost constituită o autoritate publică locală cu Adunare și Primar ales direct. Alegerile locale se desfășoară o dată la patru ani în prima zi de marți a lunii mai. Asociația Guvernului Londrei (the Association of London Government) ca autoritate publică există din anul 2000, fiind o organizație umbrelă care include 32 de consilii ale burgurilor și Corporația Londrei.

După toate modificările efectuate, Londra se găsește în situația de a fi singura capitală din lume (din cele mai importante), care nu are o autoritate responsabilă pentru toate serviciile și activitățile pe care orice mare oraș este îndreptățit să le ceară.

Structura administrativă a municipiului Budapesta

Municipiul Budapesta, care are statut și de district, constituie, împreună cu districtul Pesta, Regiunea centrală a Ungariei – una dintre cele șapte regiuni create în 1999 ca regiuni de dezvoltare și regiuni statistice conform cerințelor statistice ale Uniunii Europene. Municipiul Budapesta și districtul Pesta sunt unități administrative separate. Municipiul Budapesta este cel mai mare oraș din Europa Centrală și reprezintă o singură municipalitate. Budapesta este organizată într-un sistem funcțional de două niveluri: municipiul Budapesta – capitală în ansamblu, și cele 23 de districte (kerületek) administrează afacerile publice locale și exercită autoritate publică în teritoriile subordonate; între aceste niveluri nu există raporturi de subordonare. În scopul asigurării eficiente a activității administrației publice a capitalei Ungariei, prin lege sunt delimitate competențele dintre municipiul Budapesta și districtele sale; aceasta pentru a se evita dublarea funcțiilor.

Autoritățile publice locale ale municipiului Budapesta sunt Adunarea Generală și primarul municipiului. Adunarea Generală se constituie din 66 de consilieri municipali, care se întrunesc în ședințe publice cel puțin o dată în lună. Alegerea în Adunarea Generală se organizează o dată la patru ani, de regulă, în luna octombrie. Alegerea în Adunarea Generală are loc pe principiul votului proporțional pe listă de partid sau bloc electoral și fiecare alegător poate vota doar pentru o singură listă. În districtele din componența Budapestei alegerile se desfășoară după o altă modalitate: 60% din mandate sunt alocate circumscriptiilor uninominale și 40% – listelor de partid.

În cadrul Adunării Generale sunt organizate 21 de comitete permanente având în componență de la 7 până la 13 membri. Sarcinile de bază ale comitetelor sunt elaborarea deciziilor Adunării Generale în domeniul său de competență și exercitarea controlului asupra realizării lor. Domeniile principale de competență ale comitetelor permanente sunt următoarele: sănătatea publică, integrarea europeană, dezvoltarea economică și asigurarea cu locuri de muncă, minoritățile, mediul înconjurător, educația și cultura, asistența socială și locuințele sociale, planificarea municipală.

Organizarea administrativă a municipiului Bratislava

Municipiile Bratislava și Kosice au statute juridice speciale stabilite prin lege. Legea cu privire la capitala Republicii Slovacia, nr. 377/1990, recunoaște Bratislava drept capitală în care sunt plasate Parlamentul și Guvernul. Conform acestei legi, Bratislava este municipalitate, în același rând – și părțile ei componente. Municipiul Bratislava este

situat în regiunea Bratislava, din care fac parte încă trei districte: Malacky, Pezinok și Senec.

Autoritățile publice ale municipiului Bratislava sunt Consiliul municipal și primarul (Starosta), care sunt aleși pentru 4 ani prin scrutin universal. Municipiul Bratislava este divizat în 5 districte, fiecare cu un oficiu al districtului și 17 municipalități. Membrii oficiului districtului și președintele districtului sunt numiți de Guvern. Districtele sunt divizate în municipalități, fiecare cu Consiliul și primarul municipalității propriu. Consiliul municipal Bratislava se constituie din 80 de consilieri.

Organizarea administrativă a Romei

Municipiul Roma este divizat în 19 burguri (boroughs/circoscrizioni/municipi). În ianuarie 2001 Consiliul municipal, în scopul asigurării descentralizării, a adoptat un act normativ prin care a fost modificată structura administrativă a orașului și stabilite noi competențe. Populația alege președintele burgului. Președintele burgului desemnează 4 adjuncți (assessori circoscrizionali) care constituie comitetul executiv al burgului. În prezent, la nivelul autorităților publice centrale (Parlamentul și Guvernul) se discută posibilitatea acordării municipiului Roma statut de oraș metropolă (citta metropolitana). Roma, ca capitală a Republicii Italia, nu are un statut special, consiliul municipal și primarul au aceleași atribuții ca și alte orașe ale Italiei, aplicându-se aceleași reguli ca pentru orice unitate administrativ-teritorială de nivelul I. De exemplu, Roma găzduiește un al stat – Vaticanul, toate oficiile guvernamentale, 10 universități cu circa 200.000 de studenți, un număr relevant de instituții din sfera tehnologiilor informaționale și de comunicare, două aeroporturi internaționale, are o populație de circa 3,5 milioane și un trafic de turiști de circa 17 milioane anual.

Note:

¹ E. Yeritsyan. *Status of capital cities*. – CPLRA, Council of Europe, April, 2007.

² Constituția Estoniei face referință specială la Tallinn, fixând că alegerile locale în municipiu trebuie să se desfășoare în districtele din componența municipiului. Constituția îi conferă municipiului Tallinn un statut administrativ special, fără a menționa că este capitala statului.

³ Marea Britanie nu are o Constituție scrisă.

⁴ Capital City Administration: Opportunities and Challenges, 4th City Administration Conference, Tallinn, 22-24 September, 2004.

⁵ *A se vedea:* Grimaux Geneviève. *L'organisation Administrative de la France*, 1994, p. 219.

⁶ *Ibidem*, p. 220.

⁷ *A se vedea:* I. Vida. *Puterea executivă și administrația publică*. – București: Regia autonomă „Monitorul Oficial”, 1994, p. 176.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *A se vedea:* I. Alexandru. *Drept administrativ comparat*. – București: Lumina Lex, 2003, p. 144-147.

MODIFICAREA, REVOCAREA, CADUCITATEA ȘI NULITATEA TESTAMENTULUI

Iulia BĂNĂRESCU,
magistru în drept

Recenzent: **Elena CONSTANTINESCU,**
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

This article contains the main provisions concerning the alteration, revocation and cancellation of the will. The cases expressly provided by the legislation in force of tacit revocation, total and partial revocation. More than that, it describes the new elements introduced by the new Civil Code, comparison elements of different legislations and different cases solved in the courts of Republic of Moldova.

O dată fiind întocmite în una dintre formele prevăzute de lege, testamentele își produc efectele din momentul deschiderii succesiunii. În anumite cazuri, însă, testamentele sunt lipsite de eficacitate juridică, fiind desființate cu efect retroactiv. Astfel, ele pot fi declarate nule – atunci când nu au luat naștere în mod valabil sau, deși au fost întocmite perfect valabile, ele vor fi desființate, în tot sau în parte, datorită unor cauze posterioare: modificarea, revocarea și caducitatea testamentelor.

Modificarea și revocarea testamentului.

Testamentul, fiind un act unilateral de ultimă voință a testatorului, este modificabil sau revocabil prin definiție. În conformitate cu principiul libertății testamentare, testatorul este în drept să modifice sau să revoce testamentul întocmit de el în orice timp după realizarea acestuia, fără a înștiința pe cineva, fără a cere acordul cuiva, fără a coordona acțiunile sale și fără a indica pricinile modificării sau revocării lui.¹

După cum se manifestă voința, modificarea sau revocarea poate fi *expresă* sau *tacită*.²

Modificarea sau *revocarea* este *expresă* atunci când rezultă dintr-o declarație formală ulterioară a testatorului în acest sens. Potrivit art. 1465 lit. b) C. civ. RM, ea se realizează „prin depunerea unei cereri la notar”. O asemenea cerere nu reprezintă un nou testament. În ea se indică doar date despre testator, data și locul autentificării testamentului, numele, inițialele notarului care a autentificat testamentul, denumirea biroului notarial sau numele și funcția persoanei competente care a autentificat testamentul și numărul de registru al testamentului.³ În legătură cu acest fapt, Legea cu privire la notariat, prin art.52 alin. 5, menționează că semnătura de pe cererea de revocare sau modificare a testamentului trebuie autentificată notarial.

Cererea cu privire la modificare sau revocare trebuie să fie depusă la biroul notarial unde a fost autentificat testamentul. Dacă o asemenea cerere se prezintă de testator la alt birou notarial, notarul, la primirea cererii, este obligat să o transmită la locul unde a fost autentificat testamentul. Notarul va face mențiunea respectivă pe exemplarul testamentului modificat sau revocat, în registrul de evidență a acțiunilor notariale, precum și în opusul alfabetic al testamentelor.⁴

Revocarea tacită se realizează fie prin întocmirea unui nou testament, care conține dispoziții contrare testamentului anterior și îl revocă total sau parțial, fie prin distrugerea tuturor exemplarelor testamentului olograf (art. 1465 lit. a), c) C. civ. RM.).

Spre deosebire de legislația actuală, Codul civil din 1964 prevedea doar două modalități de modificare sau revocare: cea a întocmirii unui nou testament și cea a depunerii unei cereri la notar, astfel că modificarea sau revocarea prin distrugerea tuturor exemplarelor testamentului olograf reprezintă o inovație.

Modificarea testamentului se admite prin întocmirea unui nou testament în cazul în care testatorul stabilește altfel cercul moștenitorilor testamentari, în alt mod dispune de bunurile sale, stabilind moștenitorilor săi alte cote-părți etc. În testamentul modificat poate fi determinată și soarta bunurilor rămase netestate.⁵

Revocarea totală sau parțială a testamentului se admite prin întocmirea unui nou testament. Respectiv, noul testament reprezintă un caz de revocare tacită când⁶:

a) Testamentul nou a fost întocmit cu respectarea exigențelor legale cu privire la forma testamentului. Pentru a revoca prin testament, testatorul poate recurge la orice formă de testament prevăzută de lege, indiferent de forma testamentului revocat. În testamentul nou se poate de arătat direct asupra revocării testamentului anterior sau a unor dispoziții testamentare. Ulterior, poate fi revocat și testamentul nou.⁷ Dacă testamentul a fost revocat printr-un testament nou, acesta așa și va rămâne revocat.⁸ În acest sens art. 1466 C. civ. RM menționează: „Testamentul revocat printr-un testament întocmit mai târziu nu poate fi restabilit nici în cazul în care testamentul ulterior va fi revocat prin depunerea unei cereri”.

Astfel, Colegiul Civil și de Contencios administrativ al CSJ, examinând recursul declarat de C.V. în cauza civilă intentată în baza acțiunii lui G.A. către C.V. privind evacuarea din casa din s. TT în temeiul testamentului din 15.03.1999 și acțiunii reconvenționale a lui C.V. privind recunoașterea testamentului din 15.03.1999 nul, împotriva deciziei Curții de Apel Chișinău și hotărârii Judecătorei Căușeni, din analiza probelor administrate

a constatat că, în baza testamentului din 04.03.1999, testatorul C.C. a testat casa feciorilor C.V., C.N. și fiicei G.A., iar prin testamentul din 15.03.1999 – nepotului G.I. În așa fel, testamentul întocmit anterior conform art. 1465 C. civ. RM a fost revocat de cel ulterior. Instanța a respins pretenția lui C.V., deoarece, potrivit raportului de expertiză psihiatrică, testatorul la întocmirea testamentului din 04.03.1999 a avut discernământ și a decis respingerea recursului declarat de C.V. și menținerea deciziei Curții de Apel Chișinău și a hotărârii Judecătoriei Căușeni.⁹

b) Testamentul nou conține dispoziții care sunt incompatibile sau contrarii cu cele ale testamentului anterior, cum ar fi în cazul în care, prin două testamente succesive, testatorul lasă același bun la două persoane diferite. Dacă ultimul testament conține dispoziții care exclud posibilitatea executării testamentului anterior, operează revocarea totală a celui din urmă.¹⁰ În cazul în care testatorul a întocmit câteva testamente, care se completează și nu se substituie integral unul pe altul, toate testamentele rămân în vigoare. În conformitate cu art. 1467 C. civ. RM, testamentul anterior își păstrează puterea legală în limita în care prevederile lui nu sunt modificate prin testamentele ulterioare.

Distrugerea tuturor exemplarelor de testament olograf reprezintă nimicirea acestora prin ardere, rupere, ștergerea textului sau printr-o cruce făcută pe cuprinsul lor, sau prin ștergerea unui element esențial, cum ar fi data sau semnătura. În cazul în care testamentul olograf este întocmit în mai multe exemplare, atunci revocarea se va considera făcută numai dacă vor fi distruse toate exemplarele. Analogic poate fi distrus și testamentul mistic. Distrugerea doar a exemplarului testamentului autentic rămas la testator nu atrage revocarea lui.¹¹

Distrugerea tuturor exemplarelor de testament olograf are semnificația revocării tacite dacă sunt îndeplinite următoarele condiții¹²:

1) distrugerea testamentului olograf să fie voluntară, efectuată de testator sau de un terț cu știrea testatorului. Și distrugerea fortuită va semnifica revocarea tacită a testamentului olograf, dacă testatorul a cunoscut faptul distrugerii, dar nu a întocmit un nou testament. Dacă distrugerea s-a produs fără voia și știrea testatorului, ea nu va avea semnificația revocării tacite;

2) distrugerea testamentului să fie efectivă, materializată. Intenția testatorului de a distruge testamentul, neurmată de executare, nu atrage distrugerea testamentului. Nu se consideră distrus testamentul nici când terțul la care se afla testamentul la păstrare nu a executat ordinul testatorului și nu a distrus testamentul (cu excepția cazurilor în care ordinul îmbracă forma unui nou testament care conține expres revocarea).

3) testatorul să fi avut capacitatea necesară pentru a reveni asupra dispozițiilor testamentare și voința lui să fie neviciată.

Revocarea testamentului prin distrugere poate fi atât totală, cât și parțială. Distrugerea parțială se poate realiza atât prin ruperea unor foi din testamentul olograf, cât și prin ștergerea unor dispoziții testamentare. Dacă partea rămasă din testament conține elementele necesare pentru validitatea lui, situația va echivala cu o revocare

de testament, iar dispozițiile testamentare rămase vor produce efecte juridice.¹³

Caducitatea testamentului. Testamentul întocmit valabil și nerevocat poate deveni ineficace datorită unor cauze intervenite ulterior întocmirii lui, care fac imposibilă executarea testamentului. În acest caz vorbim despre caducitatea testamentului. Ea se deosebește de revocare prin faptul că ultima se datorează voinței unilaterale a testatorului, pe când prima se datorează unei imposibilități de executate, străină de orice manifestare de voință a testatorului sau culpă a moștenitorului. Spre deosebire de nulitatea testamentului, care se datorează unor cauze existente la momentul întocmirii lui, caducitatea reprezintă efectul unor împrejurări ulterioare.¹⁴

Potrivit art. 1468 C. civ. RM, testamentul devine caduc în cazul în care:

a) unica persoană în a cărei favoare a fost lăsat testamentul decedează înaintea testatorului. În această situație moștenirea nu se transmite moștenitorilor legali ai celui decedat. Însă, dacă testatorul a dispus prin testament că, în caz de deces al moștenitorului desemnat, moștenirea va fi culeasă de moștenitorii acestuia sau va desemna alt substitut, atunci caducitatea nu operează.

Dacă la data deschiderii moștenirii moștenitorul testamentar este în viață, el dobândește dreptul la moștenire, iar în caz de deces până la expirarea termenului de acceptare, moștenirea testamentară va fi transmisă moștenitorilor legali ai acestuia.

În cazul testamentului sub condiție suspensivă, el poate deveni caduc, dacă moștenitorul a decedat după deschiderea moștenirii, nereușind să realizeze condiția, sau dacă condiția nu poate fi realizată de către moștenitorul în viață.

Testamentul făcut în favoarea unei persoane juridice va fi caduc, dacă la data deschiderii moștenirii persoana juridică va fi radiată din registrul de stat.

b) unicul moștenitor nu acceptă moștenirea. Moștenitorul testamentar, după deschiderea moștenirii, poate renunța la moștenire în condițiile legii, însă el nu poate renunța în favoarea altor persoane (art. 1451 C. civ. RM). În acest caz, testamentul devine caduc, dacă testatorul nu a desemnat un substitut, precum și dacă unicul moștenitor testamentar nu a acceptat moștenirea și nu a prelungit termenul de acceptare în ordinea stabilită de lege. De asemenea, testamentul poate să devină caduc și în cazul în care unicul moștenitor este recunoscut nedemn¹⁵;

c) averea testată dispăre în timpul vieții testatorului sau este înstrăinată de acesta. Pentru ca testamentul să devină caduc, averea testată trebuie să dispară în întregime. Dacă dispăre doar o parte din bunuri, testamentul își menține puterea legală, deoarece în acest caz se va reduce doar valoarea masei succesoriale. Dacă averea dispăre după deschiderea moștenirii, testamentul nu devine caduc, iar dreptul moștenitorului depinde de cauza care a provocat dispariția averii: dacă averea a dispărut din culpa debitorului, atunci moștenitorul (legatarul) are dreptul la despăgubiri, iar dacă averea a dispărut fortuit, atunci

debitorul este eliberat de răspundere, moștenitorul dispunând doar de dreptul la rămășițele și accesoriile averii sau bunului.¹⁶

Legea prevede caducitatea testamentului și în cazul înstrăinării averii testate de către testator. Din considerentul că înstrăinarea averii reprezintă rezultatul voinței testatorului, considerăm că ar fi corect ca ea să fie recunoscută drept caz de revocare tacită a testamentului și nu motiv de caducitate;

d) dispozițiile testamentare încalcă rezerva succesorală. Dreptul testatorului de a dispune pentru cauză de moarte de patrimoniul său este limitat în favoarea moștenitorilor legali care au dreptul la rezerva succesorală. Dacă testatorul a testat întregul patrimoniu moștenitorilor testamentari, ignorând prevederile legale cu privire la rezerva succesorală, testamentul devine caduc în partea în care încalcă rezerva succesorală. Caducitatea nu operează dacă moștenitorii rezervatari au decedat până la data deschiderii moștenirii, nu au acceptat moștenirea și nu au prelungit termenul de acceptare, au renunțat la moștenirea rezervată sau au fost recunoscuți nedemni.

Nulitatea testamentului. Testamentul este un act juridic unilateral și nulitatea intervine în cazul în care testamentul sau dispoziții testamentare nu întrunesc condițiile de valabilitate de fond sau formă, prevăzute pentru actele juridice, în general, și pentru testamente, în special. Astfel, art. 1469 alin. (1) C. civ. RM menționează: „Testamentul este nul dacă sunt prezente condițiile de nulitate a actelor juridice.”, iar alin. (3): „Testamentul întocmit cu nerespectarea formei stabilite de lege este nul”.

Regula generală a nulității actului juridic are următoarea formulă: este nul actul juridic care nu corespunde prevederilor legii, aceasta urmând să fie aplicată și în cazul testamentului, astfel că declararea nulității va fi orientată spre apărarea unor interese publice și spre anularea unor dispoziții care ar duce la încălcarea legii.

În funcție de natura interesului ocrotit de lege prin sancțiunea nulității testamentului, nulitatea poate fi *absolută și relativă*.

Deși Codul civil nu conține o definiție a nulității absolute, ea poate fi dedusă din art. 216 alin. (1) și din art. 217. Astfel, **nulitatea absolută** reprezintă o sancțiune care poate fi invocată de orice persoană interesată care are un interes născut și actual și care constă în faptul că dispozițiile cuprinse în testament nu produc efecte juridice.

Codul civil sancționează cu nulitate absolută:

- testamentul contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri (art. 220);
- testamentul fictiv și simulat (art. 221);
- testamentul întocmit de o persoană fără capacitate de exercițiu (art. 222);
- testamentul încheiat de către un minor în vârstă de la 7 la 14 ani (art. 223);
- testamentul încheiat cu nerespectarea formei legale (art. 211, 213, 1469 alin. (4));
- testamentul întocmit de un reprezentant al testatorului (art. 1449).

Cât privește **nulitatea relativă**, aceasta reprezintă o acțiune aplicată testamentului întocmit cu nerespectarea unei norme juridice care ocrotește un interes particular, individual, stabilită în favoarea unei anumite persoane.

Codul civil sancționează cu nulitate relativă:

- testamentul încheiat de o persoană fără discernământ sau care nu-și putea dirija acțiunile (art. 225);
- testamentul afectat de eroare (art. 227);
- testamentul afectat de dol (art. 228);
- testamentul încheiat prin violență (art. 229).

În funcție de întinderea efectelor sancțiunii, nulitatea poate fi *totală și parțială*.

Nulitatea totală desființează testamentul în întregime, neadmițând să producă efecte juridice. Moștenitorul privat prin acest testament de dreptul la moștenire are dreptul la opțiune în cadrul succesiunii legale conform regulilor generale (art. 1472).

Nulitatea parțială desființează doar o parte din efectele testamentului, lăsând dispozițiile valabile să producă efecte juridice. Astfel, dacă din câteva dispoziții testamentare una nu mai are putere legală sau este nulă, iar testatorul nu a lăsat alte dispoziții, restul dispozițiilor testamentului rămân în vigoare (art. 1471 C. civ. RM).

Potrivit art. 1469 și art. 1470 C. civ. RM, sunt nule dispozițiile testamentare care:

- a) contravin legii sau intereselor publice;
- b) nu sunt clare sau contravin una alteia;
- c) prin care se testează un bun care nu face parte din patrimoniul succesoral;
- d) care nu pot fi executate din motiv de sănătate sau din alte motive obiective.

De asemenea, este nul testamentul în partea în care încalcă rezerva succesorală.¹⁷ Astfel, Colegiul Civil și de Contencios administrativ lărgit al CSJ, examinând recursul declarat de I.G. în pricina civilă la cererea de chemare în judecată a lui I.G. împotriva lui V.G. cu privire la declararea testamentului nul împotriva deciziei Curții de Apel Chișinău pe motivul că tatăl acestora M.G. a testat întreaga avere fiicei – V.G, fără a indica în calitate de moștenitor fiul său incapabil, care conform art. 1505 C. civ. RM, are dreptul la cota obligatorie, a decis casarea deciziei Curții de Apel Chișinău de respingere a apelului și a hotărârii Judecătorei Centru prin care acțiunea a fost respinsă, cu restituirea pricinii spre rejudecare Judecătorei Centru.¹⁸

În ce privește valabilitatea testamentului, aceasta poate fi contestată, în temeiul condițiilor de nulitate a actelor juridice, de către moștenitorii legali și de alte persoane interesate (art. 1473 C. civ. RM). Dacă moștenitorii sau persoanele interesate nu au capacitate de exercițiu sau sunt limitate în aceasta, atunci ei pot fi reprezentați de către părinți, adoptatori, tutori sau curatorii.¹⁹ În cazurile și condițiile prevăzute de Codul de procedură civilă, în interesele acestor persoane, acțiunea poate fi înaintată și de procuror. În calitate de reclamați sunt chemați moștenitorii care au acceptat succesiunea.²⁰

Indiferent care ar fi temeiul, declararea nulității testamentului sau a dispozițiilor testamentate se pronunță în conformitate cu art. 1469 alin. (4) C. civ. RM de către instanța de judecată. Testamentul va fi declarat de către instanță nul numai dacă persoana interesată va prezenta argumente întemeiate.²¹

La soluționarea litigiilor legate de nulitatea testamentului, în general, instanța trebuie să tindă ca voința testatorului să fie îndeplinită, dacă, desigur, ea corespunde legii, iar formarea și exprimarea ei s-a desfășurat liber. De aceea, importanța sau neimportanța anumitor încălcări trebuie să se determine de către instanță reieșind din urmările care ar putea surveni. Dar, nu constituie motive pentru declararea nulității testamentului înscrisurile și încălcările mici legate de întocmirea, semnarea sau autentificarea acestuia, dacă ele nu influențează voința testatorului.²²

După cum arată practica, de cele mai dese ori testamentul se declară nul pentru lipsa discernământului testatorului. În așa cazuri, instanța, pentru a constata aceasta, trebuie să dispună efectuarea post-mortem a expertizei judiciare-psihiatrice, ale cărei concluzii se apreciază în cumul cu alte probe.

În ce privește acțiunea privind declararea nulității testamentului, aceasta poate fi intentată în termen de un an de la data deschiderii succesiunii. Termenul nu se extinde asupra acțiunii proprietarului dacă testatorul a testat din greșeală o avere străină ca fiind a sa (art. 1474 C. civ. RM), la care se aplică termenul general de prescripție.

Dacă instanța de judecată admite acțiunea în anulare a testamentului; prin hotărâre va dispune și asupra nulității certificatului de moștenitor testamentar, acesta fiind un act subsecvent testamentului, a cărui existență este condiționată de existența testamentului.

Această problemă se soluționează chiar și în lipsa solicitării de către reclamant în cadrul cererii de chemare în judecată.²³

Așadar, unul dintre caracterele esențiale ale testamentului și ale dispozițiilor testamentare este revocabilitatea.

Testatorul, până în momentul morții, poate oricând să-și schimbe voința și să revoce în întregime un testament anterior, sau numai să-l modifice parțial. Testatorul nu poate renunța la dreptul de a revoca dispozițiile sale testamentare, nici prin testament, nici prin alt act. Orice clauză de renunțare la dreptul de a revoca este nulă și acest drept nu poate fi știrbit nici direct, nici indirect.

Cauzele de nulitate sunt în general acelea care lovesc în orice act juridic unilateral. Legea nu se ocupă în mod special de nulitatea dispozițiilor testamentare, nulitatea reiese însă din principiile generale și din diferitele dispoziții legale răspândite în mai multe texte.

Iar, un caracter comun al tuturor cauzelor de nulitate este faptul că ele sunt totdeauna anterioare sau contemporane cu întocmirea testamentului, așa că testamentul este nevalabil chiar de la origine.

Revocarea și caducitatea se deosebesc de nulitate prin aceea că pricinile de revocare și de caducitate sunt totdeauna posterioare facerii testamentului, în loc de a fi anterioare sau contemporane redactării sale, cum sunt cauzele de nulitate. Prin urmare, în caz de revocare sau caducitate, testamentul este valabil în momentul când este făcut, și nu devine nevalabil decât în urmă.

Revocarea și caducitatea se deosebesc, la rândul lor, între ele prin aceea că revocarea își are originea în voința testatorului, pe când caducitatea își are originea în cauze străine de voința testatorului. Revocarea despre care

am vorbit până acum este revocarea voluntară. Alături de revocarea voluntară există și revocarea judiciară. Revocarea judiciară este provocată, ca și cea voluntară, de cauze posterioare redactării testamentului, însă cauzele revocării judiciare, spre deosebire de cauzele revocării voluntare, sunt străine de voința testatorului. Revocarea judiciară nu poate avea loc decât pe baza unei cereri a moștenitorilor sau a terților interesați înaintate în instanța de judecată și după moartea testatorului.

În final putem spune că noul Cod civil a adus o mulțime de inovații legate de reglementarea diferitelor situații în vederea soluționării cât mai ușoare a problemelor care pot apărea în legătură cu modificarea, revocarea sau anularea testamentului. Acum, nu se vorbește numai despre modificare și anulare, dar și despre revocare și caducitate. De asemenea, odată cu introducerea formei olografe legiuitorul a hotărât că testatorul poate modifica sau revoca testamentul și prin distrugerea tuturor exemplarelor, în cazul în care acestea au fost întocmite într-o așa formă.

Note:

¹ *A se vedea: Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. II. A. Pascari. *Moștenirea testamentară*, art. 1449-1498. – Chișinău: ARC. 2006, p. 1141.

² *A se vedea: Gh. Chibac, A. Băieșu, A. Rotari, O. Efrim. Drept civil. Contracte speciale*. Ediția a 2-a. Vol. III. – Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p. 618.

³ *A se vedea: A.A. Гонгаров, О.В. Кутузов, Ю.Г. Попонов. Что такое наследство и как его правильно оформить*. – Москва: Элит, 2004, p. 39.

⁴ *A se vedea: Н.А. Кречет. Как оформить наследство. Опека. Попечительство*. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003, p. 25.

⁵ *A se vedea: A. Pascari. Op. cit.*, p. 1141.

⁶ *A se vedea: Gh. Chibac, A. Băieșu, A. Rotari, O. Efrim. Op. cit.*, p. 618.

⁷ *A se vedea: А.В. Никифоров. Как оформить завещание. Советы адвоката*. – Москва: Форум-Инфра – М, 2003, p. 29.

⁸ *A se vedea: Ю.Н. Власов, В.В. Калинин. Наследование по закону и по завещанию*. – Москва: Юрайт – М, 2001, p. 57.

⁹ Decizia Colegiului Civil și de Contencios administrativ pe dosarul nr. 2ra-917/05 din 29.06.2005.

¹⁰ *A se vedea: А.А. Сучков. Завещание, вступление в наследство и раздел имущества*. – Москва: Приор, 2003, p. 51.

¹¹ *A se vedea: A. Pascari. Op. cit.*, p. 1142.

¹² *A se vedea: F. Deak. Tratat de drept succesoral*. Ediția a 2-a, actualizată și completată. – București: Universul Juridic, 2002, p. 271.

¹³ *A se vedea: Gh. Chibac, A. Băieșu, A. Rotari, O. Efrim. Op. cit.*, p. 619.

¹⁴ *A se vedea: A. Bloșenco. Drept civil. Partea Specială*. – Chișinău: Norma, 2003, p. 267.

¹⁵ *A se vedea: A. Pascari. Op. cit.*, p. 1143.

¹⁶ *Ibidem*, p. 1144.

¹⁷ *A se vedea: A. Bloșenco. Op. cit.*, p. 266.

¹⁸ Decizia Colegiului Civil și de Contencios administrativ nr. 2ra-1738/05 din 21.12.2005

¹⁹ *A se vedea: В.А. Рясенцев. Наследование по закону и по завещанию в СССР*. – Москва: Знание, 1972, p. 31.

²⁰ *A se vedea: В.И. Серебровский. Избранные труды по наследственному и страховому праву*. – Москва: 1997, p. 166.

²¹ *A se vedea: В.О. Мушинский. Гражданское право*. – Москва: Форум - Инфра – М, 2003, p. 187.

²² *A se vedea: Н.А. Кречет. Op. cit.*, p. 25-26.

²³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”, nr. 13 din 3 octombrie 2005 // Buletinul Curții Supreme de Justiție, 2006, nr. 5, p. 4-14.

CU PRIVIRE LA MECANISMUL FRÂNELOR ȘI CONTRABALANȚELOR, NECESAR PENTRU FUNCȚIONAREA EFICIENTĂ A PUTERILOR SEPARATE

*Marian DRILEA,
competitor*

Recenzent: *Gheorghe COSTACHE,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar

SUMMARY

The article has been devoted to the investigation of a principle of separation of powers. In the theoretical scheme of the principle of separation of powers (legislative, executive, judicial), these are executed by independent authorities and have equal parts of power. Certain importance is given to their abilities. Due to them each public authority has and executes a series of proper duties, through which specific activities are effectuated (legislative, executive, judicial). At the same time they compensate reciprocal relations between them.

Dacă puterea este definită ca un ansamblu de relații sociale ce exprimă autoritatea unui individ sau a unui grup de indivizi investiți cu dreptul de a comanda, de a dispune și de a impune membrilor societății atitudinea adoptată de ei pentru atingerea unui scop comun, putem conchide că puterea se manifestă în toate domeniile vieții sociale, desemnând caracterul de comandă, de impunere a unui anumit comportament. De aici distingem: putere politică, putere de stat, putere economică, putere religioasă, putere militară etc.

În virtutea faptului că omul, organizând o colectivitate și conducând-o, a făcut de fapt politică, se poate înțelege că, de fapt, politica înseamnă arta de a conduce, de a guverna o grupare, o colectivitate omenească.¹

Victor Popa consideră că îmbinarea celor două noțiuni – de putere și de politică, a dat naștere unei noțiuni noi – cea de putere politică, ce se remarcă la nivelul societății globale (stat). Or, într-o societate organizată în stat puterea aparține tuturor indivizilor, care au conferit-o, în scopul exercitării ei, unui individ sau unui grup de indivizi. Aceștia din urmă exercită puterea, expresie a voinței generale, în numele tuturor. De aici reiese că poporul este unicul titular al puterii politice.²

Puterea întotdeauna s-a materializat într-o structură determinată a organelor de stat, iar mijloacele de construire a relațiilor dintre ele sunt condiționate de coraportul de forțe politice din stat. În condițiile unui stat democratic, un factor de o importanță decisivă

în funcționarea organelor de stat revine principiului separației puterilor în stat. Acesta formează principiul de bază al construcției statale, pilonul de drept al societății civile, fiind concomitent și baza de funcționare care asigură activitatea eficientă a mecanismului de stat.

După cum demonstrează evoluția istorică, principiul separației puterilor a căpătat o deosebită actualitate în acele state, unde au avut loc profunde transformări ale sistemului puterii de stat. La etapa actuală, principiul separației puterilor este fixat în majoritatea constituțiilor, însă mecanismul de realizare a separației puterilor în procesul de guvernare este diferit.

Separația puterilor în stat este un principiu constituțional al statului de drept în condițiile unei societăți civile adevărate. Puterea trebuie să aibă un caracter organizat și instituționalizat, adică se impune necesitatea unui ansamblu sistematizat de organe și instituții (legiuitoare, administrative, judecătorești).

Noțiunea de putere politică nu trebuie confundată cu puterea de stat. Deși ambele evocă aceeași noțiune, însă pot fi folosite și pentru evocarea noțiunilor care se află într-o strânsă legătură, dar care sunt inconfundabile și care privesc fenomenul general numit *putere*. Astfel, dacă atributul politic desemnează caracterul social al puterii, expresia *putere politică* indică puterea poporului, a națiunii. Așadar, puterea politică, prin care se subînțelege puterea poporului, are un conținut mai larg decât organizarea statală, altfel spus, decât puterea de stat. Aceasta din urmă

este partea instituționalizată a puterii politice, ale cărei trăsături se regăsesc în puterile statului, iar trăsăturile statului în totalitatea lor nu se regăsesc în ansamblul puterii politice. Explicit, puterea statală este forma de organizare statală a puterii poporului (politice).³

Puterea politică este definită ca puterea unei colectivități umane (popor, națiune) organizate în stat, având un caracter organizat și instituționalizat, supremă în raport cu alte puteri sociale din cadrul teritorial al statului, care este exercitată în numele poporului pentru rezolvarea liberă și conformă voinței sale a problemelor lui interne și externe, ca formă a instituțiilor publice, prin care se realizează, devine concretă prin alegeri prezidențiale, parlamentare, alegerea autorităților publice locale etc. Ea înseamnă autoritate și forță.⁴

Puterea de stat este puterea organizată a unui grup (mai larg sau mai restrâns, în funcție de gradul atins în procesul de democratizare), care se exprimă în capacitatea relativă și variabilă a acestuia de a traduce voința poporului și a asigura realizarea acesteia prin mijloace specifice organizării societății în stat, deținând în acest scop monopolul creării și aplicării dreptului.⁵

Puterea organizată a unui grup poate fi identificată cu guvernanții care, prin alegeri generale, au obținut dreptul de a exercita putere; în continuare, acest grup se va constitui în instituții, iar unele le va crea chiar el, pentru a traduce în viață voința poporului prin mijloace specifice organizării societății în stat.

La întrebarea dacă statul se identifică cu puterea de stat Ioan Muraru constată că această terminologie nuanțată exprimă aceeași categorie, și anume – organizarea statală a puterii, iar prin organizarea statală se subînțelege un set de instituții împuternicite cu dreptul de a realiza puterea care aparține poporului, națiunii.⁶ Așadar, statul este organizarea statală a puterii, iar prin organizare statală se subînțelege un set de instituții împuternicite cu dreptul de a realiza puterea care aparține poporului.

În dreptul constituțional aceste instituții sunt denumite *politice*. Denumirea de instituții politice li se trage de la faptul că ele sunt relativ la putere sau, altfel spus, sunt antrenate în procesul exercitării puterii politice.⁷

Referitor la instituțiile care exercită puterea de stat, acestea sunt diverse autorități care fac parte din sistemul de organe investite cu dreptul de a conduce, în vederea îndeplinirii funcțiilor pe care le au. Victor Popa relevă două criterii, în baza cărora acestea sunt organizate și funcționează. Primul – criteriul teritorial, căruia îi corespunde structura ierarhică,

adică delimitarea autorităților în autorități centrale și autorități locale, primele având o sferă de activitate și influență la nivelul societății globale (la nivelul statului), iar ultimele – la nivelul colectivităților locale, așezate în unități administrativ-teritoriale. Al doilea criteriu – cel al competenței materiale, stabilit în dependență de funcțiile pe care le îndeplinesc unele sau alte autorități.⁸

Inițial, principiul separației puterilor, așa cum a fost redactat în scrierile filosofilor, economiștilor, politicienilor, ducea la aparența unei separații rigide între cele trei puteri.⁹ În momentul în care a fost introdus în constituțiile țărilor, acestui principiu i s-a adus mai multe adăugiri și corectări.

Separația rigidă a puterilor ar produce haos în procesul de guvernare, întrucât oricare dintre cele trei puteri ar avea înclinația să se manifeste în chip tiranic. Regimul separației rigide a puterilor se mai numește și *regim prezidențial*. Prin Constituție se departajează net puterile în stat. Regimul separației suple sau al colaborării puterilor este numit deseori și *regim parlamentar*.

Dorim să accentuăm, de asemenea, că puterea publică este una. Cu toate acestea, în exercițiul său ea poate și trebuie să fie divizată între diferite organe. Pluritatea organelor nu distruge unitatea statului; dimpotrivă, ea este o condiție pentru ca această unitate să poată corect desfășura și organiza guvernarea.

Separația puterilor în stat nu este altceva decât distincția organelor sau funcțiilor. Dintre cele trei funcții: legislativă, executivă și judecătorească, prin care se exprimă puterea statului, ultimele două trebuie să fie subordonate celei dintâi, aceasta fiind expresia directă a suveranității.

Separația puterilor în stat implică distribuția funcțiilor în așa fel, încât să permită să fie respectată legea, prin mijlocul organelor judecătorești, chiar împotriva actelor eventual ilegale ale Guvernului, care exercită funcția executivă. Principiul separației puterilor tinde a face astfel ca organului însuși care stabilește legea să nu-i revină, pe lângă aceasta, și funcția de a o aplica și a o aduce la îndeplinire.

Puterea legislativă are obligația de a adopta, a amenda sau a anula legi pentru societate. Ea determină scopurile fundamentale, principiile generale care dirijează dezvoltarea unei societăți și, în baza lor, elaborează norme de comportament. În regimurile democratice, în virtutea principiului separației puterilor, puterea legislativă este distinctă de cea executivă și judecătorească și este exercitată de reprezentanți aleși de popor. În democrațiile directe și semidirecte, poporul însuși ia parte la elaborarea

și votarea de legi (inițiativă populară, referendum legislativ, vot popular).

Puterea executivă, în condițiile guvernării prin separarea puterilor în stat, este responsabilă pentru aplicarea politicilor și legilor elaborate de către puterea legislativă. Organizarea și funcțiile „executivului” depinde de prevederile constituționale. În regimul democratic, puterea executivă poate căpăta, în anumite împrejurări, unele împuterniciri legislative limitate.

În condițiile în care separația puterilor este înlocuită prin concentrarea puterilor (unitatea puterilor), procesul are loc prin trecerea puterii parlamentului la instituțiile puterii executive (adesea folosind proceduri democratice), această schimbare motivându-se prin apariția unor situații deosebite, care cer intervenția energetică a statului în viața economică, socială și politică. Puterea executivă poate căpăta, în aceste condiții, prioritate față de celelalte puteri, utilizând diferite mecanisme politice (modificări constituționale, utilizarea disciplinei de partid pentru majoritatea parlamentară etc.). În statele totalitare, puterea executivă absoarbe puterea legislativă și judecătorească în numele asigurării unității de acțiune a puterilor, a unicității puterii de stat.

Puterea judecătorească este una dintre cele trei puteri în stat, responsabilă pentru interpretarea autoritară a legii făcute de legislativ și administrată de executiv în cazul în care apar dispute cu privire la semnificația și validitatea respectivei legi. Puterea judecătorească este realizată de judecători, numiți sau aleși. Problemele legate de selecționarea judecătorilor, de relațiile lor cu procesul politic, de efectele deciziilor luate de ei și factorii care influențează aceste decizii sunt reglementate prin Constituție și legi.

Practica constituțională a demonstrat că o separație absolută între puteri ar echivala cu un blocaj constituțional. Pentru a nu bloca mecanismul constituțional, teoreticienii au impus o interferență între puteri și chiar modalități de conlucrare și colaborare între ele. Esențial pentru orice sistem constituțional este ca, permițându-se interacțiunea puterilor, să nu se afecteze substanța principiului separației puterilor, care își păstrează întru totul valoarea.¹⁰

În mecanismul de interferență și interacțiune a principiului separației puterilor în stat sunt prevăzute modalități ce desemnează parlamentul ca organism de guvernare însărcinat cu votarea legilor și controlul activității executivului, guvernul fiind însărcinat să execute legile și să exercite conducerea generală a administrației publice. Aceste modalități sunt prevăzute expres în Constituție, având o forță juridică absolută.

În teoria dreptului constituțional se subliniază că în practica constituțională modalitățile de joncțiune și interferență a prerogativelor parlamentare cu cele ale executivului sunt mult mai diverse, de la un sistem constituțional la altul putându-se întâlni variante mai mult sau mai puțin asemănătoare. Această mare diversitate a raporturilor între Parlament și Guvern conferă specificitate și originalitate sistemelor constituționale existente astăzi în lume.¹¹

În sistemul frânelor și contrabalanțelor în contextul separației puterilor sistemul frânelor este cel mai productiv element. Anume el face legătură între puterile „separate”, contribuind la căutarea unui compromis în cazul confruntării pozițiilor. Fără acesta ar fi de neconceput flexibilitatea și operativitatea în administrarea publică și elaborarea de noi legi concrete.¹²

În ce constă mecanismul frânelor și contrabalanțelor necesar pentru funcționarea eficientă a puterilor separate? Acesta este un drept de veto al uneia din puterile instituționalizate în stat – parlamentul, președintele, guvernul, care se exprimă fie prin refuzul șefului statului, refuzul guvernului, refuzul parlamentului în anumite probleme înaintate de conlucrarea puterilor în cauză. De exemplu, refuzul parlamentului de a adopta legea bugetului sau refuzul președintelui țării de a promulga legea votată de parlament etc., etc.

Note:

¹ *A se vedea:* P. Negulescu, Gh. Alexianu. *Tratat de drept public*. Vol. I. – București: Casa Școalelor, 1924, p. 424.

² *A se vedea:* V. Popa. *Drept public*. – Chișinău, 1998, p. 438-439.

³ *A se vedea:* I. Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: ACTAMI, 1997, p. 264.

⁴ *A se vedea:* Gh. Lupu, Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău: Lumina, 1997, p. 37.

⁵ *A se vedea:* G. Vrabie. *Drept constituțional și instituții politice contemporane*. – Iași: Editura „Ștefan Procopoiu”, 1993, p. 61.

⁶ *A se vedea:* I. Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: ACTAMI, 1997, p. 264.

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ *A se vedea:* V. Popa. *Op. cit.*, p. 364-365.

⁹ *A se vedea:* I. Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. – București: 1991, p. 25-28.

¹⁰ *A se vedea:* Cr. Ionescu. *Sisteme constituționale comparate*. – București: Lumina Lex, 1997, p. 237.

¹¹ *Ibidem*, p. 240.

¹² *A se vedea:* V. Lebedev. *Puterea legislativă și executivă: sistemul frânelor și contrabalanțelor // Legea și Viața*, 1999, nr. 9, p. 3.

FORȚA JURIDICĂ A TRATATELOR INTERNAȚIONALE PRIVITOARE LA DREPTURILE OMULUI ÎN RAPORT CU PREVEDERILE CELORLALTE ACTE NORMATIVE DECÂT CONSTITUȚIA

Iulius-Cezar DUMITRESCU,
doctorand

Recenzent: *Sergiu COBĂNEANU,*
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The international treaties concerning the human rights are part of the internal law, creates rights on which people can prevail of into their relations with the authorities and in the relations between them (the principle of the direct effect) and have a greater juridical force than the national laws, which are removed when they are opposite, even then when the latter are adopted after the treaty (the principle of the international treaty's priority).

Conform prevederilor art. 4 alin. (2) din Constituție, „dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”.

Acest articol din Constituție consacră forța supralegislativă a tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului în dreptul intern.¹ Astfel, în caz de conflict între cele două categorii de norme juridice autorităților publice le revine obligația ca, în aplicarea textului constituțional menționat, să dea prioritate reglementării din tratatele internaționale față de reglementarea din legea internă.

Tratatele internaționale beneficiază de o forță juridică superioară atât în raport cu prevederile legale în vigoare la data ratificării tratatului internațional, cât și în raport cu legile adoptate după această dată. La data ratificării sau a intrării în vigoare a unui astfel de tratat toate dispozițiile din legile interne ce contravin tratatului vor fi abrogate explicit* sau implicit prin adoptarea tratatului, instituțiile chemate să aplice

legea urmând să constate această abrogare a legii și să aplice dispozițiile cuprinse în tratatul internațional.

Legile care contravin tratatului internațional, ce vor fi adoptate după intrarea acestuia în vigoare, nu vor fi puse în aplicare de autoritățile publice ce aplică legea, făcându-se aplicarea art. 4 alin. (2) din Constituție, care dispune că „prioritate au reglementările internaționale”. În această situație s-a apreciat că sancțiunea contrarietății dintre o normă internațională privitoare la drepturile omului și o lege internă este inaplicabilitatea legii interne contrare³, constatarea acestei inaplicabilități (ca și a abrogării implicite) producând efecte inter-partes și referindu-se nu la întreaga lege, ci doar la acele dispoziții ce contravin tratatului internațional.

O altă modalitate pentru invocarea contrarietății dintre tratatul internațional și legea internă o constituie sesizarea Curții Constituționale în acest sens de către subiecții prevăzuți de lege³, aceasta urmând să se pronunțe (art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție). În cazul în care prevederile legii sunt constatate ca fiind neconstituționale, acestea „devin nule, din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale” (art. 140 alin. (1) din Constituție).

La verificarea constituționalității legii urmează ca prevederile acesteia să fie comparate cu prevederile Constituției, care se interpretează în lumina tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului (art. 4 alin. (1) din Constituție). Fără a intra în controverse legate de existența sau nu a unui „bloc

* Abrogarea explicită este atributul Parlamentului, ca unică putere legiuitoare, investită cu adoptarea, modificarea și abrogarea legilor. Abrogarea implicită rezultă, în general, din prevederile finale ale legii, unde se arată că „orice dispoziții contrare prezentei legi se abrogă”, și din modul diferit în care este reglementată o instituție juridică prin două legi, legea ulterioară abrogând implicit dispozițiile contrare din legea anterioară. Constatarea abrogării implicite a unei legi este în acest caz atributul autorităților însărcinate cu aplicarea legii.

de constituționalitate”^{*} în alte sisteme de drept decât cel francez, prin prevederile art. 4 și 8 din Constituție tratatele internaționale capătă în dreptul intern o forță juridică supralegislativă și constituțională, cu nuanțările arătate anterior, interpretarea și aplicarea Constituției făcându-se în conformitate cu aceste tratate care se bucură de aceeași forță juridică.

Un loc aparte în dreptul intern îl ocupă Convenția europeană a drepturilor omului și protocoalele adiționale la ea. Acest sistem de protecție a drepturilor omului instituit în cadrul Consiliului Europei combină elemente ale sistemului de drept continental, bazat pe legea scrisă (în cazul vizat Convenția și protocoalele

adiționale la ea în număr de 13), și elemente de drept specifice sistemului anglo-saxon, bazat pe precedentul judiciar (în speță – hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului). În jurisprudența curților constituționale interpretarea constituțiilor se face potrivit dispozițiilor Convenției, la rândul lor, interpretate în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și a principiilor ce rezultă din aceasta.⁴ În acest sens, însăși Curtea Europeană a Drepturilor Omului pronunțându-se într-o cauză a decis că „Curtea trebuie să se asigure că înseși normele de drept intern în materie sunt conforme dispozițiilor Convenției, inclusiv principiilor pe care aceasta le enunță sau care rezultă din ele”.⁵ De aceea, se poate concluziona că dispozițiile Convenției, cele din protocoalele adiționale și jurisprudența Curții alcătuiesc toate în ansamblu „un bloc de convenționalitate”⁶ care are în dreptul intern aceeași forță juridică ca însăși Convenția. Așadar, dispozițiile din Convenție, protocoalele adiționale și jurisprudența Curții au în dreptul intern o forță juridică constituțională, cu nuanțările arătate, și supralegislativă, ele integrându-se „blocului de constituționalitate”.

O altă problemă care se pune din perspectiva raportului dintre tratatele internaționale privitoare la drepturile omului și legile interne o constituie raportul dintre acele drepturi prevăzute în tratate și legile interne care conțin o reglementare mai favorabilă, fiind oferite garanții mai puternice pentru respectarea acestor drepturi.

Din interpretarea literală a prevederilor art. 4 alin. (2) din Constituție, care în cazul conflictului dintre tratatele internaționale și legile interne consacră „prioritatea reglementărilor internaționale”, s-ar putea concluziona că și în acest caz tratatele au o forță supralegislativă, înlăturând de la aplicare legea internă mai favorabilă. Această concluzie este însă falsă, ea contravenind principiilor generale ale tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului, conform cărora protecția oferită de tratate este una minimă, statele fiind libere ca prin reglementări interne să deroge de la aceste tratate în sensul oferirii unei protecții superioare drepturilor și libertăților consacrate.

Considerăm însă că acest principiu ar fi mai bine să se bucure de o consacrare constituțională expresă, Constituția fiind actul normativ cu valoare supremă și care înglobează o bună parte din principiile ce guvernează întreaga construcție juridică a statului. În acest sens, propunem ca art. 4 din Constituție să fie completat cu un nou alineat care să prevadă că reglementările internaționale nu au prioritate în cazul

* Concepția privind existența unui „bloc de constituționalitate” a fost promovată de Corneliu Liviu Popescu, în articolul „Le bloc constitutionnel” (Revue roumaine des sciences juridiques, 1996, nr. 1, p. 33-48). În concepția acestui autor, fac parte din blocul de constituționalitate: Constituția; legile adoptate în cadrul procedurii de reexaminare, prin înlăturarea obiecției de neconstituționalitate admise anterior de Curtea Constituțională; tratatele ratificate printr-o lege constituțională; Declarația universală a drepturilor omului și tratatele internaționale privind aceste drepturi; cutumele constituționale; deciziile Curții Constituționale; cutumele și jurisprudența internațională în materia drepturilor omului; normele lui *jus cogens* potrivit Convenției de la Viena din 1969.

Pentru o concepție asemănătoare *a se vedea*: C. Bârsan. *Op. cit.*, p.103.

În concepția profesorului Ion Deleanu, blocul constituționalității cuprinde „ansamblul regulilor juridice, indiferent de sursa acestora și de procedura lor de adoptare, care au ca obiect reglementarea unor materii constituționale”. În opinia acestui autor, fac parte din blocul constituțional următoarele categorii de norme: dispozițiile Constituției, inclusiv principiile acesteia; tratatele internaționale privind drepturile omului și Declarația universală a drepturilor omului sau alte tratate care au ca obiect materii constituționale; legile organice prin care sunt reglementate relații sociale privind instituționalizarea puterii și cadrul de exercitare a acesteia; legile ordinare cu implicații în sfera raporturilor de drept constituțional; hotărârile de aprobare a regulamentelor parlamentare; cutumele constituționale; construcția jurisprudențială a unor precepte constituționale, definindu-le sau precizându-le, deci fără a se substitui puterii legiuitoare; ordonanțele Guvernului, dacă au ca obiect materii constituționale (*a se vedea*: I. Deleanu. *Op. cit.*, p.73-77).

În opinia altor autori, conceptul de bloc constituțional nu poate fi un criteriu legal pentru exercitarea controlului constituționalității. Neavând valoare normativă, acest concept nu are nici valoare constituțională. Meritul acestui concept este pur teoretic, pe plan metodologic și explicativ, fără a constitui un criteriu legal. Conform acestor autori, conceptul de bloc constituțional își are originea în Franța, unde el a fost definit în concordanță cu jurisprudența Consiliului Constituțional (*a se vedea*: I. Muraru, M. Constantinescu. *Despre blocul constituționalității* // Dreptul, 1999, nr. 8, p. 27-30 și I. Muraru, S. Tănăsescu. *Blocul de constituționalitate, concept specific sistemului constituțional francez* // Dreptul, 1998, nr. 4, p. 11-118).